

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»

Кафедра теорії та історії держави і права

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Київ – 2019

*Обговорено і схвалено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права
Протокол № 1 від 05.09. 2019 р.*

Укладач:

Гіда Євген Олександрович, доктор юридичних наук, професор

Пилипенко Лілія Іванівна, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права

Історія держави і права України: Навчально-методичний комплекс // Є.О. Гіда, Л.І. Пилипенко – К.: Національна академія управління, 2019 – 186 с.

Запропонований читачу навчально-методичний комплекс «Історія держави і права України» являє собою посібник, який може бути використаний як для самоосвіти, так і для проведення зі здобувачам вищої освіти юридичних вузів і факультетів семінарів практичних занять та самостійної роботи з курсу «Історія держави і права України».

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.	4
ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.	6
ПРОГРАМА КУРСУ.	9
РОБОЧА ПРОГРАМА.	20
ОПИС ДИСЦИПЛІНИ.	23
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.	25
МЕТОДИ НАВЧАННЯ.	37
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.	39
ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.	49
САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ВИЩОХ ОСВІТИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ СТОСОВНО ТАКОЇ РОБОТИ	65
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТИВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ.	67
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ.	75
ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ.	76
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДО ЗМІСТОВНИХ МОДУЛІВ.	92
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВИХ КОНТРОЛІВ.	105
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ЕКЗАМЕНУ.	186
МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.	196

1. ПЕРЕДМОВА

Навчальний курс «Історія держави і права України» є фундаментальною, теоретичною, методологічною та практичною дисципліною в системі предметів юридичного циклу. Він відображає закономірності розвитку державотворчих процесів і правових систем, вивчає виникнення, розвитку, змін різних типів і форм державності, джерела права, правові інститути на території сучасної України в їх взаємозв'язку та хронологічній послідовності.

Історія держави та права України перебуває в тісному зв'язку з загальною історією, теорією держави та права, історією держави та права зарубіжних країн, галузевими юридичними науками. Так, історія держави та права використовує результати узагальнень, категорії та терміни, розроблені теорією держави та права, й водночас дає конкретний історично-правовий матеріал для таких узагальнень. Проте відмінність між ними полягає в тому, що теорія держави та права законодавчо узагальнює за допомогою логічного методу найхарактерніші державно-правові закономірності всієї людської цивілізації, а історія держави та права вивчає конкретні явища державно-правових систем українського народу їх особливості та характерні риси в хронологічній послідовності за допомогою логічного, історичного, порівняльного та ін. методів.

Історія держави і права України пов'язана з «Історією держави та права зарубіжних країн», вирішує притаманні обом юридичним наукам завдання. Як одна, так і інша виконують аналогічні функції, проте різняться за предметом та методами дослідження.

Історія держави і права України виступає в ролі своєрідного вступу до галузевих і спеціальних юридичних наук. Вона вивчає історію формування галузей права від моменту їх виникнення до нинішнього часу, включаючи і основи чинного права, враховує специфіку окремих галузей, висвітлює їхню роль та значення. Вона з'ясовує взаємозв'язок певних галузей, показує їх підпорядкованість інтересам певних політичних сил, соціальних груп, класів і т. д.

У системі юридичних наук історія держави і права України є синтезуючою наукою. Глибоке її вивчення, зокрема отримання знань про найважливіші пам'ятки права, необхідне не лише для підвищення якості історично-правової підготовки спеціалістів вищої кваліфікації, їхньої загальної юридичної культури, а й для чіткого розуміння концепцій і тенденцій розвитку сучасного права.

Глибоке знання процесів становлення, розвитку і функціонування української державності та національного права в контексті кращих світових зразків має першочергове значення для усвідомлення і застосування всього державно-правового досвіду нашого народу, для розробки і удосконалення законодавства, для зміцнення правопорядку, для задоволення потреб держави у всебічно-підготовлених фахівцях.

Обов'язковим компонентом, відсутність якого унеможливило б пізнання історико-правової спадщини, є глибокий і всебічний аналіз найважливіших юридичних пам'яток нашої минувшини. Потреба у цьому обумовлена підвищенням якості історико-правової підготовки здобувачів вищої освіти, їхньої загальної правової культури, а також можливістю ознайомлення з процесом становлення галузей українського права.

Серед рекомендованої монографічної літератури та підручників пріоритетне місце займають праці, підготовлені сучасною національною правовою наукою, а також роботи зарубіжних вчених і дослідників. Звернення насамперед до наукового доробку за роки української незалежності є свідченням не лише значного інтересу дослідників до історико-правової проблематики, але й наслідком реальних зрушень та досягнень у цій сфері.

Викладання історії держави і права України включає читання лекцій, проведення семінарських та практичних занять, консультацій, науково-теоретичних конференцій, а також самостійну роботу здобувачів вищої освіти з рекомендованою літературою.

Навчальна дисципліна «Історія держави і права України» має міжпредметні зв'язки з «Історією держави і права зарубіжних країн», «Теорією держави та права», «Історією України», «Всесвітньою історією», «Українською та зарубіжною культурою» та іншими юридичними і історичними дисциплінами. Ці та інші дисципліни застосовують чимало спільних методів дослідження, категоріально-термінологічних визначень, проте розрізняються за предметом дослідження і рядом специфічних методів вивчення і викладання.

2. Порядок оцінювання знань здобувачів вищої освіти

I. Загальні положення

1.1. Цей порядок запроваджується з метою удосконалення чинної технології оцінювання знань здобувачів вищої освіти та адаптації її до загальноєвропейський вимог, визначених Європейською системою залікових кредитів (далі ECTS).

1.2. Порядок розкриває основні принципи організації поточного і підсумкового оцінювання знань здобувачів вищої освіти усіх форм навчання НАУ. Порядок спрямовано на ефективну реалізацію таких завдань:

- підвищення мотивації здобувачів вищої освіти до систематичної активної роботи, інтелектуальної напруги протягом усього періоду навчання, переорієнтація їхніх цілей з отриманням позитивної оцінки на формування стійких знань, умінь та навичок;
- систематизацію знань, усунення розбіжностей між завданнями модульного контролю та програмою дисциплін;
- подолання елементів суб'єктивізму під час оцінювання знань;
- розширення через систему творчих самостійних завдань можливостей для розвитку здобувачів вищої освіти, всебічного розкриття їх здібностей та підвищення ефективності освітньої діяльності викладацького складу;
- оптимізація навчального процесу.

II. Принципи та організація поточного і підсумкового оцінювання знань здобувачів вищої освіти

2.1. Оцінювання знань здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін здійснюється на основі результатів поточної успішності. Сумарна оцінка встановлюється від 0 до 100 балів. В залікову книжку виставляється сумарна оцінка за національною шкалою (відмінно, добре, задовільно, незадовільно) та оцінка за шкалою ECTS (A, B, C, D, E, FX,F).

2.2. Об'єктом оцінювання знань здобувачів вищої освіти є програмний матеріал дисципліни, засвоєння якого відповідно перевіряється під час поточного контролю та на екзамені.

На екзамені оцінюванню підлягають:

- володіння ключовими теоретичними знаннями про об'єкт дисципліни;
- здатність творчо мислити та синтезувати знання;
- уміння використовувати знання для розв'язання практичних завдань.

2.3. Максимально можлива оцінка за знання програмового матеріалу нормативної дисципліни дорівнює 100 балам і складається з оцінки за поточну успішність та оцінки за екзамен. За поточну успішність здобувач вищої освіти може отримати максимум 50 балів і за екзамен 50 балів.

2.4. Об'єктами поточного оцінювання знань здобувачів вищої освіти (50 балів максимум) є:

- відвідування здобувачами вищої освіти лекцій та їх підготовка до лекцій в системі випереджувального навчання та проведення проблемних лекцій;

- робота здобувачів вищої освіти на семінарських та практичних заняттях, їх активність, виконання завдань згідно планів занять;

- виконання модульних контрольних робіт.

Під час виконання завдань та відповідей на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях оцінюванню підлягають і рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах на семінарських, практичних заняттях та колоквиумах, активність в обговоренні питань, що внесені на семінарські заняття, результати виконання і захисту лабораторних робіт, участь у дискусіях, ділових іграх.

Під час контролю виконання завдань для самостійної роботи оцінюванню підлягають: самостійне опрацювання теми в цілому чи окремих питань; підготовка рефератів, есе, конспектів навчальних та наукових текстів, переклад іншомовних текстів, підготовка реферативних матеріалів з публікацій.

Під час виконання модульних контрольних робіт оцінюванню підлягають теоретичні завдання та практичні навички, яких набув студент після опанування певного завершеного розділу навчального матеріалу. Контрольні роботи можуть проводитися у формі тестів, відповідей на теоретичні питання, розв'язання практичних завдань, виконання індивідуальних завдань, розв'язання виробничих ситуацій (кейсів).

При визначенні кількості модульних робіт слід враховувати, що один кредит містить 36 годин і має завершуватись модульним контролем.

Викладачі повинні завчасно довести до відома здобувачів вищої освіти терміни та зміст контрольних завдань.

2.5. Структура поточної успішності (50 балів).

а) відвідування лекцій та підготовка до них – 10 балів

б) виконання завдань та відповіді на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях – 0-30 балів;

в) виконання завдань для самостійної роботи – 0-10 балів;

г) виконання 2-х модульних контрольних робіт – 0-20 балів.

д) здобувачам вищої освіти, які брали участь у позанавчальній науковій діяльності – в роботі конференцій, підготовці наукових публікацій, можуть присуджуватися додаткові бали за поточну успішність, але не більше 10 балів.

При цьому загальна кількість балів за поточну роботу не може перевищувати 50 балів. Додатково 20 балів здобувач вищої освіти може отримати виконавши творчі завдання.

2.6. Оцінки за різні види поточної роботи здобувачів вищої освіти фіксуються викладачами в журналах академічних груп. На останньому семінарському занятті сумарна оцінка в балах (від 0 до 50) за результатами всіх видів поточної успішності записується у відомість у графі «поточна успішність».

2.7. Результат екзамену оцінюється в діапазоні 0-50 балів.

Шкала оцінювання екзаменаційних завдань

Оцінка за бальною шкалою	Рівень знань
46-50	Відмінний
41-45	Добрий
36-40	Задовільний
0-35	Незадовільний

Якщо на екзамені відповідь здобувача вищої освіти оцінена менше 35 балів, він отримує незадовільну оцінку за результатами екзамену, набрані бали не враховуються у загальній підсумковій оцінці, а вона включає лише оцінку за поточну успішність.

У відомості записується сумарна оцінка за результатами поточної успішності та іспиту, яка виставляється в залікову книжку здобувача вищої освіти та додаток до диплому про освіту.

2.8. Поточна успішність з навчальних дисциплін, що підлягає контролю у формі диференційованого заліку оцінюється за шкалою 50 балів. Якщо за результатами поточного контролю здобувач вищої освіти набрав менше 35 балів, він отримує оцінку «не зараховано».

У разі невиконання окремих завдань поточного контролю з об'єктивних причин, здобувачі вищої освіти мають право, за дозволом начальника навчального відділу виконати їх до останнього семінарського заняття. Час та порядок складання визначає викладач.

2.9. Об'єктами поточного оцінювання знань здобувачів вищої освіти заочної форми навчання можуть бути: домашні письмові роботи з дисциплін, різні індивідуальні завдання, контрольні роботи, відображені у робочій програмі, вони оцінюються за шкалою 0-50 балів. Екзамен оцінюється за шкалою 0-50 балів.

III. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи) практики	для заліку
90-100	A	5 (відмінно)	зараховано
82-89	B	4 (добре)	зараховано
74-81	C	4 (добре)	зараховано
64-73	D	3 (задовільно)	зараховано
60-63	E	3 (задовільно)	зараховано
35-59	FX	2 (незадовільно) з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
034	F	2 (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Історія держави і права України» складена відповідно до освітньої програми підготовки першого (бакалаврського) рівня освіти, спеціальності **081 «Право»**.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права України» є закономірності виникнення, становлення та розвитку типів і форм держави та права, а також державно-правових інститутів і суспільно-політичних систем, що функціонували на території сучасної України в різні історичні періоди.

Метою навчального курсу «Історія держави і права України» є ознайомлення здобувачами вищої освіти із основними закономірностями виникнення, становлення і розвитку держави і права в Україні в різні історичні періоди.

Досягнення поставленої мети зумовлюється необхідністю вирішення наступних **завдань**:

- визначити особливості функціонування правової системи України в різні історичні періоди;
- дослідити історію становлення та розвитку різних інститутів права в Україні;
- засвоїти основні правові поняття з даної навчальної дисципліни;
- проаналізувати основні джерела права України та практику їх застосування; проаналізувати актуальні та проблемні питання державотворчого та правотворчого процесу в Україні на сучасному етапі.

Вивчаючи історію держави та права України, здобувачі вищої освіти повинні *знати*:

- загальні закономірності державно-правового розвитку України;
- особливості державно-правового розвитку України.

уміти:

аналізувати та правильно розуміти державно-правові явища, а також джерела права і практику їх застосування; прогнозувати майбутній розвиток держави та права;

творчо використовувати здобути знання з історії держави та права України в практичній діяльності.

Методи навчання: словесні, наочні (з використанням комп'ютерів, практичні, евристичні, частково-пошукові, дослідницькі, експериментальні, проблемного викладання, проекту колективної розумової діяльності, самостійної роботи.

Методи оцінювання: вхідний контроль, оперативний контроль, поточний контроль, підсумковий

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни. На вивчення навчальної дисципліни відводиться **120** годин (загальний обсяг) **4** кредити ECTS

КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Дисципліна «Історія держави і права України» забезпечує набуття здобувачами вищої освіти **компетентностей**:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин, принципів і правових інститутів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов

**Загальні
компетентності**

- ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
ЗК8. Здатність бути критичним і самокритичним.
ЗК9. Здатність працювати в команді.
ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
СК2. Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів.
СК12. Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції.

**Спеціальні (фахові,
предметні)
компетентності**

Програмні результати навчання

**Програмні результати
навчання за
спеціальністю
(визначені стандартом
вищої освіти
спеціальності)**

- ПР2. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання.
ПР4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми.
ПР5. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю.
ПР13. Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту.
ПР18. Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи.
ПР19. Демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права.
ПР21. Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

3. ПРОГРАМА КУРСУ

Змістовий модуль 1. Держава і право найдавніших часів та періоду Середньовіччя

Тема 1. Вступ. Предмет навчального курсу. Методологія історико-правових досліджень. Періодизація. Джерела права.

Історія держави та права України як наука, її витоки та завдання на нинішньому етапі українського державотворення.

Предмет історії держави та права України, її місце в системі юридичних дисциплін. Методологія курсу, його значення для підготовки фахівців-юристів та вплив на формування в них історико-правового та державницького світогляду.

Сучасні загальнонаукові та спеціальні методи пізнання і вивчення історії держави та права України. Синтез юридичних та історичних методів дослідження. Періодизація державно-правового розвитку України. Загальна характеристика пам'яток українського права. Значення джерел права для вивчення історії держави та права України.

Нинішній стан історико-правових досліджень. Історіографія історії держави та права України.

Тема 2. Стародавні держави і право на території сучасної України.

Закономірності та особливості переходу первісного суспільства на території України від найпростіших форм соціальних утворень до державності цивілізації.

Аратта (Оріяна, Оратанія). Кімерія.

Скіфське царство (УІІ ст. до н.е. - ІІІ ст. н.е.), його суспільний лад та державний устрій. Основні риси політичної організації античних міст-держав (УІІІ ст. до н.е. - УІІІ ст. н.е.). Особливості виникнення та структура управління Боспорського царства (УІІІ ст. до н.е. - УІІІ ст. н.е.).
Право.

Монархія і республіка - панівні форми правління у стародавніх державах на території України, їхня характеристика.

Основні риси права.

Тема 3. Держава і право України-Руси (ІХ-ІІІІ ст.). Особливості політико-правового розвитку Галицько-Волинської держави.

Майнова диференціація та соціальні відносини у ранньослов'янських племен. Антське політичне об'єднання.

Військово-демократичні племінні союзи. Дружина. Народні збори. Рада старійшин. Перші ранньфеодальні об'єднання східних слов'ян.

Політична консолідація східних слов'ян та створення Руської держави (Кий, Аскольд, Дір). Формування її території та політичне становище в Європі. Реформи Великих Київських князів Володимира і Ярослава. Теорії походження державності у східних слов'ян.

Суспільний лад. Панівна верхівка: Великі Київські та удільні князі, дружинники, бояри, духовенство. Вільні общинники, напівзалежна та залежна людність: смерди, закупи, рядовичі, ізгої, задушні люди, челядь та холопи. Правове становище окремих груп людності. Міське населення: аристократія та низи.

Державний устрій. Форма правління. Центральні органи влади та управління: віче як форма народовладдя, Великий Київський князь, рада при князі, князівські з'їзди. Місцева адміністрація: удільні князі, посадники, волостелі. Десяткова система управління: тисяцькі, соцькі, десяцькі.

Двірцево-вотчинна система управління. Сільська територіальна община (верв) - орган місцевого самоврядування. Судові органи: вервний, князівський, вічовий, доменіальний, церковні суди та їхня компетенція.

Право. Джерела права: звичаєве право, договори князя з народом, міжкнязівські та міждержавні договори (Русі з Грецією та Візантією), князівський земляний та церковні устави. "Руська правда", її списки та редакції. Рецептвані джерела права: "Номоканони", "Закон судний людем", "Еклога", "Прохірон".

Цивільне право: право власності, зобов'язальне та спадкове право. Шлюбно- сімейне право. Види злочинів і система покарань. Судочинство.

Об'єктивні фактори посилення Галицького та Волинського князівств, їх об'єднання в єдину державу - спадкоємницю Руси-України. Державний устрій, суспільний лад та джерела права Галицько-Волинської держави, їх особливості. Роль Романа Мстиславовича та Данила Галицького у державотворчому процесі.

Основні риси права. Магдебурзьке право, його запровадження у містах Галицько-Волинської держави.

Відображення правової спадщини Київської Русі та Галицько-Волинської держави як спадкоємниці Руси-України у вітчизняних історико-правових дослідженнях.

Тема 4. Суспільно-політичний лад і право України у складі Великого князівства Литовського (Литовсько-Руської держави) (др. пол. XIV-XVI ст.).

Формування території Великого князівства Литовського: захоплення білоруських, українських, московських земель. Автономний статус України у рамках Великого князівства Литовського, її політичний та адміністративний устрій. Умови Кревської (1385 р.), Городельської (1413 р.) уній та Острівської угоди 1392 р.р.

Суспільний лад. Формування станової організації суспільства: магнати, бояри, шляхта, духовенство, міщани, їхня внутрішня соціальна диференціація. Правове становище окремих категорій селянства.

Державний устрій. Еволюція органів державної влади. "Старії думи", Великий князь Литовський, пани - рада, сейм, їхні повноваження, взаємини з центральними органами влади та управління. Місцеві органи управління: старости, воеводи, городничі. "Копа" як орган місцевого самоуправління. Громадська рада та сільські отамани. Судоустрій: суди державні та церковні. Судова реформа сер. XVI ст.: створення повітових судів - земського, гродського або замкового, підкоморського. Апеляційні установи.

Джерела права. Звичаєве право, "Руська правда", привілеї литовських князів та їх види. Судебник Казимира ІУ Ягелончика 1468 року. "Устава на волоки" - початок процесу закріпачення селян. Литовська метрика. Міжнародні договори. Литовський статут в трьох редакціях. Третій Литовський статут 1588 р. - остаточне закріпачення селян. Право власності. Види землеволодіння. Зобов'язальне право: види договорів, форма та порядок їх укладення. Спадкове право: успадкування за законом та заповітом.

Процедура укладення заповіту. Кримінальне право: види злочинів та система покарань. Судовий процес.

Тема 5. Державно-правове становище України під владою Польщі та Речі Посполитої Польської (XIV - XVIII ст.).

Приєднання західноукраїнських земель до складу Польщі у др. пол. XIV ст., зміна їх політико-правового становища. Адміністративно-територіальний поділ Польщі. Причини

об'єднувчих тенденцій між Литвою та Польщею. Люблінська унія 1569 року та утворення Речі Посполитої Польської. Зміна статусу українських земель. Наслідки Берестейської церковної унії 1596 р.

Буковина у складі Молдавії і Туреччини. Закарпаття у складі Угорського королівства. Кримське ханство під протекторатом Туреччини.

Суспільний лад. Творення замкнених суспільних верств - станів. Магнати, шляхта, середні та дрібнопомісні землевласники. Духовенство римо-католицьке, греко-католицьке та православне, їхнє місце в системі суспільних і правових відносин. Вільні селяни та їхні категорії. Петриківський сейм 1496 року - оформлення кріпацтва в Польщі. Каланні, ординці, сотні люди - напівзалежна людність, їхні відмінності від вільних селян. Міщани. Невільники.

Державний устрій. Центральні органи державної влади, їх функції та еволюція. Органи Польського королівства та Речі Посполитої: король, королівська рада, вальний сейм, сенат, посольська зборня (ізба). Повноваження центральних органів влади та управління: коронний маршалок, підканцлер, підскарбій, гетьман, референдарій. Місцеві органи влади та органи самоуправління в сільській місцевості: воєводи, старости, каштеляни, волосний староста, писар, сільський сход. Судоустрій. Світські суди: земські, старостинські, магістратські, підкоморські. Королівський суд та його види. Духовний суд. Варшавський сейм 1578 року та утворення Коронного трибуналу.

Джерела права. Звичаєве право. "Руська Правда". Магдебурзьке право. Вислицький статут 1347 року. Вартський статут 1420-1423 років. Королівські закони, загальні й особисті привілеї, законодавство сеймів та ухвали сеймиків. Судова практика.

Право власності. Види землеволодіння. Зобов'язальне право. Способи забезпечення зобов'язань. Види договорів: купівлі-продажу, позики, підряду. Спадкове право. Шлюбно-сімейне право. Види злочинів і система покарань. Судовий процес.

Змістовий модуль 2. Історія держави і права України періоду пізнього Середньовіччя та Нового часу

Тема 6. Козацька республіка та її право (кін. XV - пер. пол. XVII ст.)

Джерела формування козацтва. Д. Байда-Вишневецький. Утворення Запорозької Січі. Місце розташування та адміністративно-територіальний поділ Запорозької Січі.

Органи військово-адміністративної влади та козацького самоуправління. Базові принципи політичного устрою Запорозької Січі. Компетенція: козацької (військової) ради, кошового уряду (отамана, військового судді, писаря, осаула), полкової старшини (курінних отаманів, паланкової (полкової) та наказної старшини). Судова система: суд курінного отамана, військового судді, кошового отамана, козацької ради.

Характерні риси звичаєвого козацького права. Види злочинів та класифікація покарань. Судочинство.

Тема 7. Українська гетьманська держава (Військо Запорозьке) та її право (серед. XVII - кін. XVIII ст.)

Соціально-економічне та політичне становище України напередодні і в ході національно-визвольної революції (війни) 1648 - 1658 р.р. Зборівська 1649 р., Білоцерківська 1651 р. угоди Війська Запорозького із Річчю Посполитою. Формування української держави за Б.Хмельницького."Руїна" та її наслідки. Віленський договір 1656 року, Гадяцький договір І.

Виговського (1658 р.), Андрусівське перемир'я 1667 р., Вічний мир 1686 р., Константинопольський мирний договір з Туреччиною 1710 р..

Роль гетьмана І.Мазепи в боротьбі за незалежну соборну Україну. Шведсько- українська угода 1708 р.. Конституція Пилипа Орлика 1710 р. - закономірний результат розвитку державно-правової думки українського народу.

Поділи Речі Посполитої Польської та входження Правобережної України і Західної Волині до складу Російської імперії. Загарбання Росією Північного Причорномор'я та Криму. Буковина та Закарпаття під австрійським пануванням.

Суспільний лад. Зміни у суспільних відносинах. Ліквідація польського магнатського землеволодіння. Зміцнення українського старшинського, шляхетського та церковного землеволодіння. Особливості соціально-економічного розвитку Лівобережної України.

Бунчукове та значкове військові товариства. Українська родова шляхта.

Урівняння в правах козацької старшини з російським дворянством. Реєстрове козацтво. Міщани, селяни-посполиті, їх соціально-правовий статус. Відновлення панщини. Духовенство.

Державний устрій. Ліквідація польської адміністративно-політичної системи управління. Центральні органи влади. Полково-сотенний адміністративно- територіальний устрій. Структура та компетенція органів місцевого управління. Міське самоврядування: магістрати та ратуші.

Дипломатичні стосунки Б.Хмельницького з Московією. Рішення Земських соборів 1651 р. та 1653 р. Переяславська рада 8 січня 1654 р. Державно-правовий статус України Гетьманщини у складі Московії за Березневими статтями 1654 р. та царськими жалуваними грамотами від 27 березня та 12 квітня 1654 р.

Гетьманські конституції. Обмеження автономних прав України. Органи самодержавного управління Україною - Гетьманщиною: Посольський приказ, Малоросійський приказ 1663 р., Колегія іноземних справ, Сенат, перша

Малоросійська колегія (1722-1724 р.р.), Правління гетьманського уряду (1734-1750 р.). Остаточне скасування гетьманської влади у 1764 р. Запровадження посади генерал-губернатора. Друга Малоросійська колегія (1724-1786 р.р.). Ліквідація козацьких полків на Слобідській Україні та Лівобережжі (1765-1783 р.), Запорозької Січі та її паланок (1775 р.). Поширення загальноросійської системи управління. Введення у 1782-1785 р.р. губернського поділу відповідно до російського «Учреждения о губерниях 1775 г.»

Організація судів. Судова реформа 1760-1763 р.р.

Джерела права. Зростання ролі українського права. Звичаєве право. Договірні статті. Нормативно-правові акти гетьманської влади: гетьманські універсали, ордери, інструкції, листи, декрети, грамоти. Джерела польсько-литовського походження. Збірники Магдебурзького права. Збірники церковного права. Царське законодавство.

Кодифікація українського права. “Права, за якими судиться малоросійський народ” 1743 р.. “Суд і розправа в правах малоросійських” 1750 р. Ф. Чуйкевича. “Книга Статут та інші права малоросійські” 1764 р. В.Кондратьєва. “Екстракт малоросійських прав” 1767 р.. “Екстракт із указів, інструкцій і настанов... Сенату” 1786 р.

Основні риси права. Право власності. Зобов'язальне право. Шлюбно- сімейне право. Право успадкування за заповітом та за законом. Кримінальне право. Види злочинів і система покарань. Зміни у процесуальному праві. Обвинувально - змагальний та слідчий (інквізиційний) форми процесу.

Тема 8. Правове становище України у складі Австрійської, Австро-Угорської та Російської імперій (XVIII- поч. XX ст.) .

Поділи Речі Посполитої, їхні наслідки для українських земель. Правовий статус етнічних територій у складі Росії та Австро-Угорщини. Адміністративно-територіальний поділ. Колоніальна політика обох держав.

Суспільний лад на підпорядкованих Росії українських землях. Буржуазні реформи в Росії другої половини XIX ст. та особливості їх проведення в Україні. Правові засади та характерні риси столипінських аграрних перетворень в Україні.

Державний устрій. Центральні органи влади та управління Російської імперії. Компетенція місцевої адміністрації. Губернське, повітове та волосне управління. Органи селянського самоврядування. Зміни в судовій системі.

Джерела права і специфіка їх застосування в різних регіонах України. Кодифікація права. "Зібрання малоросійських прав" 1807 року, "Звід місцевих законів губерній і областей, приєднаних від Польщі", "Звід законів Російської імперії", характеристика його редакцій.

Суспільний лад на підпорядкованих Австро-Угорщині українських землях. Правовий статус окремих категорій населення до відміни кріпосного права (1848 р.) і після неї.

Державний устрій. Центральні органи влади та управління Австрійської монархії. Крайова і місцеві адміністрації, їхні повноваження. Створення дуалістичної Австро-Угорської монархії (1867 р.), особливості функціонування органів управління.

Руський Собор. Польська Рада Народова. Українці в австрійському парламенті. Слов'янський конгрес у Празі. "Галицько-Руська матиця", її діяльність. Ю. Бачинський, його ідея самостійності та соборності України. ("Ukraine irredenta"). Зародження та становлення українських політичних партій. Організація українських військових частин - "Руських стрільців". Судова реформа за імперським положенням про суд 1849 р.

Джерела права. Кодифікація місцевого права. Цивільний кодекс Австрії 1811 року. Цивільний кодекс 1895 року. Торговий кодекс 1863 року. Закон про компетенцію суду 1852 року. Закон про судочинство по безспірних справах 1854 року. Цивільно-процесуальний кодекс Австрії 1895 року. Кримінальний кодекс Австрії 1852 року. Військово-кримінальний кодекс Австрії 1855 року та його дія на території Галичини та Буковини. Кримінальний кодекс Угорщини 1879 року і його запровадження на Закарпатті. Надзвичайне законодавство початку XX ст.

Змістовий модуль 3. Новітня історія держави та права України

Тема 9. Національна державність і право України в 1917 - 1921 рр. Повалення царизму. Проведення Тимчасовим урядом перетворень в державному устрої Росії. Розпад Російської імперії.

Українська Центральна Рада (УЦР) Боротьба за національно-державне відродження України. Український національний з'їзд (конгрес) його роль в легімізації УЦР. I Універсал Центральної Ради - проголошення суверенності українського народу. Створення уряду автономної України - Генерального Секретаріату. II Універсал Центральної Ради. III Універсал Центральної Ради - проголошення суверенної Української Народної Республіки, IV Універсал - юридичне закріплення незалежного статусу Української Народної Республіки. Берестейська угода (1918 р.) та її наслідки для України.

Організація центральної і місцевої влади. Військове будівництво. Створення в Україні органів охорони революції і порядку, судової системи. Правотворча діяльність в Українській Народній Республіці. Конституція УНР від 29 квітня 1918 року.

Українська держава. Переворот 29 квітня 1918 року і утворення гетьманської держави П.Скоропадського. "Грамота до всього українського народу" від 29 квітня 1918 року. Організація влади згідно з "Законами про тимчасовий державний устрій України" і "Тимчасовим законом про верховне управління державою...". Зовнішня і внутрішня політика Гетьманату. Будівництво збройних сил. Судова система. Право.

Українська Народна Республіка за доби Директорії. Встановлення влади Директорії. Заява Директорії від 26 грудня 1918 року. Трудовий конгрес. Закон "Про форму влади в Україні" від 23 січня 1919 р. та інші нормативно-правові акти. Держави Антанти і Директорія. Варшавський договір від 21 квітня 1920 року.

Західноукраїнська Народна Республіка. Утворення ЗУНР. Відозви Української Національної Ради від 1 листопада 1918 року. Вищі і місцеві органи влади та управління ЗУНР. Органи охорони порядку. Судова система. Реорганізація армії. Передвступний договір з Директорією УНР від 14 грудня 1918 року. Акт проголошення соборності України 22 січня 1919 року. Законодавство ЗУНР. Паризька конференція.

Уроки національної державності 1917 - 1921 року для українського державотворення.

Тема 10 Державно-правовий розвиток України у Союзі РСР (1917-1991 р.).

Жовтневі (1917 р.) події у Петрограді та зміни державного устрою в Україні. Всеукраїнський (грудень 1917 року) з'їзд Рад у Києві. Ультиматум радянської Росії та розв'язання війни з Українською Народною Республікою.

Легітимність з'їзду Рад України в м. Харкові. Утворення радянської УНР. Взаємини з РСФРР. Надзвичайні органи влади: ВУЧК, ДПУ, ОДПУ. Конституція УСРР 1919 року.

Ризький (1921 року) мирний договір і його наслідки для України.

Зв'язки радянської України з Російською Федерацією. Договори про воєнний, господарський, дипломатичний союзи. Правові засади утворення Союзу РСР. Державно-правове становище України за Конституцією СРСР 1924 р. Утворення Молдавської АСРР у складі УСРР. Формування адміністративно-командної системи управління. Ліквідація правових засад багатукладної економіки. Примусова колективізація сільського господарства. Штучний голодомор в Україні 1932-1933 р.р. Конституція УРСР 1937 року. Судова система. Прокуратура. НКВС. Створення системи ГУЛАГ.

Проголошення незалежності Карпатської України (березень 1939 р.). Радянсько-німецький договір та секретний протокол Молотова-Ріббентропа (серпень 1939 р.), його історико-правова оцінка. Початок Другої світової війни.

Вступ радянських військ на територію Західної України (вересень 1939 р.). Вибори до Народних Зборів Західної України та їх рішення. Входження Західної України до складу УРСР. Радянський репресивний апарат у новостворених областях, характеристика політичного режиму.

Включення Північної Буковини, Північної і Південної Бессарабії до УРСР, а решти Бессарабії - до колишньої Молдавської АСРР і утворення МРСР у складі СРСР. Утворення Чернівецької області у складі УРСР.

Німецько-Угорська-Румунська агресія проти СРСР та України в складі останнього. Спроба відновлення Української держави актом ОУН (30 червня 1941 р.). Українське державне правління на чолі з Я.Стецьком. Утворення Української Національної Ради в Києві.

Розчленування території України, характеристика окупаційного режиму та його ліквідація.

Українська РСР - член-засновник ООН (24 квітня 1945 р.). Капітуляція Німеччини (8 травня 1945 р.). Кінець Другої світової війни.

Об'єднання українських земель у межах СРСР і адміністративно-командне розв'язання територіально-етнічних проблем. Державницька позиція загонів ОУН- УПА. Штучний голодомор 1946-1947 р.р. в Україні. Репресії.

Правові засади входження Кримської області та Севастополя до складу УРСР. Центральні та місцеві органи державної влади і управління. Перебудова судової системи та посилення прокурорського нагляду. Реорганізація органів держбезпеки і внутрішніх справ.

Конституція СРСР (1977 р.) та УРСР 1978 р.: основні положення.

Державне будівництво в УРСР. Судова система. Прокуратура. Органи внутрішніх справ.

Право. Перші декрети радянської влади. Кодифікація законодавства Радянської України. Обмеження громадянських прав. Політичне забезпечення насильницької колективізації. Посилення репресивно-кримінального права. Надзвичайний порядок кримінального судочинства: “двійки”, “трійки”, “особлива нарада” при наркомі внутрішніх справ. Масові репресії в Україні.

Зміни в окремих галузях права в післявоєнний період. 50-60 р. кодифікація загальносоюзного і республіканського законодавства.

Зміни в законодавстві УРСР у 1970-1980 р.р.

Порушення владою законності, прав і свобод людини. Дисидентський рух в Україні. Гельсінська спілка.

Тема 11. Розпад СРСР та відродження Української незалежної держави (1991-поч.ХХІст.)

Проголошення курсу на перебудову: демократизація, гласність, економічні реформи. Конституційні зміни в умовах перебудови: з'їзди народних депутатів, введення інституту президентства, реформа державного апарату. Зміни у правовому статусі союзної республіки. Референдум 17 березня 1991 року .

Демократизація виборчої системи. Вибори до Верховної Ради УРСР і місцевих Рад народних депутатів (березень 1990 р.). Ухвалення 16 липня 1990 р. “Декларації про державний суверенітет України”, її зміст. Діяльність новообраної Верховної Ради. Розмежування повноважень між законодавчими, виконавчими та судовими органами. Зміни в структурі вищої виконавчої влади республіки. Заснування поста Президента УРСР. Реформування судової системи. Зміни в конституційному праві, трудовому, кримінальному законодавстві. Процесуальне законодавство.

Законодавче оформлення створення Української незалежної держави. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року. Вибори Президента України.

Розпад Союзу РСР і заснування Співдружності Незалежних Держав.

Діяльність державного центру УНР у еміграції (екзилі).

Перші кроки на шляху утвердження політичного, економічного і оборонного статусу незалежної України, забезпечення її територіальної цілісності. Міжнародне визнання України, встановлення дипломатичних відносин.

Підготовка та прийняття Конституції України 1996 року, подальший конституційний процес. Структура, основні положення і значення Основного Закону держави.

Вибори до Верховної Ради в умовах незалежності України, формування складу народних депутатів за мажоритарним, змішаним та пропорційним принципах. Розстановка політичних сил у вищому законодавчому органі України.

Вибори Президента України в 1994-2010 р.

Гуманізація правових відносин. Реформування галузей права. Правова регламентація майнових відносин в умовах становлення ринкової економіки. Радикальні зміни в кримінальному, кримінально-процесуальному законодавстві України. Новий Кримінальний кодекс та відміна смертної кари. Сімейний кодекс. Цивільний кодекс України та інші нормативно-правові акти незалежної України.

Примітка.

Програма нормативної навчальної дисципліни визначає місце і значення навчальної дисципліни, її загальний зміст та вимоги до знань і умінь.

5. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

ДИСЦИПЛІНА: «ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ»

Навчальний курс «Історія держави і права України» є фундаментальною, теоретичною, методологічною та практичною дисципліною в системі предметів юридичного циклу. Він відображає закономірності розвитку державотворчих процесів і правових систем, вивчає виникнення, розвитку, змін різних типів і форм державності, джерела права, правові інститути на території сучасної України в їх взаємозв'язку та хронологічній послідовності.

Історія держави та права України перебуває в тісному зв'язку з загальною історією, теорією держави та права, історією держави та права зарубіжних країн, галузевими юридичними науками. Так, історія держави та права використовує результати узагальнень, категорії та терміни, розроблені теорією держави та права, й водночас дає конкретний історично-правовий матеріал для таких узагальнень. Проте відмінність між ними полягає в тому, що теорія держави та права законодавчо узагальнює за допомогою логічного методу найхарактерніші державно-правові закономірності всієї людської цивілізації, а історія держави та права вивчає конкретні явища державно-правових систем українського народу їх особливості та характерні риси в хронологічній послідовності за допомогою логічного, історичного, порівняльного та ін. методів.

Історія держави і права України пов'язана з «Історією держави та права зарубіжних країн», вирішує притаманні обом юридичним наукам завдання. Як одна, так і інша виконують аналогічні функції, проте різняться за предметом та методами дослідження.

Історія держави і права України виступає в ролі своєрідного вступу до галузевих і спеціальних юридичних наук. Вона вивчає історію формування галузей права від моменту їх виникнення до нинішнього часу, включаючи і основи чинного права, враховує специфіку окремих галузей, висвітлює їхні роль та значення. Вона з'ясовує взаємозв'язок певних галузей, показує їх підпорядкованість інтересам певних політичних сил, соціальних груп, класів і т. д.

Глибоке знання процесів становлення, розвитку і функціонування української державності та національного права в контексті кращих світових зразків має першочергове значення для усвідомлення і застосування всього державно-правового досвіду нашого народу, для розробки і удосконалення законодавства, для зміцнення правопорядку, для задоволення потреб держави у всебічно-підготовлених фахівцях.

Обов'язковим компонентом, відсутність якого унеможливило б пізнання історико-правової спадщини, є глибокий і всебічний аналіз найважливіших юридичних пам'яток нашої минувшини. Потреба у цьому обумовлена підвищенням якості історико-правової підготовки студентів, їхньої загальної правової культури, а також можливістю ознайомлення з процесом становлення галузей українського права.

Серед рекомендованої монографічної літератури та підручників пріоритетне місце займають праці, підготовлені сучасною національною правовою наукою, а також роботи зарубіжних вчених і дослідників. Звернення насамперед до наукового доробку за роки української незалежності є свідченням не лише значного інтересу дослідників до історико-правової проблематики, але й наслідком реальних зрушень та досягнень у цій сфері.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Предметом історії держави і права України є закономірності виникнення, становлення, розвитку типів і форм держави та права, а також державно-правових інститутів і суспільно-

політичних систем, українського народу, в їх історичній конкретності та хронологічній послідовності.

Метою історії держави та права України є формування історичної свідомості, науково-юридичного світогляду та мислення, необхідних для вивчення та застосування права, а також виховання правової культури.

Завданням даної навчальної дисципліни є засвоєння майбутніми правниками знань, які допоможуть їм у практичній діяльності щодо подальшого здійснення програми глибоких економічних реформ, демократизації політичного життя в Україні, охорони прав громадян, реалізації конституційної ідеї правової держави.

Вивчаючи історію держави та права України, студенти повинні *знати*:

- загальні закономірності державно-правового розвитку України;
- особливості державно-правового розвитку України.

уміти:

- аналізувати та правильно розуміти державно-правові явища, а також джерела права і практику їх застосування;
- прогнозувати майбутній розвиток держави та права;
- творчо використовувати здобути знання з історії держави та права України в практичній діяльності С.

Методи навчання:

словесні, наочні (з використанням комп'ютерів, практичні, евристичні, частково-пошукові, дослідницькі, експериментальні, проблемного викладання, проекту колективної розумової діяльності, самостійної роботи).

Методи оцінювання:

вхідний контроль, оперативний контроль, поточний контроль, підсумковий контроль.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Держава і право найдавніших часів та періоду Середньовіччя

Тема 1.

Вступ. Предмет навчального курсу. Методологія історико-правових досліджень. Періодизація. Джерела права.

Історія держави та права України як наука, її витоки та завдання на нинішньому етапі українського державотворення.

Предмет історії держави та права України, її місце в системі юридичних дисциплін. Методологія курсу, його значення для підготовки фахівців-юристів та вплив на формування в них історико-правового та державницького світогляду.

Сучасні загальнонаукові та спеціальні методи пізнання і вивчення історії держави та права України. Синтез юридичних та історичних методів дослідження. Періодизація державно-правового розвитку України. Загальна характеристика пам'яток українського права. Значення джерел права для вивчення історії держави та права України.

Нинішній стан історико-правових досліджень. Історіографія історії держави та права України.

Тема 2. Стародавні держави і право на території сучасної України.

Закономірності та особливості переходу первісного суспільства на території України від найпростіших форм соціальних утворень до державності цивілізації.

Аратта (Оріяна, Оратанія). Кімерія.

Скіфське царство (УІІ ст. до н.е. - ІІІ ст. н.е.), його суспільний лад та державний устрій. Основні риси політичної організації античних міст-держав (УІІ ст. до н.е. - У ст. н.е.). Особливості виникнення та структура управління Боспорського царства (У ст. до н.е. - УІ ст. н.е.). Право.

Монархія і республіка - панівні форми правління у стародавніх державах на території України, їхня характеристика.

Основні риси права.

Тема 3. Держава і право України-Руси (ІХ-ІІІІ ст.). Особливості політико-правового розвитку Галицько-Волинської держави.

Майнова диференціація та соціальні відносини у ранньослов'янських племен. Антське політичне об'єднання.

Військово-демократичні племінні союзи. Дружина. Народні збори. Рада старійшин. Перші ранньфеодальні об'єднання східних слов'ян.

Політична консолідація східних слов'ян та створення Руської держави (Кий, Аскольд, Дір). Формування її території та політичне становище в Європі. Реформи Великих Київських князів Володимира і Ярослава. Теорії походження державності у східних слов'ян.

Суспільний лад. Панівна верхівка: Великі Київські та удільні князі, дружинники, бояри, духовенство. Вільні общинники, напівзалежна та залежна людність: смерди, закупи, рядовичі, ізгої, задушні люди, челядь та холопи. Правове становище окремих груп людності. Міське населення: аристократія та низи.

Державний устрій. Форма правління. Центральні органи влади та управління: віче як форма народовладдя, Великий Київський князь, рада при князі, князівські з'їзди. Місцева адміністрація: удільні князі, посадники, волостелі. Десяткова система управління: тисяцькі, соцькі, десяцькі. Двірцево-вотчинна система управління. Сільська територіальна община (верв) - орган місцевого самоврядування. Судові органи: вервний, князівський, вічовий, доменіальний, церковні суди та їхня компетенція.

Право. Джерела права: звичаєве право, договори князя з народом, міжкнязівські та міждержавні договори (Русі з Грецією та Візантією), князівський земляний та церковні устави. "Руська правда", її списки та редакції. Рецептвані джерела права: "Номоканони", "Закон судний людем", "Еклога", "Прохірон".

Цивільне право: право власності, зобов'язальне та спадкове право. Шлюбно- сімейне право. Види злочинів і система покарань. Судочинство.

Об'єктивні фактори посилення Галицького та Волинського князівств, їх об'єднання в єдину державу – спадкоємницю Русі-України. Державний устрій, суспільний лад та джерела права Галицько-Волинської держави, їх особливості. Роль Романа Мстиславовича та Данила Галицького у державотворчому процесі.

Основні риси права. Магдебурзьке право, його запровадження у містах Галицько-Волинської держави.

Відображення правової спадщини Київської Русі та Галицько-Волинської держави як спадкоємниці Русі-України у вітчизняних історико-правових дослідженнях.

Тема 4. Суспільно-політичний лад і право України у складі

Великого князівства Литовського (Литовсько-Руської держави) (др. пол. ХІУ-ХУІ ст.).

Формування території Великого князівства Литовського: захоплення білоруських, українських, московських земель. Автономний статус України у рамках Великого князівства Литовського, її політичний та адміністративний устрій. Умови Кревської (1385 р.), Городельської (1413 р.) уній та Острівської угоди 1392 р.р.

Суспільний лад. Формування станової організації суспільства: магнати, бояри, шляхта, духовенство, міщани, їхня внутрішня соціальна диференціація. Правове становище окремих категорій селянства.

Державний устрій. Еволюція органів державної влади. "Старії думи", Великий князь Литовський, пани - рада, сейм, їхні повноваження, взаємини з центральними органами влади та управління. Місцеві органи управління: старости, воеводи, городничі. "Копа" як орган місцевого самоуправління. Громадська рада та сільські отамани. Судоустрій: суди державні та церковні. Судова реформа сер. ХУІ ст.: створення повітових судів - земського, гродського або замкового, підкоморського. Апеляційні установи.

Джерела права. Звичаєве право, "Руська правда", привілеї литовських князів та їх види. Судебник Казимира ІУ Ягелончика 1468 року. "Устава на волоки" - початок процесу закріпачення селян. Литовська метрика. Міжнародні договори. Литовський статут в трьох редакціях. Третій Литовський статут 1588 р. - остаточне закріпачення селян. Право власності. Види землеволодіння. Зобов'язальне право: види договорів, форма та порядок їх укладення. Спадкове право: успадкування за законом та заповітом.

Процедура укладення заповіту. Кримінальне право: види злочинів та система покарань. Судовий процес.

Тема 5. Державно-правове становище України під владою Польщі та Речі Посполитої Польської (XIV - XVIII ст.).

Приєднання західноукраїнських земель до складу Польщі у др. пол. XIV ст., зміна їх політико-правового становища. Адміністративно-територіальний поділ Польщі. Причини об'єднувчих тенденцій між Литвою та Польщею. Люблінська унія 1569 року та утворення Речі Посполитої Польської. Зміна статусу українських земель. Наслідки Берестейської церковної унії 1596 р.

Буковина у складі Молдавії і Туреччини. Закарпаття у складі Угорського королівства. Кримське ханство під протекторатом Туреччини.

Суспільний лад. Творення замкнених суспільних верств - станів. Магнати, шляхта, середні та дрібнопомісні землевласники. Духовенство римо-католицьке, греко-католицьке та православне, їхнє місце в системі суспільних і правових відносин. Вільні селяни та їхні категорії. Петриківський сейм 1496 року - оформлення кріпацтва в Польщі. Каланні, ординці, сотні люди - напівзалежна людність, їхні відмінності від вільних селян. Міщани. Невільники.

Державний устрій. Центральні органи державної влади, їх функції та еволюція. Органи Польського королівства та Речі Посполитої: король, королівська рада, вальний сейм, сенат, посольська зборня (ізба). Повноваження центральних органів влади та управління: коронний маршалок, підканцлер, підскарбій, гетьман, референдарій. Місцеві органи влади та органи самоуправління в сільській місцевості: воєводи, старости, каштеляни, волосний староста, писар, сільський сход. Судоустрій. Світські суди: земські, старостинські, магістратські, підкоморські. Королівський суд та його види. Духовний суд. Варшавський сейм 1578 року та утворення Коронного трибуналу.

Джерела права. Звичаєве право. "Руська Правда". Магдебурзьке право. Вислицький статут 1347 року. Вартський статут 1420-1423 років. Королівські закони, загальні й особисті привілеї, законодавство сеймів та ухвали сеймиків. Судова практика.

Право власності. Види землеволодіння. Зобов'язальне право. Способи забезпечення зобов'язань. Види договорів: купівлі-продажу, позики, підряду. Спадкове право. Шлюбно-сімейне право. Види злочинів і система покарань. Судовий процес.

Змістовий модуль 2. Історія держави і права України періоду пізнього Середньовіччя та Нового часу

Тема 6. Козацька республіка та її право (кін. XV - пер. пол. XVII ст.)

Джерела формування козацтва. Д. Байда-Вишневецький. Утворення Запорозької Січі. Місце розташування та адміністративно-територіальний поділ Запорозької Січі.

Органи військово-адміністративної влади та козацького самоуправління. Базові принципи політичного устрою Запорозької Січі. Компетенція: козацької (військової) ради, кошового уряду (отамана, військового судді, писаря, осаула), полкової старшини (курінних отаманів, паланкової (полкової) та наказної старшини). Судова система: суд курінного отамана, військового судді, кошового отамана, козацької ради.

Характерні риси звичаєвого козацького права. Види злочинів та класифікація покарань. Судочинство.

Тема 7. Українська гетьманська держава (Військо Запорозьке) та її право (серед. XVII - кін. XVIII ст.).

Соціально-економічне та політичне становище України напередодні і в ході національно-визвольної революції (війни) 1648 - 1658 р.р. Зборівська 1649 р., Білоцерківська 1651 р. угоди Війська Запорозького із Річчю Посполитою. Формування української держави за Б.Хмельницького."Руїна" та її наслідки. Віленський договір 1656 року, Гадяцький договір І. Виговського (1658 р.), Андрусівське перемир'я 1667 р., Вічний мир 1686 р., Константинопольський мирний договір з Туреччиною 1710 р..

Роль гетьмана І.Мазепи в боротьбі за незалежну соборну Україну. Шведсько- українська угода 1708 р.. Конституція Пилипа Орлика 1710 р. - закономірний результат розвитку державно-правової думки українського народу.

Поділи Речі Посполитої Польської та входження Правобережної України і Західної Волині до складу Російської імперії. Загарбання Росією Північного Причорномор'я та Криму. Буковина та Закарпаття під австрійським пануванням.

Суспільний лад. Зміни у суспільних відносинах. Ліквідація польського магнатського землеволодіння. Зміцнення українського старшинського, шляхетського та церковного землеволодіння. Особливості соціально-економічного розвитку Лівобережної України.

Бунчукове та значкове військові товариства. Українська родова шляхта. Урівняння в правах козацької старшини з російським дворянством. Реєстрове козацтво. Міщани, селяни-посполиті, їх соціально-правовий статус. Відновлення панщини. Духовенство.

Державний устрій. Ліквідація польської адміністративно-політичної системи управління. Центральні органи влади. Полково-сотенний адміністративно- територіальний устрій. Структура та компетенція органів місцевого управління. Міське самоврядування: магістрати та ратуші.

Дипломатичні стосунки Б.Хмельницького з Московією. Рішення Земських соборів 1651 р. та 1653 р. Переяславська рада 8 січня 1654 р.

Державно-правовий статус України Гетьманщини у складі Московії за Березневими статтями 1654 р. та царськими жалуваними грамотами від 27 березня та 12 квітня 1654 р.

Гетьманські конституції. Обмеження автономних прав України. Органи самодержавного управління Україною - Гетьманщиною: Посольський приказ, Малоросійський приказ 1663 р., Колегія іноземних справ, Сенат, перша Малоросійська колегія (1722-1724 р.р.), Правління гетьманського уряду (1734-1750 р.р.). Остаточне скасування гетьманської влади у 1764 р. Запровадження посади генерал-губернатора. Друга Малоросійська колегія (1724-1786 р.р.). Ліквідація козацьких полків на Слобідській Україні та Лівобережжі (1765-1783 р.р.), Запорозької Січі та її паланок (1775 р.). Поширення загальноросійської системи управління. Введення у 1782-1785 р.р. губерньського поділу відповідно до російського "Учреждения о губерниях 1775 г."

Організація судів. Судова реформа 1760-1763 р.

Джерела права. Зростання ролі українського права. Звичаєве право. Договірні статті. Нормативно-правові акти гетьманської влади: гетьманські універсали, ордери, інструкції, листи, декрети, грамоти. Джерела польсько-литовського походження. Збірники Магдебурзького права. Збірники церковного права. Царське законодавство.

Кодифікація українського права. "Права, за якими судиться малоросійський народ" 1743 р.. "Суд і розправа в правах малоросійських" 1750 р. Ф. Чуйкевича. "Книга Статут та інші права малоросійські" 1764 р. В.Кондратьєва. "Екстракт малоросійських прав" 1767 р.. "Екстракт із указів, інструкцій і настанов... Сенату" 1786 р.

Основні риси права. Право власності. Зобов'язальне право. Шлюбно- сімейне право. Право успадкування за заповітом та за законом. Кримінальне право. Види злочинів і система покарань. Зміни у процесуальному праві. Обвинувально - змагальний та слідчий (інквізиційний) форми процесу.

Тема 8. Правове становище України у складі Австрійської, Австро-Угорської та Російської імперій (XVIII- поч. XX ст.) .

Поділи Речі Посполитої, їхні наслідки для українських земель. Правовий статус етнічних територій у складі Росії та Австро-Угорщини. Адміністративно- територіальний поділ. Колоніальна політика обох держав.

Суспільний лад на підпорядкованих Росії українських землях. Буржуазні реформи в Росії другої половини XIX ст. та особливості їх проведення в Україні. Правові засади та характерні риси столипінських аграрних перетворень в Україні.

Державний устрій. Центральні органи влади та управління Російської імперії. Компетенція місцевої адміністрації. Губернське, повітове та волосне управління. Органи селянського самоврядування. Зміни в судовій системі.

Джерела права і специфіка їх застосування в різних регіонах України. Кодифікація права. "Зібрання малоросійських прав" 1807 року, "Звід місцевих законів губерній і областей, приєднаних від Польщі", "Звід законів Російської імперії", характеристика його редакцій.

Суспільний лад на підпорядкованих Австро-Угорщині українських землях. Правовий статус окремих категорій населення до відміни кріпосного права (1848 р.) і після неї.

Державний устрій. Центральні органи влади та управління Австрійської монархії. Крайова і місцеві адміністрації, їхні повноваження. Створення дуалістичної Австро-Угорської монархії (1867 р.), особливості функціонування органів управління.

Руський Собор. Польська Рада Народова. Українці в австрійському парламенті. Слов'янський конгрес у Празі. "Галицько-Руська матиця", її діяльність. Ю. Бачинський, його ідея самостійності та соборності України. ("Ukraine irredenta"). Зародження та становлення українських політичних партій. Організація українських військових частин - "Руських стрільців". Судова реформа за імперським положенням про суд 1849 р.

Джерела права. Кодифікація місцевого права. Цивільний кодекс Австрії 1811 року. Цивільний кодекс 1895 року. Торговий кодекс 1863 року. Закон про компетенцію суду 1852 року. Закон про судочинство по безспірних справах 1854 року. Цивільно-процесуальний кодекс Австрії 1895 року. Кримінальний кодекс Австрії 1852 року. Військово-кримінальний кодекс Австрії 1855 року та його дія на території Галичини та Буковини. Кримінальний кодекс Угорщини 1879 року і його запровадження на Закарпатті. Надзвичайне законодавство початку XX ст.

Змістовий модуль 3. Новітня історія держави та права України

Тема 9. Національна державність і право України в 1917 - 1921 рр.

Повалення царизму. Проведення Тимчасовим урядом перетворень в державному устрої Росії. Розпад Російської імперії.

Українська Центральна Рада (УЦР) Боротьба за національно-державне відродження України. Український національний з'їзд (конгрес) його роль в легімізації УЦР. I Універсал Центральної Ради - проголошення суверенності українського народу. Створення уряду автономної України - Генерального Секретаріату. II Універсал Центральної Ради. III Універсал Центральної Ради - проголошення суверенної Української Народної Республіки, IV Універсал - юридичне закріплення незалежного статусу Української Народної Республіки. Берестейська угода (1918 р.) та її наслідки для України.

Організація центральної і місцевої влади. Військове будівництво. Створення в Україні органів охорони революції і порядку, судової системи. Правотворча діяльність в Українській Народній Республіці. Конституція УНР від 29 квітня 1918 року.

Українська держава. Переворот 29 квітня 1918 року і утворення гетьманської держави П.Скоропадського. "Грамота до всього українського народу" від 29 квітня 1918 року. Організація влади згідно з "Законами про тимчасовий державний устрій України" і "Тимчасовим законом про верховне управління державою...". Зовнішня і внутрішня політика Гетьманату. Будівництво збройних сил. Судова система. Право.

Українська Народна Республіка за доби Директорії. Встановлення влади Директорії. Заява Директорії від 26 грудня 1918 року. Трудовий конгрес. Закон "Про форму влади в Україні" від 23 січня 1919 р. та інші нормативно-правові акти. Держави Антанти і Директорія. Варшавський договір від 21 квітня 1920 року.

Західноукраїнська Народна Республіка. Утворення ЗУНР. Відозви Української Національної Ради від 1 листопада 1918 року. Вищі і місцеві органи влади та управління ЗУНР. Органи охорони порядку. Судова система. Реорганізація армії. Передвступний договір з Директорією УНР від 14 грудня 1918 року. Акт проголошення соборності України 22 січня 1919 року. Законодавство ЗУНР. Паризька конференція.

Уроки національної державності 1917 - 1921 року для українського державотворення.

Тема 10. Державно-правовий розвиток України у Союзі РСР (1917-1991 р.р.).

Жовтневі (1917 р.) події у Петрограді та зміни державного устрою в Україні. Всеукраїнський (грудень 1917 року) з'їзд Рад у Києві. Ультиматум радянської Росії та розв'язання війни з Українською Народною Республікою.

Легітимність з'їзду Рад України в м. Харкові. Утворення радянської УНР. Взаємини з РСФРР. Надзвичайні органи влади: ВУЧК, ДПУ, ОДПУ. Конституція УСРР 1919 року.

Ризький (1921 року) мирний договір і його наслідки для України.

Зв'язки радянської України з Російською Федерацією. Договори про воєнний, господарський, дипломатичний союзи. Правові засади утворення Союзу РСР. Державно-правове становище України за Конституцією СРСР 1924 р. Утворення Молдавської АСРР у складі УСРР. Формування адміністративно-командної системи управління. Ліквідація правових засад багатоукладної економіки. Примусова колективізація сільського господарства. Штучний голодомор в Україні 1932-1933 р.р. Конституція УРСР 1937 року. Судова система. Прокуратура. НКВС. Створення системи ГУЛАГ.

Проголошення незалежності Карпатської України (березень 1939 р.). Радянсько-німецький договір та секретний протокол Молотова-Ріббентропа (серпень 1939 р.), його історико-правова оцінка. Початок Другої світової війни.

Вступ радянських військ на територію Західної України (вересень 1939 р.). Вибори до Народних Зборів Західної України та їх рішення. Вхідження Західної України до складу УРСР. Радянський репресивний апарат у новостворених областях, характеристика політичного режиму.

Включення Північної Буковини, Північної і Південної Бессарабії до УРСР, а решти Бессарабії - до колишньої Молдавської АСРР і утворення МРСР у складі СРСР. Утворення Чернівецької області у складі УРСР.

Німецько-Угорська-Румунська агресія проти СРСР та України в складі останнього. Спроба відновлення Української держави актом ОУН (30 червня 1941 р.). Українське державне правління на чолі з Я.Стецьком. Утворення Української Національної Ради в Києві.

Розчленування території України, характеристика окупаційного режиму та його ліквідація.

Українська РСР - член-засновник ООН (24 квітня 1945 р.). Капітуляція Німеччини (8 травня 1945 р.). Кінець Другої світової війни.

Об'єднання українських земель у межах СРСР і адміністративно-командне розв'язання територіально-етнічних проблем. Державницька позиція загонів ОУН- УПА. Штучний голодомор 1946-1947 р.р. в Україні. Репресії.

Правові засади входження Кримської області та Севастополя до складу УРСР. Центральні та місцеві органи державної влади і управління. Перебудова судової системи та посилення прокурорського нагляду. Реорганізація органів держбезпеки і внутрішніх справ.

Конституція СРСР (1977 р.) та УРСР 1978 р.: основні положення.

Державне будівництво в УРСР. Судова система. Прокуратура. Органи внутрішніх справ.

Право. Перші декрети радянської влади. Кодифікація законодавства Радянської України. Обмеження громадянських прав. Політичне забезпечення насильницької колективізації. Посилення репресивно-кримінального права. Надзвичайний порядок кримінального судочинства: «двійки», «трійки», «особлива нарада» при наркомі внутрішніх справ. Масові репресії в Україні.

Зміни в окремих галузях права в післявоєнний період. 50-60 р.р. кодифікація загальносоюзного і республіканського законодавства.

Зміни в законодавстві УРСР у 1970-1980 р.р.Порушення владою законності, прав і свобод людини. Дисидентський рух в Україні. Г ельсінська спілка.

Тема 11. Розпад СРСР та відродження Української незалежної держави (1991-поч.ХХІст.)

Проголошення курсу на перебудову: демократизація, гласність, економічні реформи. Конституційні зміни в умовах перебудови: з'їзди народних депутатів, введення інституту президентства, реформа державного апарату. Зміни у правовому статусі союзної республіки. Референдум 17 березня 1991 року .

Демократизація виборчої системи. Вибори до Верховної Ради УРСР і місцевих Рад народних депутатів (березень 1990 р.). Ухвалення 16 липня 1990 р. “Декларації про державний суверенітет України”, її зміст. Діяльність новообраної Верховної Ради. Розмежування повноважень між законодавчими, виконавчими та судовими органами. Зміни в структурі вищої виконавчої влади республіки. Заснування поста Президента УРСР. Реформування судової системи. Зміни в конституційному праві, трудовому, кримінальному законодавстві. Процесуальне законодавство.

Законодавче оформлення створення Української незалежної держави. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року. Вибори Президента України.

Розпад Союзу РСР і заснування Співдружності Незалежних Держав.

Діяльність державного центру УНР у еміграції (екзилі).

Перші кроки на шляху утвердження політичного, економічного і оборонного статусу незалежної України, забезпечення її територіальної цілісності. Міжнародне визнання України, встановлення дипломатичних відносин.

Підготовка та прийняття Конституції України 1996 року, подальший конституційний процес. Структура, основні положення і значення Основного Закону держави.

Вибори до Верховної Ради в умовах незалежності України, формування складу народних депутатів за мажоритарним, змішаним та пропорційним принципах. Розстановка політичних сил у вищому законодавчому органі України.

Вибори Президента України в 1994-2010 р.р.

Гуманізація правових відносин. Реформування галузей права. Правова регламентація майнових відносин в умовах становлення ринкової економіки. Радикальні зміни в кримінальному, кримінально-процесуальному законодавстві України. Новий Кримінальний кодекс та відміна смертної кари. Сімейний кодекс. Цивільний кодекс України та інші нормативно-правові акти незалежної України.

6. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва теми	Кількість годин											
	Дення форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	с	п	ін.	с.р.		л	с	п	ін.	с.р.
Змістовний модуль 1. Становлення та розвиток держави і права від стародавнього періоду до Середньовіччя.												
Тема 1. Історія держави і права України як наука та навчальна дисципліна	12	2	2			8	12	0,5	0,5			11
Тема 2. Ранні державні утворення на території України (VII до н.е. – VI ст. н.е.).	12	2	2			8	12	0,5	0,5			11
Тема 3. Держава і право України-Руси (IX-XIV ст.).	12	2	2			8	12	0,5	0,5			11
Тема 4. Суспільно-політичний лад і право України у складі Великого князівства Литовського (Литовсько-Руської держави) (др. пол. XIV-XVI ст.).	12	2	2			8	12	0,5	0,5			11
Тема 5. Державно-правове становище України під владою Польщі та Речі Посполитої (XIV - XVIII ст.).	12	2	2			8	12	0,5	0,5			11
Разом за змістовним модулем 1.	60	10	10			40	60	2,5	2,5			55
Змістовний модуль 2. Історія держави і права України від періоду пізнього Середньовіччя до Нового часу.												
Тема 6. Козацька республіка та її право (кін. XV - пер. пол. XVII ст.).	12	2	2			8	12	0,5	0,5			11
Тема 7. Українська гетьманська держава (Військо Запорозьке) та її право (серед. XVII - кін. XVIII ст.).	12	2	2			8	12	0,5	0,5			11
Тема 8. Правове становище України у складі Австрійської, Австро-Угорської та Російської імперій (XVIII- поч. XX ст.).	12	2	2			8	12	0,5	0,5			11
Разом за змістовним модулем 2.	36	6	6			24	36	1,5	1,5			33
Змістовний модуль 3. Новітня історія держави та права України.												
Тема 9. Розвиток держави і права України з 1917 р. по 1991р.	12	2	2			8	12	0,5	0,5			11
Тема 10. Розпад СРСР та відродження Української незалежної держави (1991р.- 2020 р.)	12	2	2			8	12	0,5	0,5			11
Разом за змістовним модулем 3.	24	4	4			16	24	1	1			22
Разом	120	20	20			80	120	5	5			110

7. ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
Змістовний модуль 1. Становлення та розвиток держави і права від стародавнього періоду до Середньовіччя.			
1.	Предмет і методи науки історії держави і права України. Основна мета та завдання навчального курсу.	2 год.	0,5 год.
2.	Стародавні держави і право на території сучасної України.	2 год.	0,5 год.
3.	Створення України-Руси. Особливості політичного розвитку Галицько-Волинської держави та її права.	2 год.	0,5 год.
4.	Україна в у складі Великого князівства Литовського. Особливості державотворчого та правотворчого процесу.	2 год.	0,5 год.
5.	Створення Речі Посполитої та правові наслідки для України.	2 год.	0,5 год.
Змістовний модуль 2. Історія держави і права України від періоду пізнього Середньовіччя до Нового часу.			
6.	Створення Козацької республіки та особливості її функціонування. Політико-правовий устрій.	2 год.	0,5 год.
7.	Особливості української гетьманської держави та її правової системи.	2 год.	0,5 год.
8.	Суспільно-політичний устрій на західноукраїнських землях у складі Австрійської та Австро-Угорської імперій.	2 год.	0,5 год.
Змістовний модуль 3. Новітня історія держави та права України.			
9.	Державотворчий і правотворчий процеси в Україні (1917-1991 рр.).	2 год.	0,5 год.
10.	Україна як незалежна держава. Особливості функціонування її правової системи.	2 год.	0,5 год.
	Разом	20 год	5 год.

4. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
Змістовний модуль 1. Становлення та розвиток держави і права від стародавнього періоду до Середньовіччя.			
1.	Історія держави і права України як наука та навчальна дисципліна.	2 год.	0,5 год.
2.	Право стародавніх держав на території сучасної України.	2 год.	0,5 год.
3.	Державо і право України-Руси.	2 год.	0,5 год.
4.	Суспільно-політичний лад і право України у складі Великого князівства Литовського	2 год.	0,5 год.
5.	Політико-правове становище Галичини під владою Польського королівства. Створення Речі Посполитої.	2 год.	0,5 год.
Змістовний модуль 2. Історія держави і права України від періоду пізнього Середньовіччя до Нового часу.			

6.	Державно-політичний статус Запорозької Січі.	2 год.	0,5 год.
7.	Українська гетьманська держава та її правова система.	2 год.	0,5 год.
8.	Суспільно-політичний устрій України у складі Австрійської, Австро-Угорської та Російської імперій.	2 год.	0,5 год.
Змістовний модуль 3. Новітня історія держави та права України.			
9.	Державотворчий і правотворчий процеси в Україні з 1917 р. по 1991 р.	2 год.	0,5 год.
10.	Політико-правовий розвиток української незалежної держави (1991-2020рр.).	2 год.	0,5 год.
Разом		20 год.	5 год.

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
Змістовий модуль 1. Становлення та розвиток держави і права від стародавнього періоду до Середньовіччя.			
1.	Тема 1. Історія держави і права України як наука та навчальна дисципліна.	8 год.	11 год.
2.	Тема 2. Ранні державні утворення на території України (VII до н.е. –VI. ст. н.е.).	8 год.	11 год.
3.	Тема 3. Державо і право України-Руси (IX-XIV ст.).	8 год.	11 год.
4.	Тема 4. Суспільно-політичний лад і право України у складі Великого князівства Литовського (Литовсько-Руської держави) (др. пол. XIV-XVI ст.).	8 год.	11 год.
5.	Тема 5. Державно-правове становище України під владою Польщі та Речі Посполитої Польської (XIV - XVIII ст.).	8 год.	11 год.
Змістовний модуль 2. Історія держави і права України періоду пізнього Середньовіччя та Нового часу.			
6.	Тема 6. Козацька республіка та її право (кін. XV - пер. пол. XVII ст.)	8 год.	11 год.
7.	Тема 7. Українська гетьманська держава (Військо Запорозьке)та її право (серед. XVII - кін. XVIII ст.).	8 год.	11 год.
8.	Тема 8. Правове становище України у складі Австрійської, Австро-Угорської та Російської імперій (XVIII- поч. XX ст.)	8 год.	11 год.
Змістовий модуль 3. Новітня історія держави та права України.			
9.	Тема 9. Розвиток держави і права України з 1917 р. по 1991р.	8 год.	11 год.
10.	Тема 10. Розпад СРСР та відродження Української незалежної держави (1991р.- 2020 р.).	8 год.	11 год.
Разом		80 год.	110 год.

7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Методи навчання (гр. *methodos* – шлях пізнання, спосіб знаходження істини) – це впорядковані способи взаємопов'язаної, цілеспрямованої діяльності викладача й здобувача вищої освіти, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. Вони реалізуються через систему способів і прийомів та засобів навчальної діяльності.

Прийоми навчання – це складова методу, конкретні дії викладача і студента, спрямовані на реалізацію вимог тих чи інших методів.

Засоби навчання – це різноманітні навчальні обладнання, що використовуються в системі пізнавальної діяльності (книги, письмове приладдя, лабораторні обладнання, технічні засоби тощо).

При викладенні курсу «Історія держави та права України» використовуються наступні методи навчання:

1) методи навчання за джерелами передачі і сприйняття інформації. За цією класифікацією виділяються методи: словесні, наочні, практичні, роботи з джерелами (книгою), відеометод.

Словесні методи: розповідь, бесіда, лекція.

Розповідь – це монологічний виклад навчального матеріалу. При викладенні цього курсу цей метод використовується рідко. Як правило, вона містить міркування викладача, аналіз фактів, подій, прикладів, тобто поєднується з поясненням матеріалу, який вивчається (для створення в уяві певного образу).

Пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого викладач розкриває сутність певного явища (наприклад, злочину і покарання), закону, об'єктивної сторони злочину. Він ґрунтується не стільки на уяві, скільки на логічному мисленні з використанням попереднього досвіду здобувачів вищої освіти (досвід здобувачів вищої освіти з певної галузі знань).

Лекція – це метод, за допомогою якого викладач у словесній формі розкриває сутність наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою.

Наочні методи: демонстрація, ілюстрація – це метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у природі, динаміці (наприклад, знаряддя вчинення злочину або засоби вчинення злочину, місце вчинення злочину тощо).

Ілюстрація – метод навчання, за якого предмети і процеси розкриваються через їх символічне зображення (малюнки, схеми, графіки, статистика тощо).

Практичні методи: вправи, практичне заняття, рольова гра.

Вправи. Суть методу полягає в тому, що здобувачі вищої освіти виконують багаторазові дії, тобто тренуються у застосуванні засвоєного матеріалу на практиці, під час рольових або ділових ігор тощо.

Практична робота спрямована на використання набутих знань у вирішенні практичних завдань із збірників завдань і практикумів.

Робота з книгою є одним з найважливіших методів навчання. Головна перевага методу полягає в тому, що здобувач вищої освіти має можливість багаторазово обробити навчальну інформацію в доступному для нього темпі та в зручний час (підручник, навчальний посібник, монографія, стаття тощо).

Структурний метод навчання за характером логіки пізнання: аналітичний метод, індуктивний метод, дедуктивний метод, продуктивний метод.

Аналітичний метод передбачає мисленнєвий або практичний розпад цілого на частини з метою вивчення їх суттєвих ознак (наприклад, склад злочину, елементи складу злочину тощо).

Індуктивний метод – це шлях вивчення явищ від одиничного до цілого (наприклад, ознак злочину для розуміння поняття злочину).

Дедуктивний метод базується на вивченні навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного (наприклад, загальний об'єкт злочину, потім родовий і нарешті безпосередній об'єкт злочину тощо).

Методи навчання за рівнем самостійної розумової діяльності: репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький.

Репродуктивний метод. Він має такі ознаки: 1) знання студентам пропонуються в готовому вигляді; 2) викладач не тільки повідомляє знання, а й пояснює їх; 3) студенти свідомо засвоюють знання, розуміють їх і запам'ятовують; 4) міцність засвоєння забезпечується багаторазовим їх повторенням (знань);

Метод проблемного викладу знань є перехідним від виконавчої до творчої діяльності (викладач створює проблемну ситуацію та пропонує здобувачам вищої освіти її розв'язати).

Частково-пошуковий метод включає здобувачів вищої освіти у пошук шляхів, прийомів і засобів розв'язання пізнавального завдання.

Дослідницький метод спрямований на включення здобувачів вищої освіти у самостійне розв'язання пізнавального завдання (без повідомлення знань).

8. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЬ

Семінарське заняття проводиться у відповідності з програмою, тематичним планом дисципліни «Історія держави та права України» згідно з розкладами навчальних занять з тем, що вказані в робочих навчальних програмах і планах семінарських занять. Семінарське заняття проводиться з широким використанням чинного законодавства і рекомендованих джерел.

Цей вид занять є засобом розвитку у здобувачів вищої освіти, культури наукового мислення, а також призначений для поглибленого вивчення дисципліни, оволодіння методикою наукового пізнання. Семінарське заняття являє собою групове заняття, яке проводиться під керівництвом викладача, як правило, після прочитаної лекції з відповідної теми курсу і самостійної підготовки здобувачів вищої освіти групи. Це форма навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів).

Семінарське заняття - це завжди безпосереднє контактування зі здобувачами вищої освіти встановлення довірливих відносин, продуктивне педагогічне спілкування. Викладачі формуючи атмосферу творчої роботи, орієнтують на виступи за характером оцінки, дискусії, співвідносячи їх із простим викладом вивчених та підготовлених тем, заслуховуванням рефератів. Викладач дає установку на прослуховування або акцентує увагу здобувачів вищої освіти на оцінці та обговоренні, залежно від тематики та ситуації. Враховуючи все це, викладач керує дискусією та розподілом ролей. Невпевненим здобувачам вищої освіти пропонуються окремі полегшені питання, які дають можливість виступити та відчутти психологічний стан успіху.

Основними завданнями семінарського заняття є можливість:

- розвивати пізнавальну активність і самодіяльність, уміння творчо застосовувати матеріал лекцій;
- поглиблювати і закріплювати знання, отримані в процесі вивчення предмета;
- сприяти розвитку творчого мислення, вміння логічно висловлювати і аргументувати свої думки, слухати один одного, продуктивно критикувати.

Семінарські заняття виступають також засобом перевірки розвитку і закріплення навичок самостійної роботи, що є однією з найважливіших форм навчальної роботи студентів та сприяють вихованню ініціативи, активності, самостійності в роботі, привчають систематичному, планомірному засвоєнню навчального матеріалу, монографічної та іншої літератури, законодавства та підзаконних нормативних актів.

Відповідно до завдань, змісту в сучасних вищих навчальних закладах поширені семінарські заняття трьох типів:

1. Просемінар. Просемінари у ХУІІІ-ХІХ ст. існували під назвою попередніх семінарів для здобувачів вищої освіти першого семестру. В сучасних умовах в навчальних планах заняття під такою назвою відсутні, хоч широко застосовуються в педагогічній практиці окремих викладачів. Головне їхнє завдання – виробити у здобувача вищої освіти вміння виконувати різноманітні практичні роботи (навчитися працювати з книгою, першоджерелами, навчити реферуванню літератури, складанню тез іншими словами). Просемінари - це своєрідні навчально-методичний комплекси, які проводяться на молодших курсах.

2. Власне семінар. Це традиційне заняття, в якому ставка робиться на закріплення теоретичних відомостей, формування системи знань, підготовку до виконання подальших практичних завдань. Він може проходити у таких формах:

- фронтальне семінарське заняття, що передбачає роботу всіх його учасників над темою та питаннями;

- семінарське заняття з підготовленими доповідями, що передбачає проведення роботи стосовно -декількох доповідей. Головна увага – підготовка самої доповіді та співповіді, інші учасники семінарського заняття вивчають основні джерела за обраною проблемою;

- комбіноване - співвідносить комбіновані форми роботи, тобто частина питань розробляється всіма учасниками, решта - підготовка доповідей та повідомлень.

Крім цього існує класифікація поділу семінарських занять залежно від ролі, яку вони відіграють в навчально-виховній роботі закладу вищої освіти, і завдань, що ставляться перед ними, на такі групи (види):

- сприйняття поглибленого вивчення певного систематичного курсу - пов'язаний неподільно з лекціями з того чи іншого курсу. З кожної теми здобувачі вищої освіти мають можливість прослухати не лише лекції викладача, а й самостійно попрацювати над літературою чи іншими навчальними матеріалами. В результаті проведення таких семінарських занять здобувачі вищої освіти можуть прочитати й законспектувати твори, передбачені для вивчення, осмислити ті питання, які ставляться викладачами на лекціях і виносяться на семінарські заняття, підготувати реферати чи виступи і доповісти їх ними на заняттях. Рівень засвоєння навчального матеріалу здобувачами вищої освіти, цих предметів значно вищий, ніж з тих, де таких семінарів не передбачено;

- вивчення окремих основних або найважливіших тем курсу до них відносять ті, що не пов'язані з усіма лекціями курсу. Вивчення деяких дисциплін передбачає в основному лекції і самостійну роботу здобувачів вищої освіти. Семінарські заняття проводяться з найважливіших тем.

3. Семінар. За дидактичної метою семінари поділяються на заняття по:

- введенню в тему;
- плануванню вивчення теми;
- дослідженню фундаментальних освітніх об'єктів;
- представленню та захисту освітніх досягнень;
- поглибленню, узагальненню і систематизації знань;
- контрольні та залікові семінари;
- аналітичні семінари.

За методикою проведення розрізняють:

▪ вступні семінари (базується на досвіді та знаннях здобувачів вищої освіти збирають інформацію по новій темі та класифікують її);

• оглядові семінари (самостійний огляд здобувачами вищої освіти всієї теми за допомогою літератури);

• самоорганізуючі семінари здобувачі вищої освіти самостійно визначають мету заняття, розподіляють теми рефератів між собою, а в деяких випадках - готують реферати за власною ініціативою, доповідають та коментують їх);

• пошуковий семінар (передбачає дослідницьку діяльність здобувачів вищої освіти);

• семінар – «круглий стіл» (запрошуються фахівці або спеціально підготовлені здобувачі вищої. Це обмін інформацією, відповіді на питання, колективний пошук нових шляхів вирішення проблеми (якщо вона є)).

1. Аналіз виробничих (управлінських) ситуацій.

2. Вирішення службових задач: наочно, за допомогою відеопосібників і на ЕОМ.

3. Робота з документами і діловими паперами.
4. Моделювання ситуацій та коментар вирішення проблем, що виникають.

Перелік тем практичного заняття визначається робочою навчальною програмою дисципліни. Проведення ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі - тестах для виявлення ступеня оволодіння здобувачами вищої освіти необхідними теоретичними положеннями, наборі завдань різної складності для розв'язування їх здобувачами вищої освіти на занятті.

Під час проведення практичного заняття група може бути поділена на підгрупи.

Структура практичного заняття:

- вступ викладача;
- відповіді на питання студентів з матеріалу, що залишився не зовсім зрозумілим;
- практична частина як планова;
- заключне слово викладача.

Різновиди занять залежать саме від практичної частини. Це може бути вирішення задач, виконання вправ, спостереження, експерименти.

Слід організовувати практичні заняття так, щоб здобувачі вищої освіти постійно відчували ускладнення завдань, які виконуються, були зайняті творчою роботою, пошуками правильних і точних рішень. Велике значення мають індивідуальний підхід і педагогічне спілкування. При розробці завдання і плану заняття викладач повинен враховувати рівень підготовки кожного здобувача вищої освіти і виступати в ролі консультанта, не принижуючи самостійності та ініціативи здобувача вищої освіти.

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Загальна підготовка до практичних занять передбачає визначення їх тематики, розробку планів занять, визначення мінімуму обов'язкової для вивчення літератури, методичних рекомендацій. Проведення практичних занять базується на попередньо підготовленому методичному матеріалі - тести для виявлення ступеня оволодіння здобувачами вищої освіти необхідними теоретичними положеннями; комплекти завдань різної складності для роботи з ними на занятті.

Підготовка до практичного заняття проводиться поетапно: I етап - визначення цілі:

- формування конкретних (окремих) навичок і умінь;

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Надані відомості щодо класифікації семінарських занять повинні зорієнтувати викладача у найперших кроках щодо його підготовки. Адже весь подальший хід роботи залежатиме від того, якого типу семінарське заняття він буде проводити.

Підготовка до семінарського заняття поділяється також на попередню та безпосередню. Попередня підготовка включає збір матеріалів по темі, розробку плану заняття, розробку методичних рекомендацій для проведення заняття; безпосередня - відвідування лекцій по темі семінарського заняття чи ознайомлення з її текстом; опрацювання літератури і нормативних документів, підготовку плану-конспекту і дидактичних матеріалів.

У плані вказується тема, мета, завдання вивчення навчального матеріалу, питання для обговорення, література (обов'язкова та додаткова). Якщо семінарське заняття формулюється у вигляді доповідей, то формулюються теми, до яких додається основна література для

ознайомлення кожного учасника заняття. При проведенні комбінованого семінарського заняття визначаються питання для фронтального вивчення та розробляються теми рефератів. За наявності навчально-методичних комплексів необхідність в останніх видах роботи відпадає, тому що учасники семінару працюють відповідно до розробок кафедри.

Отже, алгоритм підготовчої роботи викладача до семінару може виглядати так:

1. Ретельно зважити зміст чергової теми семінарського заняття, її місця в загальній системі занять;
2. Опрацювати необхідну літературу (як рекомендовану для слухачів, так і додаткову);
3. Розробити план проведення семінарського заняття, що включає послідовне викладення в тезисній формі основних положень теми;
4. Скласти перелік основних, додаткових і навідних питань;
5. Підготувати ілюстративні приклади для зв'язку предмета з практикою, з життям;
6. Підготувати наочні й допоміжні засоби;
7. Особливо спрогнозувати все те, що, як правило, викликає певні труднощі у здобувачів вищої освіти;
8. Розподілити всі елементи семінарського заняття за часом.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Успіх семінарських занять значною мірою залежить від їх раціональної організації та активних методів проведення:

- тематичні дискусії та диспути;
- колективний пошук відповідей і ролей;
- бесіда і вільний обмін думками;
- інформація про конструктивні пропозиції студентів;
- ігрове проектування.

Крім організаційних моментів, важливу роль відіграє методика проведення семінарських занять. Основними методами проведення є розповідь викладача (вступне і заключне слово), а також бесіда, ілюстрації і демонстрації, екскурсії. Звичайно, всі вони використовуються не ізольовано, а в єдності. Не існує жодного семінарського заняття, яке б проводилось одним методом. На кожному з них застосовуються різні методи, хоч один з них може бути і домінуючим.

Основною складовою частиною більшості семінарських занять є виступи здобувачів вищої освіти. А ці виступи можуть бути у вигляді розповіді (інколи включають елементи лекції), ілюстрації і демонстрації. Після виступу здобувача вищої освіти фозгортається бесіда, в якій бере участь як доповідач, так викладач і здобувачів вищої освіти.

Під час проведення семінарських занять викладач:

- повторює і закріплює знання здобувачів вищої освіти;
- демонструє неоднозначність підходів до вирішення теоретичних проблем;
- готує до застосування теоретичних відомостей на практиці;
- контролює засвоєння матеріалу.

Семінарське заняття є концентрованим проміжним підсумком всієї навчальної роботи на кафедрах, тому що проведення її на високому теоретичному і методичному рівнях значною мірою обумовлено:

1. Наявністю лекційних матеріалів, що відповідають вимогам сучасності.
2. Методикою читання лекцій.

3. Педагогічною майстерністю викладача.

4. Організацією на кафедрі та факультеті самостійної роботи здобувачів вищої освіти постановкою консультаційної роботи на кафедрі і діяльністю навчальних кабінетів.

Під час проведення семінарського заняття слід виділяти і тримати під увагою такі основні компоненти:

- вступне слово викладача (визначається основна мета семінарського заняття; місце, що займають питання даного семінарського заняття в курсі, який вивчається; головні питання семінарського заняття; методичні рекомендації щодо виступу здобувачів вищої освіти з даної тематики;

- обговорювання питань семінарського заняття (використання обґрунтованих міркувань студентів з приводу виступів учасників семінарського заняття, запитань, які виникають у студентів організація дискусії, корегування її в межах запланованої теми, короткий висновок після кожного питання);

- заключне слово (реалізація мети семінарського заняття, конструктивний аналіз усіх виступів та відповідей, стимуляція активності здобувачів вищої освіти).

Здобувачі вищої освіти під час семінару можуть виступати з рефератами. Кожний доповідач повинен викласти зміст реферату усно за 10-15 хв. Здобувачі вищої освіти та викладач ставлять запитання, а виступаючі на них відповідають. Після цього виступають рецензенти від здобувачів вищої освіти, що попередньо ознайомились із текстами рефератів.

Подальший перебіг семінарського заняття передбачає виступи здобувачів вищої освіти, які зобов'язані висловити свою думку про реферат, про виступи товаришів, викласти суть однієї з проблем, винесених на розгляд на семінарське заняття. Виступ здобувачів вищої освіти не бажано переривати або виправляти. Робити це можна лише у разі грубих помилок. Після виступу можна ставити запитання.

В кінці заняття керівник підводить підсумки, дає оцінку виступів (якщо цього не було зроблено при обговоренні кожного питання) та настанови щодо підготовки до наступних занять.

Отже, хід семінарського заняття та його структура за традиційною методикою викладання може визначатися наступним чином:

1. Вступ: мотивація навчання, активізація опорних знань.
2. Оголошення теми і мети, порядку проведення.
3. Поступовий розгляд попередньо визначених питань у вигляді виступів, обговорення питання, рефератів, рецензій, відповідей, доповнень до них.
4. Підведення викладачем або сильним студентом загального підсумку заняття.
5. Оголошення завдання, мотивація навчальної діяльності на майбутні заняття.

Загальну схему проведення семінарських занять залежно від мети, яку викладач перед собою ставить, можна представити так:

Заняття - вивчення нових знань:

1. Повідомлення теми і мети заняття.
2. Мотивація навчальної діяльності.
3. Активізація базових знань.
4. Усвідомлення та осмислення нового матеріалу, виділення головного, контроль рівня засвоєння.

Заняття - поглиблення знань та їх систематизація:

1. Повідомлення теми і мети заняття.
2. Мотивація навчальної діяльності.

3. Огляд та активізація раніше вивченого матеріалу.
4. Вивчення зв'язку між темами та розділами раніше вивченого матеріалу.
5. Систематизація вивчених знань.
6. Розгляд окремих деталей та особливостей вивченого матеріалу.
7. Ознайомлення з прийомами роботи з систематизації знань і самоконтролю рівня засвоєння матеріалу.

8. Індивідуалізація домашнього завдання.

Заняття - формування самостійної діяльності:

1. Повідомлення мети і завдань заняття.
2. Видача завдань і ознайомлення з методикою роботи.
3. Виконання роботи.
4. Аналіз одержаних результатів.
5. Виявлення труднощів у роботі.
6. Аналіз та оцінка застосування вивчених методів.
7. Пошук засобів для удосконалення самостійної роботи з матеріалом.
8. Індивідуалізація домашнього завдання.

Заняття проблемне (використання знань в неадекватних обставинах):

1. Повідомлення мети і завдань заняття.
2. Мотивація навчальної діяльності і постановка завдань.
3. Виявлення проблемної ситуації.
4. Висування і обґрунтування гіпотез.
5. Перевірка правильності гіпотез.
6. Аналіз результатів рішень, перевірка правильності обраних методів.
7. Аналіз причин допущених помилок.
8. Індивідуалізація домашнього завдання.

Заняття - формування вмінь і навичок:

1. Повідомлення мети і завдань заняття.
2. Мотивація навчальної діяльності.
3. Актуалізація опорних знань, вмінь і навичок.
4. Ознайомлення з методикою застосування нових знань.
5. Первинне формування вмінь.
6. Ознайомлення з методикою закріплення вмінь та формування навичок.

Крім того, можуть також проводитися заняття закріплення вмінь і навичок; перевірки знань, умінь і навичок; комбіноване заняття, що включає в себе набуття і відпрацювання практичних навичок:

- ігрових (ділова гра, розігрування ролей, ігрове проектування);
- неігрових (аналіз конкретних ситуацій, індивідуальний тренаж, імітаційні вправи).

Останнім часом у методиці проведення семінарських занять застосовується багато різноманітного, практично використовуються різні варіанти їх проведення. Частіше всього це семінарські заняття із заздалегідь підготовленими доповідями. Також застосовуються виступи спеціальних опонентів за доповідями рецензентів, співдоповідачів. В обговоренні доповідей беруть участь усі студенти групи. Таким чином, викладач має можливість краще оцінити ступінь розвитку пізнавальних здібностей та самостійності студента-доповідача, наявність творчого підходу до роботи. Інші учасники отримують цікаву нову інформацію протягом заняття, яка стимулює їх мислення, бажання приймати участь в обговоренні, керівник заняття (викладач)

повинен мати обов'язково додаткові питання або вміти підготувати їх, зорієнтувавшись і ході виступів, помічаючи найбільш проблемні та цікаві моменти, які ведуть до подальшої дискусії.

Слід уникати стандартизації семінарських занять, більше урізноманітнювати їх, активізувати пізнавальну діяльність студентів як під час самостійної підготовки, так і на самих заняттях.

Типовими помилками при проведенні семінарських занять є:

1. Намагання викладача перетворити семінар на лекцію, демонстрацію власних знань і професійної компетенції при низькій активності студентів.
2. Повне наслідування лекції, коли на семінарі відбувається буквально дослівний переказ сказаного лектором.
3. Перетворення виступу студентів на діалог “викладач – студент” на фоні інертності аудиторії.
4. Відхід від зазначеної теми семінару, обговорення інших проблем.
5. Недотримання розподілу часу, відсутність пропорції часу при розгляді питань.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ

Практичне заняття є формою навчального заняття, де викладач організовує детальний розгляд здобувачам вищої освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання здобувачем вищої освіти відповідно до сформульованих завдань. Проводяться в аудиторіях або навчальних лабораторіях, оснащених необхідними технічними засобами навчання, обчислювальною технікою.

Практичні заняття – найбільш поширена форма професійного навчання фахівців, що дозволяє найкращим чином реалізувати принцип зв'язку теорії та практики, навчання з життям.

Основними цілями практичних занять є:

- формування у здобувачів вищої освіти умінь і навичок практичних дій, необхідних спеціалістам для грамотного виконання функціональних обов'язків;
- розвиток у здобувачів вищої освіти професійно-ділових якостей, що передбачені освітньо-кваліфікаційною характеристикою випускника певного освітнього рівня;
- формування у здобувачів вищої освіти інтересу до майбутньої спеціальності.

Головна мета набуття практичних умінь і навичок, повинна бути зрозумілою як викладачу, так і здобувачам вищої освіти.

Його завданнями можуть бути:

- підготовка до самостійного виконання практичних завдань;
- підготовка здобувачів вищої освіти до контрольних робіт;
- набуття вмінь застосування теоретичних знань на практиці;
- підготовка здобувачів вищої освіти до майбутньої практичної діяльності тощо.

На цих заняттях викладач організовує розгляд – здобувачам вищої освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, а головне – формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання здобувачем вищої освіти відповідно сформульованих завдань.

Практичні заняття можуть проходити у таких формах:

1. Аудиторні практичні заняття;
2. Практичні заняття в спеціальних класах (кабінетах);
3. Практичні заняття на тренажерах;
4. Практичні заняття на полігонах;
5. Практичні заняття безпосередньо в судах.

Досягнення високого кінцевого результату на практичних заняттях залежить від уміння викладача вибрати найбільш ефективні методи навчання з урахуванням інтелектуального рівня здобувачів вищої освіти якості їх підготовленості до заняття.

Найбільш розповсюдженими методами є:

1. Вправи (групові і індивідуальні), в ході яких аналізується і відпрацьовуються :
  - різні практичні дії;
  - професійні ввідні з прийняттям по них конкретних рішень;
  - службові задачі, що відображають поведінку спеціалістів в різних умовах професійної діяльності;
  - службові документи.
  - формування базових (складних) навичок і умінь, розвиток професійно-ділових якостей.

2 етап – розробка практичного заняття:

- визначення методу (методів)

- проведення; планування
- об'єму задач для відпрацювання;
- уявне конструювання практичного заняття, його частин, блоків.

3 етап - збір матеріалів для практичного заняття. На цьому етапі викладач повинен враховувати такі вимоги:

- реальність і вірогідність матеріалів;
- різноманітність матеріалів, їх новизна;
- дидактична доцільність і прийнятність матеріалів, їх повчальність;
- посиленість засвоєння на високому рівні складності;
- юридична правомірність.

4 етап - підготовка методичних матеріалів до практичного заняття:

- розробка завдань для студентів;
- розробка методичних рекомендацій для викладача;
- розробка засобів наочності і дидактичних матеріалів.

5 етап (факультативний) - обговорення матеріалів практичного заняття з колегами по кафедрі і їх апробація.

6 етап - доопрацювання матеріалів і їх затвердження.

Тож, підготовка викладача до проведення практичного заняття передбачає: відвідування лекції по темі або ознайомлення з нею; вивчення методичних матеріалів; ознайомлення з літературою і нормативними документами; обмін думками з викладачами; підготовку необхідних дидактичних засобів.

Умовами ефективного проведення практичних занять є наступне:

- у розкладі практичні заняття повинні йти за лекціями з необхідним інтервалом, що дає можливість підготуватися до них, і який не повинен бути надто великим;
- вибір завдань, які забезпечують зв'язок теорії з практикою, значення теорії для вирішення соціально-професійних завдань;
- вибір завдань проблемного характеру та пошуку не тільки рішень, але й джерела отримання недостатньої інформації;
- навчання здобувачів вищої освіти прийомам роботи з джерелами отримання необхідної інформації;
- використання за можливістю доступних технічних засобів (діапозитиви, перфокарти і т.п.). Розвитку самостійного та творчого мислення сприяє розбір та аналіз і різноманітних методів або способів вирішення, виконання практичних завдань, знаходження більш економного та раціонального рішення, стимулювання винахідливості та кмітливості.

Для проведення практичного заняття викладачем готуються відповідні методичні матеріали: тести для виявлення ступеня оволодіння здобувачами вищої освіти необхідними теоретичними положеннями; набір практичних завдань різної складності для розв'язування їх студентами на занятті та необхідні дидактичні засоби.

Викладач повинен самостійно знаходити та вибирати вправи, задачі, завдання творчого характеру, які взаємозв'язані з практикою професійної діяльності студента профілем його спеціальності. Більш поширеним набуває застосування ділової гри, підґрунтям якої є реальна виробнича (службова, практична) ситуація, де здобувачі вищої освіти поводять себе відповідно до вказаних «ролей», відображують службових осіб, що задіяні у вказаних обставинах.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Традиційно до складових елементів практичного заняття належать наступні етапи роботи:

- повторення базового теоретичного матеріалу шляхом фронтальної бесіди у вигляді питань студентам з певною послідовністю або відповіді викладача на незрозумілі питання лекції;
- пояснення нового типу задач з демонстрацією як загальних шляхів та правил рішення, так і розробки алгоритму їх рішення (для великої групи задач);
- організація рішення задач біля дошки (окремі здобувачі вищої освіти) повністю або самостійно);
- розбір їх рішення із опорою на теоретичний матеріал: пояснення домашнього завдання - зміст, методика роботи з ним, включаючи посилання на теоретичний матеріал.

На практичному занятті здобувачі вищої освіти під керівництвом викладача глибоко і всебічно обговорюють питання теми. Для посилення активності і закріплення знань викладач повинен залучати до участі в обговоренні теоретичних і практичних питань якомога більшу кількість студентів. Це досягається постановкою додаткових питань, спрямованих на розкриття, деталізацію різних аспектів основного питання, особливо практичного досвіду, складних ситуацій.

Після обговорення кожного питання викладачу доцільно дати оцінку виступів, акцентувати увагу на найбільш суттєвих положеннях, проблемах і можливих варіантах їх вирішення.

Велику користь на практичних заняттях дають розв'язування задач за методом конкретних ситуацій на основі первинних матеріалів. У кінці заняття викладач виставляє студентам оцінки за ступінь активності при обговоренні питань, за глибину засвоєння матеріалу, а також за належне виконання індивідуальних завдань і вміння використовувати отриманий матеріал. Оцінки, одержані студентом на практичних заняттях, враховуються при виставленні підсумкової оцінки з даної дисципліни.

Якщо здобувач вищої освіти пропустив заняття або під час занять не показав відповідних знань, йому призначається індивідуальна співбесіда як одна з форм контролю за засвоєнням навчального курсу.

**9. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
ТА САМОСТІЙНИ РОБОТИ
10.3 КУРСУ «ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ»**

Змістовний модуль 1.

Держава і право найдавніших часів та періоду Середньовіччя

Тема 1.1. Предмет, методологія, періодизація і джерела історії держави та права України

Вивчається самостійно

1. Предмет і методи вивчення дисципліни, завдання курсу «Історія держави і права України».
2. Періодизація історії української державності, джерела права.

Основні терміни та ключові історико-правові категорії:

Предмет науки, методи вивчення, держава, право, методика, методологія, дисципліна, періодизація, історіографія історії держави та права України

Контрольні питання:

1. Що вивчає історія держави і права України?
2. Що спільного між дисциплінами «Історія держави і права України», «Теорія держави і права» та «Історія України»? Чим відрізняються між собою названі дисципліни?
3. Як взаємодіє історія держави і права України з історією держави і права зарубіжних країн?
4. З якою метою вивчається названа навчальна дисципліна?
5. Яка методологія навчального курсу?

Література: 14, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 39, 43, 47, 52, 55

Тема 1.2. Стародавні держави і право на території сучасної України

Семінарське заняття 2 години

1. Державний і суспільний лад Скіфської держави.
2. Античні міста-держави та їх політична система.
3. Державний і суспільний лад Боспорського царства.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

Підготувати реферати:

1. Право стародавніх держав на території сучасної України.
2. Види злочинів та система покарання у рабовласницьких країнах Північного Причорномор'я.

Завдання для самостійної роботи:

1. Охарактеризувати соціальну структуру стародавніх держав, що існували на теренах сучасної України.
2. Обґрунтувати зв'язок скіфів із слов'янськими і тюркськими народами.
3. Розкрити віру, світогляд та звичаї скіфів.
4. Висвітлити причини давньогрецької колонізації Північного Причорномор'я.
5. Дати загальну характеристику права античних держав Північного Причорномор'я.
6. Пояснити причини занепаду державності та зникнення Боспорського царства.

Методичні вказівки для самостійної роботи

Пристаючи до вивчення теми, слід мати на увазі брак базових документальних джерел як історичних, так і правових, які б належним чином забезпечили ознайомлення з темою. Снуючі підручники з історії держави та права України не дають повної картини перебігу державотворчих процесів у Північному Причорномор'ї періоду еллінської колонізації. Правова система також обійдена увагою. З огляду на це варто самостійно опрацювати підручники з історії держави та права зарубіжних країн у тій частині, де йдеться про античну Грецію і розвиваються такі питання як: складання і функціонування полісної системи господарських і суспільних відносин у материковій Греції; розвиток окремих галузей права, зокрема інститутів цивільного, кримінального та процесуального права. Скориставшись методом історико-правових аналогій, матеріал стане доступнішим, яснішим і зрозумілішим, а засвоєння - тривкішим.

Контрольні питання:

1. Які причини утворення держави у скіфів?
2. Які галузі права отримали найбільший розвиток грецьких містах-держав Північного Причорномор'я?
3. Які риси державотворення в Боспорському царстві наближали його до еллінських держав.

Література: 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 39, 43, 47, 55

Тема 1.3. Держава і право України-Русі. Особливості політичного розвитку Галицько-Волинської держави та її права

Семінарське заняття 6 годин

1. Виникнення державності у східних слов'ян. Формування Русі.
2. Суспільний і державний лад Русі.
3. Джерела та характерні риси права Русі.
4. Галицько-Волинська держава: суспільний і державний лад, право.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

Підготувати реферати:

1. Дискусійні питання утворення Руської держави.
2. Договори Русі з Візантією як джерела права.
3. Причини занепаду Русі, її історично-правова спадщина.
4. Роль Данила Галицького у становленні та зміцненні Галицько-Волинської держави.

Основні терміни та ключові історико-правові категорії:

Анти, венеци, склавіни, племінні союзи, військова демократія, військова ієрархічна правління, княжіння, рада старійшин, бояри, біле духовенство, чорне духовенство, смерди, "люде", закупи, рядовичі, ізгої, холопи, челядь, гості, двірцево-вотчинна система, чисельна або десяткова система управління, рада при князі, віче, верв, двірський, намісники, волостелі, стольник, детський, воєвода, староста, звичаєве право, устав, покон, урок, "Руська правда", віра, полувіра, дика віра, "потік та пограбування", заклич, звід, гоніння сліду, обіда, співучасть, випадковий та навмисний злочин, клятва, ордалії, кровна помста, ярлик, баскаки.

Методичні вказівки для самостійної роботи

При опрацюванні теми слід з'ясувати умови формування державності у східних слов'ян, її державно-політичний устрій та функціонування органів центральної та місцевої влади. Розглядаючи структуру органів влади, слід звернути увагу на умови, в яких відбувалося зародження десяткової (чисельної) та двірсько-вотчинної системи управління.

Вивченню суспільних відносин та їх триваліший фіксації в пам'яті студента, безумовно, сприятиме схема суспільного ладу, яку кожен може відтворити самостійно або, в разі складнощів, звернувшись до рекомендованого посібника С. Кудіна і В. Капелюшного.

Знайомлячись із правовою системою Руської держави, потрібно звернути увагу не тільки на способи формування місцевих джерел, а насамперед на причини значного розповсюдження римського, візантійського, канонічного права, яке врегульовувало прогалини руського законодавства.

При розгляді процесуальних питань, необхідно розібратися у формах досудового процесу ("звід", "заклич", "гоніння сліду"), з'ясувати роль позивача, відповідача, очевидців, послухів у судовому засіданні.

Аналіз особливостей суспільно-політичного життя Галицько-Волинської держави, порівняно з тими князівствами, що утворилися після розпаду Руської держави, дає найкраще уявлення про тяглість державно-правових традицій, успадкованих від своєї авторитетної попередниці. Державний устрій, адміністративно-територіальна організація влади базувалася на тих же принципах, що і в Київській Русі. Однак Галицько-Волинське князівство потрапило під потужніший політичний вплив європейської цивілізації, ніж Руська держава. Знайомлячись із станом суспільних відносин, варто визначити причини економічного та політичного посилення ролі галицького боярства. Саме воно у сер. XIV ст. зіграло роль руйнівного чинника, що призвів до загибелі Галицько - Волинської держави.

Контрольні питання:

1. Чому Наддніпрянщину вважають колыскою української державності?
2. Яка роль прийняття християнства у зміцненні державності та централізації влади в Київській Русі?
3. Яку роль відігравало звичаєве і рецептоване право в становленні правової системи Русі?
4. Що таке двуумвірат? Яке застосування воно мало на Русі?
5. Які джерела та основні риси права Галицько-Волинської держави?

Література: 9, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 31, 32, 39, 43, 47, 55

Тема 1.4. Суспільно-політичний лад і право України у складі Великого князівства Литовського

Семінарське заняття 4 години

1. Формування та суспільний лад Литовсько-Руської держави.
2. Органи станово-представницької монархії: структура, функції, повноваження.
3. Джерела та характерні риси права.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

Підготувати реферати:

1. Копні суди в українських землях.
2. Крим і північне Причорномор'я у складі Золотої Орди: політико-правове становище.
3. Судоустрій і судочинство Литовсько-Руської держави.
4. Литовські Статути - кодекси писаного права.
5. Магдебургське право в українських землях.

Основні терміни та ключові історико-правові категорії:

Магнати, шляхта, привілеї, воєводство, земля, повіт, воєвода, староста, хорунжі, маршалки, великий князь, канцлер, земський підскарбій, гетьман, Пани-Рада, сейм, вальний сейм, данники, тяглі селяни, магдебурзьке право, волоське право, маєткове право, право патронату, суд земський, суд підкоморський, бургомістр, ратман, лавники, волочна реформа, писане право.

Методичні вказівки для самопідготовки

Ліквідація останнього осередку державності - Галицько-Волинського князівства поклало край періоду державної самостійності Русі. Землі нинішньої України надовго потрапляють у васальну залежність від більш удачливих сусідів Литви і Польщі. Знайомлячись з обставинами їхньої експансії на українські землі, варто звернути увагу на особливості захоплення тих територій, де йшов процес формування української нації.

Важливе значення для засвоєння суті існуючих між Литвою і Польщею об'єднаних тенденцій має з'ясування загроз та викликів на їхню адресу з боку Московського царства та Тевтонського ордеру. Впоравшись із цим завданням, студент дистанційної форми навчання має наблизитися до розуміння двостороннього руху на зустріч, аж до злиття державних систем обох країн в одну Річ Посполиту Польську.

Відтак, вбачаємо нагальну потребу в поглибленому вивченні правових пам'яток даної епохи, що діяли на українських землях обох держав, зокрема, і об'єднаної взагалі. Їхнє опрацювання сприятиме засвоєнню змісту базових нормативно-правових актів, насамперед Великого князівства Литовського, які в своїй основі склалися із норм руського права.

Серед рецептованих джерел цього періоду велике значення мало магдебурзьке право. У Литві воно називалося німецьким, а в Польщі - так зрослося із місцевими правовими звичаями, що стало називатися польським. Дозволи на самоврядування отримували й українські міста. Проте правозастосовча практика на цих територіях мала свої характерні риси. Виявити їх - одне із завдань, винесених на самопідготовку.

Контрольні питання:

1. Які особливості утворення Литовсько-Руської держави?
2. Яке поширення в українських землях знайшли копні суди? Охарактеризуйте їх.
3. Які критерії лягли в основу поділу покарань на прості та кваліфіковані?
4. Хто міг надавати українським містам магдебурзьке право?

Література: 10, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 31, 32, 39, 43, 47, 51, 54, 55

Тема 1.5. Державно-правове становище України під владою Польщі та Речі Посполитої Польської

Семінарське заняття 4 години

1. Політико-правове становище Галичини під владою Польського королівства (XIV - перша 27т.27. XVI 27т..)
2. Утворення Речі Посполитої Польської та правові наслідки для України.
3. Джерела та основні риси права Речі Посполитої Польської.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

Підготувати реферати:

1. Політико-правові наслідки Берестейської церковної унії (1596 р.)
2. Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Речі Посполитої в I 27т.27. XVII 27т..
3. Судочинство на захоплених Польщею українських землях.
4. Поширення німецького, волоського та польського права на українські землі.

Основні терміни та ключові історико-правові категорії:

Король, сейм, сенат, посольська зборня, маршалок, підскарбій, референдарій, каштелян, старостинські та магістратські суди, королівський суд, копний суд, Люблінська унія, Берестейська унія, уніати, полонізація, Кревська та Г ородельська унії, Генрикові артикули, польська корона, Вислицький статут, Вартський статут.

Методичні вказівки для самопідготовки

До надзвичайно складних завдань належить проблема виокремлення інститутів державної влади, з'ясування особливостей правових систем, галузей права, їхніх інститутів тощо Великого князівства Литовського та Королівства Польського. Кафедра історії держави і права НАВСУ вперше здійснила спробу адсорбувати належне Литві і притаманне Польщі. Не забуваймо при цьому, що політико-правове становище зазначених держав ми розглядаємо лише у контексті процесів, що проходили на українських землях Литви і Польщі.

Знайомлячись зі змістом параграфа «Суспільний лад Королівства Польського», дізнаємося про притаманну для тогочасного польського суспільства особливість - напівзалежне сільське населення перебувало в кращому економічному становищі, ніж вільне населення. Цей факт нерідко сприяв добровільному переходу вільних людей до категорії напівзалежних. Відтак дане явище потребує глибшого аналізу і детальнішого розгляду на семінарських заняттях.

Незаперечним є той факт, що право Королівства Польського, а потім і Речі Посполитої рясно забарвлене римо-католицькою релігійною традицією. Особливо контрастно це відтіняється на шлюбно-сімейному праві. Потрібно самостійно ознайомитись із джерелами «родинного права» Польщі та відшукати характерні риси, які б підтверджували вплив церкви на шлюб та сім'ю в державі.

Контрольні питання:

1. Якими були наслідки Люблінської унії для населення українських земель, що увійшли до складу Речі Посполитої.
2. Назвіть основні риси суспільно-політичного устрою Галичини (XIV - середина XVII ст..).
3. Яким було правове становище українського селянства після 1569 р.?
4. Які наслідки для України мала Берестейська унія.
5. Яким чином ширилось німецьке, волоське та польське право на українських землях.

Література: 3, 7, 14, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 34, 39, 43, 45, 47, 49, 52, 55

Змістовний модуль 2

Історія держави і права України періоду пізнього Середньовіччя та Нового часу

Тема 2.1. Запорозька Січ - предтеча Української гетьманської держави

Семінарське заняття 2 години

1. Формування території та політичний розвиток Козацької республіки.
2. Структура та функції органів влади Запорозької Січі.
3. Звичаєве козацьке право.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

Підготувати реферати:

1. Особливості судочинства в цивільних та кримінальних справах у Запорозькій Січі.
2. Військо Запорозької Січі.

Основні терміни та ключові історико-правові категорії:

Козак, кошовий отаман, полковник, курінний отаман, військовий писар, військовий суддя, військовий осавул, пушкар, хорунжий, полково-сотенний устрій, паланка, реєстрові козаки, виписики, козацьке звичаєве право, фільваркова система, голота, дуки.

Методичні вказівки для самопідготовки

Розпочати вивчення модуля рекомендуємо із з'ясування причин виникнення та джерел формування українського козацтва. Засвоєння означених питань відкриє шлях до розуміння природи політичного устрою Запорізької Січі, сутності її правової системи, заснованої на засадах звичаєвого права.

В жодному разі із поля зору не повинен випасти матеріал, пов'язаний із проблемою політичного статусу Запорізької Січі. Володіючи базовими знаннями, навичками і вміннями з правознавства та теорії держави та права, студент має визначити політично-правовий статус Запорізької Січі. З цією метою необхідно порівняти окремі атрибути держави із характерними ознаками, притаманними об'єкту вивчення. Висновки, до яких прийдуть студенти, можуть бути різноманітними аж до протилежності. У такому разі, їхні аргументи та мотивація також стануть предметом дискусії під час зустрічі із викладачем на консультативних пунктах.

При вивченні правової системи Запорізької Січі, слід звернути увагу на те, що основним регулятором правовідносин виступило звичаєве право. Воно склалося задовго до появи самої Січі, як військово-політичної одиниці, і розвинулося в надрах козацького стану, який інтенсивно формувався.

Одна з особливостей козацького звичаєвого права полягала в існуванні на Запорожжі надзвичайно жорстокої системи покарань. При підготовці до семінарського заняття необхідно з'ясувати причини суворих санкцій (здебільшого кваліфікованої смертної кари) і спробувати під час дискусії обґрунтувати, чи, навпаки, заперечити доцільність саме таких заходів впливу.

Процес не мав чіткого поділу на кримінальний та цивільний. Справи розглядалися в одних і тих самих судових інстанціях, які не були відокремлені від адміністрації. Відтак постає необхідність глибшого ознайомлення із судоустроєм та перебігом правосуддя на Січі. Варто замислитися над питанням про те, чи можна вважати Січ демократичним утворенням, якщо не існувало чіткого поділу на гілки влади, у тому числі й судова не була відокремлена від законодавчої та виконавчої.

Контрольні питання:

1. Які причини обумовили виникнення Запорізької Січі.
2. Назвіть основні риси козацького звичаєвого права.
3. Які характерні риси судочинства у Запорізькій Січі.
5. Якими були структура та функції реєстрового козацтва.

Література: 3, 5, 14, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 37, 39, 42, 43, 44, 47, 52, 55, 57, 60

Питання для колоквіуму до змістового модуля № 1

1. Що вивчає історія держави і права України?
2. Що спільного між дисциплінами «Історія держави і права України», «Теорія держави і права» та «Історія України»? Чим відрізняються між собою названі дисципліни?
3. Як взаємодіє історія держави і права України з історією держави і права зарубіжних країн?
4. З якою метою вивчається історія держави і права України?
5. Назвіть причини утворення держави у скіфів.
6. Які галузі права отримали найбільший розвиток в грецьких містах-державах північного Причорномор'я?
7. Поясніть які риси державотворення в Боспорському царстві наближали його до еллінських держав.
8. Чому Наддніпрянщину вважають колискою української державності?
9. Як прийняття християнства вплинуло на зміцнення державності та централізацію влади в Русі?
10. Вкажіть на роль звичаєвого і рецептованого права у становленні правової системи Русі?
11. Що таке двуумвірат? Яке застосування воно мало на Русі?
12. Які джерела та основні риси права Галицько-Волинської держави?
13. Обґрунтуйте особливості утворення Литовсько-Руської держави?
14. Яке поширення в українських землях знайшли копні суди? Охарактеризуйте їх.
15. Які критерії лягли в основу поділу покарань на прості та кваліфіковані?
16. Хто міг надавати українським містам магдебургське право?
17. Скажіть, якими були наслідки Люблінської унії для населення українських земель, що увійшли до складу Речі Посполитої.
18. Назвіть основні риси суспільно-політичного устрою Галичини (XIV - середина XVII ст.).
19. Яким було правове становище українського селянства після 1569 р.?
20. Поясніть наслідки для України Берестейської унії.
21. Яким чином ширилось німецьке, волоське та польське право в українських землях.
22. Назвіть причини, що обумовили виникнення Запорозької Січі.
23. Назвіть основні риси козацького звичаєвого права.
24. Зупиніться на характерних рисах судочинства у Запорозькій Січі.
25. Якими були структура та функції реєстрового козацтва.

Тема 2.2. Українська гетьманська держава (Військо Запорозьке) та її право (серед. XVII - кін. XVIII ст.)

Семінарське заняття 10 годин (6 год. - в музеї)

1. Формування української національної держави в ході Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького.
2. Суспільний і державний лад Гетьманщини у другій пол. XVII ст.
3. Обмеження та ліквідація автономного устрою України.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

Підготувати реферати:

1. Українсько-Московські договори 1654 р. та їх наслідки.
2. Джерела права Української гетьманської держави.
3. "Пакти і Конституція прав і вольностей війська Запорозького" 1710 р. (Конституція П. Орлика).
4. Кодифікація українського права у XVIII ст.
5. Ліквідація гетьманства та зруйнування Запорозької Січі - закономірний підсумок російської імперської політики в Україні.

Основні терміни та ключові історико-правові категорії:

“Ординація Війська Запорозького 1638 р.”, “Зборівський (1649 р.) і Білоцерківський (1651 р.) мирні договори”, “Березневі статті” Б.Хмельницького та “Жалувана грамота царя Олексія Михайловича Війську Запорізькому” 27 березня 1654 р., Український конституціоналізм, Андрусівське перемир'я, “Вічний мир” 1686 р., Гетьманщина, Малоросійський приказ, Малоросійські колегії, проста і кваліфікована смертні кари, губернське правління, наказ суспільного призи́рства, межові контори, лікарські управи, капітан-справник, земський суд, асесор, нотаріус (писар).

Методичні вказівки для самопідготовки

Дана тема логічно пов'язана з попередньою. Адже полково-сотенна організація запорізького товариства лягла в основу адміністративно-територіального устрою Української гетьманської держави, започаткованої Б.Хмельницьким. Відтак, студент має твердо усвідомлювати, що саме цей феномен найвиразніше характеризує сутність Української гетьманської держави.

Знайомство із розгалуженою правовою системою має розпочинатися із знайомства з пам'ятками права доби, що вивчається. У низці інших, беззаперечне місце належить міжнародним договорам, а серед них - Березневим статтям Б.Хмельницького 1654 року. Вивчення положень договору дасть змогу з'ясувати справжні параметри української автономії під протекторатом Московської, пізніше Російської держави.

Опановуючи обидві теми модуля, студенти мають засвоїти тезу про демократичний характер як Запорізької Січі, так і Української гетьманської держави. У кінцевому підсумку вони мають усвідомити, що кількасотрічні традиції самоврядування, покликали до життя головне надбання політико-правової думки епохи - “Конституцію П.Орлика”. Розглядаючи основні положення, структуру та зміст варто з'ясувати, чи можна її вважати конституцією у сенсі сучасного розуміння понять та правових категорій.

Контрольні питання:

1. У чому суть українсько-московських договорів 1654 р.? Чому саме їх вважають початком українського конституціоналізму?
2. Якою була залежність змін в державному ладі Війська Запорозького від перебігу війни під проводом Б.Хмельницького?

3. Яким чином московський царат звужував права українського народу впродовж ХУІІ-ХІІІ ст.?

4. Як відобразилося на козацькому звичаєвому праві перебування Війська Запорозького під протекторатом Московії?

5. Яку роль відігравала Запорозька Січ у процесі боротьби українського народу за власну державу?

Література: 4, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 37, 39, 42, 43, 44, 47, 52, 55, 57, 60

Тема 2.3. Суспільно-політичний лад і право України у складі Австрійської, Австро-Угорської та Російської імперій (кін. ХVІІІ- поч. ХХ ст.)

Семінарське заняття 6 години

1. Суспільно-політичний устрій українських земель у складі Російської імперії.

2. Органи управління Україною в системі самодержавства Російської імперії (друга пол. ХІХ - поч. ХХ ст.).

3. Суспільно-політичний устрій на західноукраїнських землях у складі Австрійської та Австро-Угорської імперій.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

Підготувати реферати:

1. Систематизація українського права у першій пол. ХІХ ст.

2. Судова реформа 1864 р. у Російській імперії та її запровадження в Україні.

3. Селянська реформа 1861 р. та особливості її проведення в Україні.

4. Крайові та місцеві органи управління в Галичині, Буковині, Закарпатті у другій пол. ХІХ ст.

5. Державницькі ідеї в програмах провідних західноукраїнських партій другої пол. ХІХ ст.

Основні терміни та ключові історико-правові категорії:

«Малоросія», «Юго-западная Россия», «Новороссия», поміщицькі латифундії, купецькі гільдії, інвентарна реформа, військові поселення, Державна Рада, Кабінет Міністрів, Селянська реформа 1861 р., Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р., судова реформа 1864, презумпція невинуватості, королівство Галичини та Володомерії, циркулі, дистрикти, округи, домінії, мундатор, дуалістична держава, рейхстаг, крайові сейми.

Методичні вказівки для самопідготовки

Тривале перебування Західної України у складі Австрії та Австро-Угорщини дає можливість простежити за зміною політичного статусу населених українцями регіонів: Закарпаття, Галичина, Північна Буковина. У цьому контексті слід зосередити увагу на особливостях суспільно-політичного розвитку окремо взятих українських територій, з'ясувати закономірності політики колоніальної влади щодо українського етносу. Найкраще це простежується через вивчення реальних впливів українців на механізм державного управління як у центрі, так і на місцях.

У Російській імперії, так як і в Австрійській, середина ХІХ ст. ознаменувалася ліквідацією кріпосного права. Після вивчення теми студент має прийти до висновку про системний характер реформ, які слідували після цього. Він повинен знати правову базу перетворень, засвоїти специфіку їх проведення на Україні.

Підводячи підсумки, рекомендуємо зробити особливий наголос на реформі судової системи України як такої, що мала яскраво виражені риси буржуазного судоустрою та судочинства.

Торкаючись установ загальної юстиції окремо слід ознайомитися з новим для України інститутом присяжних засідателів.

Контрольні питання:

1. Які особливості суспільного ладу України після входження її правобережних земель у кінці XVIII ст. до складу Російської імперії?
2. Як змінилося правове становище селян після реформи 1861 р.?
3. Як розподілили між собою території українських земель учасники поділу Речі Посполитої? Покажіть на карті.
4. Порівняйте соціально-політичне становище українських селян, що перебували у складі Росії та Австрії в передреформенний період.
5. Яку роль відігравали політичні партії у формуванні національно-державного світогляду українців?

Література: 3, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 39, 41, 43, 47, 52, 55

Змістовий модуль 3. Новітня історія держави та права України.

Тема 3.1. Національна державність і право України у 1917-1921 роках

Семінарське заняття 4 години

1. Державотворча діяльність Української Центральної Ради.
2. Українська держава П. Скоропадського, її державне право.
3. Державно-правові інститути в період правління Директорії УНР.
4. Західноукраїнська Народна Республіка та правове її оформлення, возз'єднання з Українською Народною Республікою.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

Підготувати реферати:

1. Конституція УНР: історія створення та основні положення.
2. Політико-правові погляди П. Скоропадського щодо творення Української держави.
3. Акт злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р. та його значення.
4. Міждержавна угода між Польщею і УНР квітня 1920 р. (Варшавський договір).
5. Рижський договір березня 1921 р.

Основні терміни та ключові історико-правові категорії до теми:

Українська Центральна Рада, Всеукраїнський національний конгрес, Мала Рада, Генеральний секретаріат, Універсали, Всеросійські установчі збори, Брестський мирний договір 1918 р., “Статут про державний устрій права і вільності УНР” від 23 квітня 1918 р., Українська держава, “Грамота до всього українського народу” та “Закон про тимчасовий державний устрій”, Директорія УНР, Трудовий конгрес, Варшавський договір, Українська національна рада, Західноукраїнська Народна Республіка, Державний секретаріат, “Тимчасовий основний закон ЗУНР”, Українська Галицька армія, “Ухвала про злуку Західноукраїнської Народної Республіки з Українською Народною Республікою” від 22 січня 1919 р., Ризький мир.

Методичні вказівки для самопідготовки

Знайомство з матеріалами необхідно розпочинати із з'ясування ролі українських національних партій в Українській Центральній Раді. Саме вони стали осередком консолідації українських політичних сил з громадськими, кооперативними товариствами та організаціями. З

їхнього середовища постали лідери Української революції: М.Грушевський, В.Винниченко, С.Петлюра.

При вивченні теми необхідно уважно ознайомитися з основними положеннями усіх чотирьох Універсалів Центральної Ради. Спираючись на зміст документів, курсанти, студенти і слухачі простежать за еволюцією поглядів чільних діячів УЦР на процеси державотворення. Шлях, започаткований ними, знайшов своє втілення у появі національних органів державної влади та основного закону УНР - її Конституції. Вивчення основних положень Конституції стане запорукою розуміння мети революційних перетворень. З особливою увагою необхідно поставитися до конституційних норм, що забезпечували демократичний характер розвитку держави.

Справжні наміри гетьмана П.Скоропадського найкраще пізнаються через ознайомлення зі змістом двох його конституційних актів від 29 квітня 1918 року. Саме в них можна знайти обриси майбутньої держави, її політичного устрою, суспільного ладу, базованого на засадах приватної власності на засоби виробництва, у тому числі й на землю.

Перенесення об'єкта вивчення на західноукраїнські землі має супроводжуватися усвідомленням обставин, які тут склалися на момент розпаду Австро-Угорської імперії. Відтак, проголошення незалежності ЗУНР необхідно розуміти як закономірне історично-правове явище. Воно стоїть в одному ряду з Актом злуки Західноукраїнської республіки з Наддніпрянською Україною.

Розглядаючи систему органів державної влади, зверніть увагу на те, як враховувався українською владою багатонаціональний характер регіону.

Знайомство з правовими системами УНР, гетьманської держави П.Скоропадського, Директорії УНР, ЗУНР має привести до висновку про незавершений характер їх будівництва. Курсанти, слухачі і студенти повинні знати і вміти пояснити причини цього явища.

Контрольні питання:

1. Які здобутки і прорахунки здійснила Українська Центральна Рада (УЦР) на шляху українського державотворення?
2. Які зовнішні та внутрішні чинники сприяли проголошенню УЦР IV універсалу?
3. Висвітліть організацію та правові засади діяльності Січових стрільців за доби Центральної Ради.
4. Які основні положення Конституції УНР від 29 квітня 1918 р. Як законодавчо захищалися права і свободи людини?
5. В чому сутність перетворень у сфері державної влади і управління, здійснених П. Скоропадським?
6. Яким чином українське селянство чинило опір впровадженню більшовицьких експериментів у 1917-1921 рр.?
7. Які причини поразки Української революції 1917-1921 рр.?

Література: 3, 6, 12, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 35, 36, 39, 43, 47, 48, 50, 52, 53, 55, 59

Тема 3.2. Радянська державність та право в Україні (1917-1991 рр.)

Семінарське заняття 14 год. (6 год.-в музеї, 4 год.-конф.)

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

Підготувати реферати:

1. Конституція УРСР 1929 р.: основні положення.
2. Конституція УРСР 1937 р.: основні положення.
3. Кодифікація права радянської України у 1920-х роках.

4. Таємний протокол до Пакту Молотова-Ріббентропа від 23 серпня 1939 р.
5. Приєднання Західної України та Північної Буковини до УРСР.
6. Політико-правові засади створення ОУН, її програма та мета.
7. Спроби відновлення української державності напередодні та в ході Другої світової війни.
8. Держава та право Української РСР в умовах "розвинутого" соціалізму. Конституція УРСР 1978 р.
9. Україна на зовнішньополітичній арені, її участь у роботі структур ООН.
10. Політико-правові аспекти діяльності Української Повстанської Армії.
11. Правове оформлення входження Кримської області та міста Севастополя до складу УРСР.
12. Правозахисний рух.
13. Зміни в політичній системі СРСР у період "перебудови" та їх особливості в Україні.
14. Спроба державного перевороту в СРСР 19 серпня 1991 р. та її відлуння в Україні.

Основні терміни та ключові історико-правові категорії до теми:

Українська військова організація, Організація Українських Націоналістів (ОУН), Великий Збір ОУН в 1929 р., "Нахтігаль", "Ролянд", Українське державне правління, Українська Національна Рада, Мюнхенська угода 1938 р., автономний уряд, Карпатська Січ, депортації, ОУН(м), ОУН(б), Українська Головна Визвольна Рада, Українська Повстанська Армія (УПА), дивізія "Г аличина", похідні групи.

Методичні вказівки для самостійної роботи

Вивчення даної теми слід розпочинати із з'ясування терміну "радянська держава". Студент має запам'ятати, що радянським називають спосіб організації політичної влади, який здійснюється через представницькі органи - Ради народних депутатів. В Україні вона насаджувалася за допомогою зброї, залякування населення та відвертого терору. З перших днів існування, попри декларації, радянська форма державності істотно обмежувала суверенне право України на її території, самостійне функціонування державного апарату, видання загальнообов'язкових правових актів тощо. Фактично, від виникнення держави у 1917 р. до її розпаду у 1991 р. Україна функціонувала як частина радянського державно-політичного мегакомплексу.

При вивченні джерел радянського права, варто загострити увагу на особливостях розуміння більшовиками революційної правосвідомості, а також їхнього ставлення до правових джерел попередніх історичних епох, насамперед Російської імперії.

Конституційний процес необхідно розглядати через аналіз основних положень кожної із чотирьох ухвалених в радянській Україні конституцій. Саме такий порівняльний підхід дасть змогу з'ясувати причини частих змін основного закону, їх повній змістовій та структурній аналогії як з конституціями Російської Федерації, так і Радянського Союзу.

В окремому блоці розглядаються суспільно-політичні процеси на Західній та Закарпатській Україні напередодні та в умовах Другої світової війни. Слід уяснити, що створення державницьких організацій на кшталт Української військової організації чи ОУН не носили винятково антиросійське чи антипольське спрямування. Своєю програмною метою вони вважали визволення всіх українських етнічних територій від країн, які їх окупували. Зважаючи на актуальність проблеми, варто подумати над дискусійним питанням про можливість політичного і юридичного визнання вояків ОУН та УПА воюючою стороною у Другій світовій війні.

Контрольні питання:

1. Які положення Конституції УРСР 1919 р. викликали найбільше невдоволення в українського селянства?

2. Які, на вашу думку, програмові засади ОУН перекликаються з положенням Конституції України 1996 р., а які не відповідають концепції нинішнього державотворення? Чому?

3. Які зовнішньополітичні чинники сприяли проголошенню Карпатської України? Наскільки вдало їх використовували керівники новоствореної держави?

4. Чому відновлення Української держави актом ОУН від 30 червня 1941 р. викликало шквал репресій в стані українських націоналістів з боку німецького командування?

5. Які наслідки мала «хрущовська відлига» для ліберизації суспільних відносин в Україні?

6. Назвіть характерні риси дисидентства в Україні та його вплив на підтримку правозахисного руху.

Література: 1, 3, 6, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 38, 39, 43, 46, 47, 52, 55

Тема 3.3. Розпад СРСР і відродження Української незалежної держави (1991 - поч. XXI ст.)

Семінарське заняття 2 години

1. Політико-правові передумови проголошення незалежності України в серпні 1991 р.
2. Проблеми становлення державності в Україні на сучасному етапі.
3. Конституційний процес в Україні. Конституція 1996 р.
4. Формування національної системи права.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

Підготувати реферати:

1. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. та Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.: ухвалення, основний зміст та значення.
2. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. - правове оформлення державної незалежності України.
3. Біловезька угода 8 грудня 1991 р.

Основні терміни та ключові історико-правові категорії до теми:

Перебудова, декларація, референдум, суверенітет, конституційний процес, економічна самостійність, соборність, правонаступність, політична система, парламентська республіка, президентсько-парламентська форма правління.

Методичні вказівки для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом теми слід розпочинати із реконструкції події, пов'язаних з проголошенням незалежності України. Необхідно згадати про конвульсивні спроби колишнього керівництва Радянського Союзу, зокрема її

Президента М. Горбачова, зберегти СРСР, щоправда у вигляді оновленого Союзу Суверенних республік.

На цьому тлі варто проаналізувати перші законодавчі кроки, здійснені Верховною Радою УРСР на шляху до державного суверенітету. Серед них виділяються закони "Про Президента Української РСР" та "Про вибори Президента Української РСР". Слід глибоко і всебічно ознайомитися з основними положеннями "Декларації про державний суверенітет Української РСР", яка започаткувала українську незалежність, яка остаточно відновилась актом від 24 серпня 1991 р.

Входження до Співдружності Незалежних Держав (СНД) та особливий статус України у цьому утворенні, мусить спонукати курсантів, слухачів і студентів до роздумів про доцільність існування об'єднання у даному політичному форматі. Чи не заважає СНД входженню України до Європейських та Євроатлантичних структур, особливо після проголошення у травні 2002 року Радою Національної безпеки України курсу на зближення з НАТО? Як останнє кореспондується зі статусом України як нейтральної держави? Ці дискусійні питання виносяться на самопідготовку.

До знайомства з конституційним процесом в Україні у 90-х роках ХХ ст. варто приступати після вивчення основних положень Конституції 1996 р. у курсі теорії держави та права. У свою чергу історія держави та права дає можливість порівняти та співставити на відповідність української конституції до світових конституційних стандартів не лише за структурою, а й за змістом.

Контрольні питання:

1. Якими були основні фактори національно-визвольного руху в кінці 1980-х - поч. 1990-х рр.?
2. Який основний зміст:
  - а) Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р.;
  - б) Акту про незалежність України 24 серпня 1991 р.
3. Які проблеми заважають поступальному розвитку незалежної української держави?
4. Зупиніться на структурі Конституції України від 28 червня 1996 р.
5. Як відображений принцип розподілу влад в діючій Конституції України?
6. Які органи законодавчої влади в сучасній Україні ви знаєте, назвіть їх повноваження?
7. Які повноваження глави держави та правова регламентація його взаємини з різними гілками влади?
8. Як здійснюється функціонування органів виконавчої влади в Україні?
9. Дайте політико-правовий аналіз діяльності політичних партій в Україні.
10. Які основні напрями правової реформи в Україні?

Література: 2, 3, 11, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 39, 40, 43, 47, 52, 55

Питання для колоквиуму до змістового модуля № 2

1. У чому суть українсько-московських договорів 1654 р.? Чому саме їх вважають початком українського конституціоналізму?
2. Якою була залежність змін в державному ладі Війська Запорозького від перебігу війни під проводом Б.Хмельницького?
3. Яким чином московський царат звужував права українського народу впродовж XVII-XVIII ст.?
4. Як відобразилося на козацькому звичаєвому праві перебування Війська Запорозького під протекторатом Московії?
5. Яку роль відігравала Запорозька Січ у процесі боротьби українського народу за власну державу?
6. Назвіть особливості суспільного ладу України після входження її правобережних земель у кінці XVIII ст. до складу Російської імперії?
7. Зупиніться на правовому становищі селян після реформи 1861 р.?
8. Як розподілили між собою території українських земель учасники поділу Речі Посполитої? Покажіть на карті.
9. Порівняйте соціально-політичне становище українських селян, що перебували у складі Росії та Австрії в передреформенний період.
10. Яку роль відігравали політичні партії у формуванні національно-державного світогляду українців?
11. Які здобутки і прорахунки здійснила Українська Центральна Рада (УЦР) на шляху українського державотворення?
12. Які зовнішні та внутрішні чинники сприяли проголошенню УЦР IV універсалу?
13. Висвітліть організацію та правові засади діяльності Січових стрільців за доби Центральної Ради.
14. Які основні положення Конституції УНР від 29 квітня 1918 р. Як законодавчо захищалися права і свободи людини?
15. В чому сутність перетворень у сфері державної влади і управління, здійснених П. Скоропадським?
16. Яким чином українське селянство чинило опір впровадженню більшовицьких експериментів у 1917-1921 рр.?
17. Які причини поразки Української революції 1917-1921 рр.?
18. Які положення Конституції УРСР 1919 р. викликали найбільше невдоволення в українського селянства?
19. Дайте характеристику програмових засад ОУН. Які з них перекликаються з положенням Конституції України 1996 р., а які не відповідають концепції нинішнього державотворення? Чому?
20. Які зовнішньополітичні чинники сприяли проголошенню Карпатської України? Наскільки вдало їх використовували керівники новоствореної держави?
21. Чому відновлення Української держави актом ОУН від 30 червня 1941 р. викликало шквал репресій в стані українських націоналістів з боку німецького командування?
22. Які наслідки мала «хрущовська відлига» для ліберизації суспільних відносин в Україні?
23. Назвіть характерні риси дисидентства в Україні та його вплив на підтримку правозахисного руху.
24. Якими були основні фактори національно-визвольного руху в кінці 1980-х - поч. 1990-х рр.?
25. Який основний зміст: а) Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р.; б) Акту про незалежність України 24 серпня 1991 р.
26. Назвіть проблеми, що заважають поступальному розвитку незалежної української держави?

27. Зупиніться на структурі Конституції України від 28 червня 1996 р.
28. Як відображений принцип розподілу влад в діючій Конституції України?
29. Які органи законодавчої влади в сучасній Україні ви знаєте, назвіть їх повноваження?
30. Які повноваження глави держави, назвіть правову регламентацію його взаємин з різними гілками влади?
31. Як здійснюється функціонування органів виконавчої влади в Україні?
32. Дайте політико-правовий аналіз діяльності політичних партій в Україні.
33. Які основні напрями правової реформи в Україні?

10. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Самостійна робота студента передбачає:

- Підготовку до семінарських, практичних занять, контрольних робіт (опрацювання лекційного матеріалу, законодавчих та інших нормативних матеріалів, навчальної літератури, спеціальних джерел і інформації, періодики тощо);
- Виконання індивідуальних завдань;
- Опанування матеріалу, що винесений цілком на самостійне опрацювання згідно з робочою програмою;
- Написання контрольних та курсових робіт;
- Підготовка до захисту та іспиту.
- Опрацювання тестів для самостійної роботи.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна підготовка є важливою складовою частиною навчального процесу. Вона ставить за мету успішне оволодіння студентами курсу актуальних проблем теорії держави та права, формування світоглядних позицій того, хто навчається, про особливості пострадянського розвитку суспільства, держави та права в Україні, напрями модернізації політичної системи суспільства в епоху глобалізації, фундаментальні правові цінності сучасного українського суспільства, тощо. Досягнення цієї мети потребує від студентів навичок самостійного мислення, оволодіння методами аналізу наукових проблем, методикою роботи з літературою і законодавчими матеріалами.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти має місце в процесі підготовки до семінарських та практичних занять, іспитів і заліків, при написанні рефератів, контрольних робіт, доповідей і повідомлень для виступів на наукових семінарах і конференціях. Її формами являються: вивчення відповідних положень Конституції України, законів та підзаконних нормативно-правових актів, підручників і навчальних посібників, монографічної літератури і статей, постанов Пленуму Верховного Суду України, конспектів лекцій, підбір необхідних матеріалів юридичної практики.

При підготовці до семінарських та практичних занять результати самостійної роботи відображаються у вигляді конспектів керівних матеріалів і рекомендованої літератури, робочих планів виступів студентів на названих заняттях, письмового вирішення задач і виконання завдань.

Основою правильної організації самостійної роботи здобува являється її планування в відповідності з відведеними для цього бюджетом часу.

Починати самостійне вивчення теми і її питань пчів вищої освіти отрібно з роботи над керівними матеріалами. Опрацювавши рекомендовану літературу і документи, здобувач вищої освіти повинен з'ясувати задачі, сформульовані вимоги, що з них витікають. В ряді випадків вивчення керівних матеріалів вимагає від здобувача вищої освіти з'ясування вміщених в них методологічних положень, що служать основою теоретичних положень.

Після глибокого осмислення змісту керівних матеріалів, здобувач вищої освіти повинен скласти їх конспект. Закінчивши конспектування керівних матеріалів здобувач вищої освіти вивчає рекомендовану нормативну базу.

Після цього потрібно вивчити конспект лекції по даній темі, відповідні глави підручника чи навчального посібника. Завершення цієї частини самостійної роботи дозволяє здобувачу вищої освіти мати мінімум знань по темі, але недостатньо для глибокого засвоєння питань, що вивчаються.

Глибоке засвоєння теоретичних аспектів теми вимагає від студента вивчення рекомендованої монографічної (додаткової) літератури і журнальних статей. Ця робота найбільш відповідає виробленню вміння самостійно мислити. Вивчаючи в складній дискусії теоретико-правові проблеми, усвідомлюючи їх, порівнюючи спірні питання, оцінюючи надійність і ефективність їх аргументації, студент, по-перше, отримує глибокі теоретичні знання, необхідні для юриста вищої кваліфікації, по-друге, вчиться формулювати свою позицію по теоретичним питанням, обґрунтовуючи її.

Конспектування додаткової літератури не являється обов'язковими. Але здобувач вищої освіти повинен пам'ятати, що «саме білде горнило, краще від самої світлої пам'яті».

Самостійна робота при підготовці до екзаменів і заліків не потребує конспектування, а являє собою повторення пройденого матеріалу.

Роль викладача в організації самостійної роботи студентів полягає в наданні допомоги в здійсненні цієї важливої роботи і контролі за її проведенням. Надання допомоги в організації самостійної роботи має місце в процесі читання лекції, проведення семінарських та практичних знань, групових та індивідуальних консультацій. В лекціях здобувачами вищої освіти даються рекомендації методичного характеру про те, як вивчати актуальні проблеми теорії держави та права, яку основну та додаткову літературу, закони та підзаконні акти потрібно опрацювати. При проведенні самостійних і практичних занять викладач звертає увагу студентів на особливу важливість вивчення певних нормативних актів і літературних джерел для засвоєння цієї чи іншої теми, конкретного питання.

Важливу роль для правильної організації самостійної роботи студентів має їх особисте спілкування з викладачем в процесі індивідуальних консультацій. При особистому спілкуванні з викладачем, здобувач вищої освіти має можливість задати йому питання, почути його роз'яснення по проблемам, що його цікавлять, отримати поради по плануванню самостійної роботи, по раціональному опрацюванню теоретико-правової літератури, по методиці збирання матеріалу для написання реферату, наукової доповіді чи повідомлення і т.д. В цілому таке спілкування пробуджує у здобувача вищої освіти зацікавленість до актуальних проблем теорії держави та права, розширює його наукові інтереси і часто викликає потяг до більш глибокого з'ясування теоретичних проблем даної науки шляхом заняття науково-дослідницькою роботою в науковому семінарі, проблемній групі студентів тощо.

Контроль за самостійною роботою студентів викладач здійснює на семінарських та практичних заняттях, в процесі прийняття екзаменів та заліків. Але найбільш дієвою формою контролю є систематична перевірка викладачем ведення студентами конспектів лекцій і першоджерел, а також робочих зошитів. Після таких перевірок викладач дає вказівки здобувачам вищої освіти по усуненню недоліків при веденні названих зошитів.

Вся робота викладача по організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти повинна бути направлена на вироблення у них переконання про необхідність глибокого знання актуальних проблем теорії держави та права, що викликано вимогами їх професійного обов'язку. Таке знання необхідно не тільки для правильної відповіді на екзамені, але й для вірного використання в майбутній практичній діяльності.

11. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТИВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

Вибір теми реферативного повідомлення проводиться здобувачами вищої освіти до початку занять за узгодженням з викладачем, який проводить семінарські, практичні та інші заняття у відповідних навчальних групах. Перевагу слід віддавати питанням, що мають важливе теоретичне та практичне значення, або є найбільш складними для опанування і зв'язку з цим потребують більш широкого й детального розгляду:

Мета:

– більш поглиблене засвоєння здобувачами вищої освіти важливих теоретичних положень, які виносять на розгляд семінарського чи практичного заняття; зв'язок цих положень з діяльністю правоохоронних органів;

– прищеплення здобувачам вищої освіти навичок самостійної роботи з нормативними матеріалами і літературними джерелами;

– контроль знань здобувачів вищої освіти навчального матеріалу.

Структура:

Реферативне повідомлення складається з таких елементів: вступ, описова частина, висновки.

У вступній частині розкривається актуальність теми перелік рекомендованої літератури. При цьому бажано витримувати наступну послідовність:

– закони та інші нормативні акти;

– навчальна, монографічна та інша література;

– слідча та судова практика.

В основній частині розкривається суть питання, аналізуються нормативні матеріали, судова практика, точки зору вчених, які досліджували і досліджують цю проблему, в даний час вказується важливість для практики, висловлюється та обґрунтовується думка здобувача вищої освіти.

Висновок передбачає стисле резюме з найбільш важливих положень питання, що викладене в реферативному повідомленні.

Оформлення:

Реферативне повідомлення повинно бути виконане самостійно, розбірливим почерком або надруковане. Аркуші підшиваються та нумеруються. На титульному листі вказується назва роботи, прізвище виконавця, номер навчальної групи. Використану по тексту літературу необхідно “знести” в підстрочник, де вказати назву джерела, рік та місце видання, а також відповідну сторінку.

Обсяг роботи не повинен перевищувати 8-10 сторінок рукописного тексту формату А – 4.

Методика:

Перед тим, як розпочати написання реферату, необхідно вивчити літературу, передбачену по даній темі планом проведення та рекомендовану викладачем.

Методологічною основою роботи повинні бути праці по філософії та соціології права, нормативно-правові акти України.

У зв'язку з тим, що в останні роки в юридичній науці з'явилися нові погляди та положення, здобувачам вищої освіти, які готують реферативні повідомлення, необхідно обов'язково враховувати ці положення.

Щоб реферат був змістовним і відповідав вимогам, що висуваються до такого виду робіт, здобувачу вищої освіти який його виконує, важливо з'ясувати суть питання, іншими словами,

те головне без якого неможлива сама його постановка. Це найбільш складна і відповідальна сторона роботи, що виконується, тому вона вимагає глибокого знання того чи іншого питання.

Наприклад, неможливо дати повну характеристику права, без відповіді на питання про підходи до праворозуміння, тому, що розкрити сутність права можливо лише через аналіз різних підходів щодо його розуміння. Крім того, у реферативному повідомленні з цього питання повинен знайти своє відображення цілий ряд самостійних положень автора.

Структурно-описова частина реферативного повідомлення повинна мати слідуючий вигляд:

– спочатку окреслюється суспільно-політична характеристика питання яке розглядається, його практичне значення;

– аналізується нормативний матеріал (закони, укази, постанови, відомчі накази, інструкції), керівні роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, літературні джерела: висвітлюється особиста думка студента відносно тієї чи іншої позиції питання, яке розглядається, чи його згода з однією із думок, висловлених в літературі.

Кожна думка, незгода з відомими точками зору мають бути обґрунтованими. Це означає, що студент, посилаючись на нормативний матеріал, судову та слідчу практику (з вказівкою джерела інформації) або шляхом логічних висновків повинен довести життєвість, пріоритет своєї позиції.

Реферативне повідомлення може супроводжуватись з використанням наочних матеріалів, однак, на кожне реферативне повідомлення відводиться в середньому 10 хвилин ТЗН.

Реферативне повідомлення обов'язковою оцінюється викладачем.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Тему контрольної роботи здобувач вищої освіти вибирає самостійно з переліку тем контрольних робіт, що пропонуються в цих методичних рекомендаціях.

Перед написанням контрольної роботи необхідно скласти список літератури, яка підлягає вивченню, уважно з нею ознайомитися.

В зв'язку з тим, що в останні роки в юридичній науці з'явилися нові погляди та положення, здобувачам вищої освіти, які готують контрольні роботи, необхідно обов'язково враховувати ці положення

Контрольна робота повинна носити самостійний характер, бути змістовною і вичерпною.

Контрольна робота складається із одного теоретичного завдання. Його слід виконувати формі реферату (12-15 машинописних сторінок тексту) за структурою:

«Вступ», де розкривається актуальність теми (ступінь дослідження, наявність нових нормативно-правових актів чи суттєвих змін у правовому регулюванні даних відносин, протиріччя у чинних нормативно-правових актах тощо), мета та завдання виконання роботи;

«Основна частина», в якій викладається основний зміст теми (з розбивкою на декілька питань);

«Висновки», де даються обґрунтовані пропозиції та рекомендації стосовно вдосконалення теоретичних положень, чинного законодавства щодо теми завдання;

«Список використаних джерел», де вказуються нормативно-правові акти, література та інші джерела, на які студент посилається при написанні реферату. Список складається з наданням повної назви нормативно-правового акту, автора (авторів), підручника, монографії, статті тощо та джерела.

Розкриваючи зміст роботи необхідно проаналізувати у першу чергу рекомендовану наукову та навчальну літературу, чинне законодавство, що регулює досліджуване питання, наявну судову практику з тим, щоб показати поняття, особливості правового регулювання відносин, понять, інститутів, що стосуються даної теми, проблеми, пов'язані з протиріччями, колізіями наукових доктрин, підходів, нормативно-правових актів, складнощі застосування правових норм чи неврегульованість певних питань і т. і.

Титульний лист оформлюється відповідно до методичних вказівок щодо оформлення контрольних робіт. Варіант контрольної роботи обирається здобувачем вищої освіти у довільному порядку.

ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Контрольна робота №1

Держава і право Скіфів

П л а н:

1. Утворення скіфської держави.
2. Державний і суспільний лад.
3. Галузі скіфського права.

Л і т е р а т у р а

1. Древние цивилизации / под общ. ред. Г.М. БонгардЛевин. – Н.: Мысль, 1989.
2. Скифы. Научно-популярный очерк / Б.Н. Граков. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971.
3. Давня історія України: У 2 кн.: кн. 1: навч. посіб. / керівник авт. кол. П.П. Толочко: гол. ред. С.В. Головка. – К.: Либідь, 1994.
4. Райе Тамара Т. Скифы. Строители степных пирамид / пер. с англ. Л.А. Поповой. – М: ЗАО Центрполиграф, 2004. – 223 с.
5. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т. / за ред. В.Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре. Т 1. З найдавніших часів до початку ХХ ст. – 1997.

Контрольна робота №2

Джерела права в Київській Русі

П л а н:

1. Процес становлення давньоруського права.
2. Звичаєве право.
3. Русько-візантійські договори.
4. Нормативно-правові акти кінця ІХ – початку ХІ ст.
5. Руська Правда – визначна пам'ятка права Київської Русі.
6. Пам'ятки давньоруського церковного права.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник. – У 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1. – Кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Ін Юре, 2003.
2. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Д. Гончаренка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Т. 1. – К.: Ін Юре, 2000.
3. Российское законодательство X – XX веков. В девяти томах. Т. 1. Законодательство Древней Руси. – М.: Юрид. лит. – 1984.
4. Правовий звичай як джерело українського права ІХ – ХІХ ст. – К.: Наукова думка, 2006.
5. Р.Л. Хачатуров Невероятные методологические и теоретические вопросы становления Древнерусского права. – Иркутск, Иркутия гос. ун-т, 1974.
6. Момотов В.В. Формирование русского средневекового права в ІХ-ХІV вв.: Монголия. – М.: ИКД „ЗЕРЦАЛО – М". – 2003.
7. Юшков С.В. Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение. – М., 1950.

8. Шапов Я.Н. Княжеские уставы и церкви в Древней Руси XI – XIV вв. – М.: Наука. 1972.

Контрольна робота №3

Суд і судочинство в Київській Русі

П л а н

1. Характер судочинства Київської Русі.
2. Досудовий розшук „злочинця-відповідача" (заклич, звід, гоніння сліду).
3. Види судових доказів за Руською Правдою.

Л і т е р а т у р а

1. Киевская Русь: Очерки социально-экономической истории / И.Я. Фроянов: отв. ред. В.В. Мавродин. – Л.: Из-во Ленинград ун-та, 1974.
2. Історія держави і права України. Підручник. – У 2-х т. / за ред.: В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре, 2003.
3. Хрестоматія історія держави і права України: У 2-х ч. / за ред. В.Д. Гончаренко. – К.: Ін Юре, 2000. – Т. 1: З найдавніших часів до початку ХХ ст. – Вид. 2-ге, перероб. і доп.
4. Нариси з історії українського державотворення / С. Грабовський, С. Ставроянні, Л. Шкляр. – К.: Генеза, 1995.
5. Бодрухін В.М. Нариси з історії української державності. – К.: Ін Юре, 2006.
6. Гавриленко Н.В. Київська Русь: політико-правовий нарис. – К.: Ін Юре, 2002.

Контрольна робота №4

Галицько-Волинська держава

П л а н:

1. Становлення Галицько-Волинського князівства.
2. Центральні та місцеві органи влади та управління Галицько-Волинського князівства.
3. Військова система князівства.
4. Суд і судочинство в Галицько-Волинській державі.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник. – У 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1. – Кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Ін Юре, 2003.
2. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Д. Гончаренка. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – Т. 1. – К.: Ін Юре, 2000.
3. Котляр М.Ф. Галицько-Волинське князівство XIII ст. // Історія України. – 2000. – № 4.
4. Котляр М.Ф. Галицько-Волинське князівство (до 800-ліття утворення) // Український історичний журнал. – 2000. – № 1.
5. Бойко І. Джерела права Галицько-Волинської держави (1199-1349 рр.) // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. – Вип. 42. – Л.: ЛДУ, 2006.
6. Баран В.Д. Княжий Галич в історії України // Український історичний журнал. – 2001. – №4.
7. Софроненко К.А. Общественно-политический строй Галицко-Волынской Руси XI-XIII вв. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1955.

8. Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М.: Изд-во АН СССР, 1950.
9. Кульчицький В., Тищик Б., Бойко І. Галицько-Волинська держава (1199-1349 рр.): моногр. – Львів, 2005.

Контрольна робота №5

Право за Литовськими статутами

П л а н

1. Розробка та прийняття Литовських статутів 1529, 1566 та 1588 р.
2. Основні правові інститути: право власності; спадкове право; зобов'язальне право; злочини і покарання; судовий процес.
3. Історичне значення Литовських статутів.

Л і т е р а т у р а

1. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / За ред. С. Ківалова, П. Музиченька, А. Панькова. – Одеса: Юрид. літ., 2003.
2. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. / Упоряд.: А.С. Чайковський (кер.), О.Л. Копиленко, В.М. Кривоніс, В.В. Свистунов, Г.І. Трофанчук. – К.: Юрінком Інтер, 2003.
3. Хрестоматія з історії України / Упоряд. та авт. комент. О.М. Уривалкін. – К.: КНТ, 2007.
4. Історія держави і права України: підруч. / Кер. авт. кол.: А.С. Чайковський, В.І. Батрименко, Л.О. Зайцев, О.Л. Копиленко та ін.; за ред. А.С. Чайковського. – К.: Юрінком Інтер, 2003.
5. Крикун М. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV-XVIII ст. Кордони воєводств у світлі джерел / Микола Крикун. – К., 1993.
6. Кузьминець О. Історія держави і права України / Олександр Кузьминець, Володимир Калиновський. – Вид. 2-ге, доп. – К., 2002.
7. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2002.
8. Макарчук С.А. Джерелознавство історії України: навч. посіб. / С.А. Макарчук. – Львів: Світ, 2008.
9. Музиченко П. Історія держави і права України / Петро Музиченко. – К.: Знання, 2000.
10. Тищик Б.Й. Суспільно-політичний лад і право України у складі Литовської держави та Речі Посполитої / Б.Й. Тищик, О.А. Вівчаренко. – Івано-Франківськ, 1996.
11. Історія кодифікації дореволюційного права України / А.П. Ткач // Антологія української юридичної думки. Т.3. Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба. – К.: Вид. Дім «Юрид. кн.», 2003.
12. Бойко І.Й. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349-1569 рр.): монографія / І.Й. Бойко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009.

Контрольна робота №6

Магдебургське право на Україні

П л а н

1. Введення Магдебургського права в Україні у XIV ст.
2. Збірники Магдебургського права, запозичені українськими містами.
3. Зміст грамот (юрідики), якими надавалося право самоврядування.
4. Податковий імунітет за Магдебургським правом.

5. Судовий імунітет за правом самоврядування. Організація судової влади.
6. Органи самоврядування за Магдебургським правом по містах.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник. Том I / В.Д. Гончаренко. – К., 2003.
2. Бойко І. Джерела права Галицько-Волинської держави. "Вісник Львівського університету" Серія юридична. – Вип. 42. –Л., 2009.
3. Кульчицький В., Тищик Б., Бойко І. Галицько-Волинська держава: моногр. – Львів. 2005.
4. Історія держави і права України. Підручник для студентів. – К.: Ін Юре. – 2007.

Контрольна робота №7

Суспільний лад в українських землях у складі Литви, Польщі та Речі Посполитої (кінець XIV - перша половина XVII ст.ст.)

П л а н

1. Колонізація українських земель. Правове становище феодалів та православного духовенства в українських землях у складі Литви, Польщі та Речі Посполитої.
2. Правове становище селян та міського населення в українських землях у складі Литви, Польщі та Речі Посполитої.
3. Правове становище козацтва. Реєстрове козацтво.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник. – У 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1.: кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Ін Юре, 2003.
2. Музиченко Г.Ш. Історія держави і права України: Навч. посібник / П.П. Музиченко. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2000.
3. Історія держави і права України: Навч. посібник-практикум для студентів-юристів / В.С. Кульчицький, Б.Й. Тищик. – К.: Атіка, 2001.
4. Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1992.
5. Коваленко Л. Право Великого князівства Литовського та його вплив на становлення українського права // Юридична Україна: Щомісячний правовий часопис. – 2004. – №2.
6. Тріфонов С.І. Основні риси правового становища українського населення стосовно спадкування за законодавством Речі Посполитої // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 1.
7. Ковальова С.Г. Правовий статус українських земель і їхнього населення у складі Великого князівства Литовського // Південноукраїнський правничий часопис: Науковий журнал, 2006. – № 1.

Контрольна робота №8

Історико-правові аспекти Конотопської битви (1659 р.) під проводом гетьмана України Івана Виговського

П л а н:

1. Правове становище України у складі московської держави за часів гетьмана Івана Виговського.
2. Конотопська битва під проводом гетьмана України Івана Виговського та її наслідки.

Л і т е р а т у р а

1. Про відзначення 350-річчя перемоги війська під проводом гетьмана України Івана Виговського у Конотопській битві : Указ Президента України від 11.03.2008 р. № 207 // Уряд. кур'єр. – 26 берез. (№ 56). – 2008.
2. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення / С. Грабовський, С. Ставроян, Л. Шкляр. – К.: Генеза, 1995.
3. Історія України та її державності / за наук. ред. Л. Є. Дециньського. – Л. : Бескид Біт, 2005.
4. Долматова Н. І. Ідея державності І. Виговського за Гадяцькою угодою 1658 р. / Н. І. Долматова // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – К., 2001. – Вип. 11.
5. Бульвінський А. Г. Дипломатичні зносини України в період гетьманування Івана Виговського (серпень 1657 – серпень 1659 рр.) / А. Г. Бульвінський // Укр. іст. журн. – 2005. – № 1.
6. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Ін Юре, 2007.
7. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Т-во «Знання» КОО, 2000.

Контрольна робота №9

Права, за якими судиться малоросійський народ, 1743 р.

П л а н

1. Соціально-політичне становище на Лівобережній Україні на початку XVIII ст.
2. Діяльність Першої малоросійської колегії.
3. Кодифікаційна робота щодо підготовки проекту кодексу.
4. Права, за якими судиться Малоросійський народ: □ структура; □ зміст:
  - а) власність, володіння, сервітути, заставне право;
  - б) зобов'язальне право;
  - в) кримінальне право: його характер, поняття та система злочинів і покарань;
  - г) судова система.

Л і т е р а т у р а

1. Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 / НАН України: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського / Ю.С. Шемшученко (відп. ред. та авт. передм.), К.А. Вислобов (упоряд.). – К., 1997.
2. Антологія української юридичної думки. Т. 3. Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба. – К.: Юрид. кн., 2003.
3. Вислобов К. Литовський статут та "Права, за якими судиться малоросійський народ" (джерелознавчий аспект) // Бібліотечний вісник. – 2004. – № 2.
4. Дришлюк И.А. Общая характеристика проступков и преступлений против правосудия по "Правам, за якими судиться малоросійський народ" 1743 года // Актуальні проблеми

- держави і права. Вип.14: Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права. – Одеса: Юрид. літ., 2002.
5. Макаренко А. Органи судочинства за "Правами, за якими судиться малоросійський народ" // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Вип. 34. – Л.: ЛДУ, 1999.
  6. Кистякивский А.Ф. Очерк исторических сведений о своде законов, действовавших в Малороссии под заглавием: Права, по которым судится малороссийский народ // Антологія української юридичної думки, Т. 3, Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба. – К.: Юрид. кн., 2003. – С. 29-57.
  7. Єрмолаєв В. Про об'єкт державного злочину в "Правах, по которым судится малороссийский народ" // Вісник Академії правових наук України. – № 3 (10). – Х.: Акад. Правових наук України. 1997.
  8. Трифонов С.Г. Розробка вчення про спадкування у "Правах, за якими судиться малоросійський народ" // Ученые записки Таврического национального университета. – Т.18 (57). – № 2. Юридические науки. – Симферополь, 2005.
  9. Калашник А. Цивільне право України часів Гетьманщини (кодекс 1743 р.) // Актуальні проблеми правознавства України: Тези доповідей і наук, повідомл. студ. наук. конф. за підсумками наук.-дослід. роботи за 1999/2000 навч. рік. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2000.

Контрольна робота №10

Джерела права України в першій половині XIX ст.

П л а н

1. Витіснення норм звичаєвого права і ліквідація Магдебурзького права на території України.
2. Способи систематизації і кодифікації українського законодавства. Зібрання малоросійських прав 1807 р.
3. Систематизація та кодифікація загальноросійського законодавства.
4. Джерела, що регулюють окремі галузі права.

Л і т е р а т у р а

1. Історія вчень про державу і право: Хрестоматія: для юридичних закладів освіти. – 3-е видання, доп. і змін. – Х.: Право, 2005.
2. Откуда пошел русский суд. От Устава князя Владимира Святославовича до Полного собрания законов Российской империи // Российская юстиция. – 2003. – № 1.
3. Румянцев В.О., Страхов М.М. Історія держави і права України. – Вип. II. Навч. посібник. – К.: НМКВО, 1992.
4. Сливка С.С. Джерела права поневоленої нації // Львівський державний університет внутрішніх справ. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Вип. 3. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. – 2006.
5. Ткач А.П. Історія кодифікації дореволюційного права України. – К.: Видавництво Київського університету, 1968.
6. Толкачева Н. Звичаєве право України: особливості розвитку // Українське право. – 2004. – № 1.

7. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т. – Т. 1. З найдавніших часів до поч. ХХ ст. – К.: Ін Юре, 1997.

Контрольна робота №11

Інститут мирових суддів за судовою реформою 1864 р.

П л а н

1. Розробка інституту мирових суддів у процесі підготовки судової реформи 1864р. у Російській імперії.
2. Введення мирових судів на території України.
3. Структура мирових судів та їх правовий статус.
4. Особливості судочинства в мирових судах.
5. Результати діяльності мирових судів.

Л і т е р а т у р а

1. Поляков И.И. Становление и деятельность мировой юстиции в Таврической губернии (60-80-е годы XIX в.) // Проблемы законности: Республ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. -Х.: Нац. юрид. акад. України, 2000. – Вип. 44.
2. Смыкалин А. От реформ Екатерины II к судебной реформе 1864 года // Российская юстиция. – 2001. – № 3.
3. Чельцов-Бebutov М.А. Курс уголовно-процессуального права. Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах. – СПб.: Равена, Альфа, 1995.
4. Шигаль Д.А. З'їзди мирових суддів в Російській імперії за судовою реформою 1864 р. // Проблемы законности. – Вип. 69. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2004.
5. Шигаль Д.А. Організаційні особливості інституту мирових суддів, введеного за судовою реформою 1864 р. на території українських губерній // Проблемы законности. – Вип. 82. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006.
6. Щербина П.Ф. Судебная реформа 1864 года на Правобережной Украине. – Л.: Вища шк., 1974.

Контрольна робота №12

Держава і право України в роки буржуазно-демократичної революції 1905-1907 рр.

П л а н

1. Буржуазно-демократична революція 1905-1907 рр. в Росії та Україна.
2. Зміни в суспільному устрої України в роки буржуазно-демократичної революції 1905-1907 рр.
3. Зміни в державному ладі України в роки буржуазно-демократичної революції 1905-1907 рр. Представництво від українських губерній у Державній думі Російської імперії першого та другого скликань.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник. – У 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1. – Кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Ін Юре, 2003.

2. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т.: Навч. посіб. длі студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Д. Гончаренка. – Вид. 2-ге, переробці доп. – Т. 1. – К.: Ін Юре, 2000.
3. Новітня історія України (1900-2000): Підруч. / А.Г. Слісаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. – К.: Вища шк., 2000.
4. Аврех А.Я. Столыпин и судьбы реформ в России. – М., 1991.
5. Ботушанський В.М. Перегук революції. До 100-річчя Першої російської революції 1905-1907 рр. // УІЖ. – 2005. – № 4.
6. Васильківський Л. Роздуми на схилі життя (спогади революції 1905 р. в Києві) // Хроніка 2000. – 2002.
7. Ганелин Р.Ш. Российское самодержавие в 1905 году: реформа и революция. – СПб., 1991.
8. Гончаренко В.Д. Зміни в системи центральних органів влади Росії внаслідок буржуазно-демократичної революції 1905-1907 рр. // Вісн. Акад. прав. наук. – Х., 2005. – № 2 (41).
9. Киян М.Ш. Представительство от украинских губерний в Государственной Думе Российской империи I и II созывов (1906-1907 гг.). – Х.: Основа, 2007.
10. Коваленко Л. Висвітлення українського питання в Державних думах Російських імперіях на сторінках преси // Право України. – 2003. – № 9.
11. Коник О.О. Селянські депутати з України в I і II Державних Думах Російської імперії // Укр.. іст. Журнал. – 1995. – № 1.
12. Крип'якевич І. Історія України. – Л.: Світ, 1990.
13. Мільчакова О. Представницькі (законодавчі) установи в історії України // Часоп. Парламенту. – 2004. – № 8.
14. Полянська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – Т. 2. – 3-тє видання. – К., Либідь, 1995.
15. Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1991.
16. Тонка Р.В. Суспільно-політичний погляд українського селянства під час першої російської революції на матеріалах наказів та ухвал до I Державної Думи // Український селянин. – 2002. – № 5.
17. Шацило К. Первая Государственная дума. // Народ. Депутат. – 1990. – № 3.

Контрольна робота №13

Суспільно-політичний лад і право України у період Першої світової війни

П л а н:

1. Особливості суспільного ладу в Україні (1914 – лютий 1917 рр.)
2. Зміни у державному ладі України.
3. Право на території України: цивільне право; адміністративне право; кримінальне право; надзвичайне законодавство.
4. Специфіка суспільно-політичного ладу та права Галичини, Буковини і Закарпаття.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Академічний курс: У 2 т. / В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, (О.Д. Святоцький та ін.; За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. – К.: Ін Юре, 2000. – Т. 1.
2. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посібник для студ. юрид. спец. вищих закл. і фак.: У 2 т. / За ред. В.Д. Гончаренка. – 2-е вид., перероб. і доп. – Т. 1: 3 найдавніших часів до початку ХХ ст. – К.: Ін Юре, 2000.

3. Компанієць І.І. Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку ХХ ст. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960.
4. Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. – Львів: Світ, 1996.
5. Полянский Н.Н. Царские военные суды в борьбе с революцией 1905-1907 гг. – М.: Московский гос. университет, 1958.
6. Субтельний Орест. Україна: історія. – К.: Либідь, 1991.

Контрольна робота №14

Генеральний Секретаріат – виконавчий орган Української Центральної Ради

П л а н

1. I Універсал Центральної Ради і утворення першого українського уряду. Декларація Генерального Секретаріату 10 липня 1917 р.
2. Генеральний Секретаріат - крайовий орган Тимчасового Уряду. Статут Генерального Секретаріату 29 липня 1917 р. Інструкція Тимчасового Уряду Генеральному Секретаріату серпня 1917р. Декларація Генерального Секретаріату 12 жовтня 1917 р.
3. Проголошення Української Народної Республіки.
4. IV Універсал і формування Ради народних міністрів Української Народної Республіки.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник: У 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1: кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Ін Юре, 2003. – 656 с.
2. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Д. Гончаренка. – Вид. перероб. і доп. – Т. 1. – К.: Ін Юре, 2003. – 472 с.
3. Єрмолаєв В.М. Вищі представницькі органи влади в Україні (істор. правове дослідження). – Х.: Право, 2005.
4. Єрмолаєв В.М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні. Навчальний посібник. – Х.: Право, 2007.
5. Єрмолаєв В.М. До питання про перший український парламент – Українську Центральну Раду // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Вип. 10. – Х.: Право, 2005.
6. Єрмолаєв В.М. Українська Центральна Рада: організація і порядок роботи // Вісник Харківського національного університету внутрішніх сил. – Вип. 32. – Х.: Хар. нац. ун-т внутр. справ, 2006.
7. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917-1920.: Навч. посіб. – К.: Либідь, 1997.
8. Мироненко О.М. Світоч української державності: політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради. – К.: Либідь, 1995.
9. Павленко Ю, Храмов Ю. Українська державність у 1917-1919 рр. (історико-генетичний аналіз). – К.: Либідь, 1995.
10. Рум'янцев В.О. Українська державність у 1917-1922 рр. (форми і проблеми розбудови). – Х.: Юрид. акад., 1996.
11. Рум'янцев В.О. Центральна Рада: боротьба за відновлення української державності: Навч. посіб. – Х.: Юрид. акад., 1995.

12. Українська Центральна Рада. Док. і матеріали: У 2 т. – К.: Наук. Думка, 1996-1997.
13. Український парламентаризм: минуле і сучасне // За ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: Наук. думка, 1999.

Контрольна робота №15

Конституція Української Народної Республіки 1918 р.

П л а н

1. Розробка та прийняття Конституції УНР. Її структура.
2. Правовий статус громадянина УНР за Конституцією.
3. Форма держави за Конституцією.
4. Система центральних і місцевих органів державної влади.
5. Конституційні права націй.
6. Історичне значення Конституції УНР.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник: у 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1: кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Ін Юре, 2003.
2. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Д. Гончаренка. – Вид. перероб. і доп. – Т. 1. – К.: Ін Юре, 2003.
3. Копиленко О.Л. Держава і право України. 1917-1920 рр.:
4. Навч. посіб. / О.Л. Копиленко, М.Л. Копиленко. – К.: Либідь, 1997.
5. Матеріали “круглого столу” “90-річчя Конституції Української Народної Республіки” (м. Харків, 25 квітня 2008 р.) // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 2 (53). – С. 273-289.
6. Мироненко О.М. Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради / О.М. Мироненко. – К.: ІдП ім. В.М. Корецького НАН України, АПрН України, 1995.
7. Рум'янцев В.О. Українська державність у 1917-1922 рр.: національно-демократична і радянська альтернативи: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01 / Рум'янцев Вячеслав Олександрович. – Х., 1998.

Контрольна робота №16

Конституція УСРР 1919 р.

П л а н

1. Прийняття Конституції УСРР 1919 р.
2. Радянське державне будівництво в Україні за Конституцією 1919 р.
3. Основні положення Конституції УСРР 1919 р.
4. Органи державної влади і їх повноваження за Конституцією УСРР 1919 р.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник: у 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1: кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Ін Юре, 2003.

2. Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Д. Гончаренка. – Вид. перероб. і доп. – Т. 1. – К.: Ін Юре, 2003.
3. Рум'янцев В.О. Українська державність у 1917-1922 рр. – Х.: Право, 1996.
4. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917-1920: Навч. посіб. – К.: Либідь, 1997.
5. Єрмолаєв В.М. Вищі представницькі органи влади в Україні. – Х.: Право, 2005. – С. 245-249.
6. Мироненко О.М. Історія Конституція України. – К.: Ін Юре, 1997.
7. Кульчицький В.С, Тищик Б.Й. Історія держави і права України: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2001.
8. Чайковський А.С, Батрименко В.І., Копиленко О.Л. Історія держави і права України: Навч. посіб. / Інститут економіки, управління та господарського права. – К.: Юрінком Інтер, 2000.
9. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Т. 3. – К.: Укр. енцикл., 2001.

Контрольна робота №17
Голодомор в Україні в 1932-1933 рр.

П л а н:

1. Суцільна колективізація в Україні та її законодавче забезпечення: методи воєнно-комуністичного штурму та його законодавче забезпечення; експропріація заможного прошарку селянства; руйнування розвинутої системи сільськогосподарської кооперації; бюрократичні методи керівництва створеними колгоспами.
2. Голодомор в Україні: причини й наслідки: причини голоду, його масштаб; Закон від 7 серп. 1932 р. “Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперацій і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності” як засіб для посилення голодомору; “діяльність” надзвичайної комісії В.М. Молотова по реалізації сталінської політики геноциду щодо українського селянства; наслідки голодомору.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник: у 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1: кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Ін Юре, 2003.
2. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Д. Гончаренка. – Вид. перероб. і доп. – Т. 1. – К.: Ін Юре, 2003.
3. Бодрухін В.М. Нариси з історії української державності. – Луганськ, Східноукр. нац. ун-т, 2001.
4. Зімен Гергард. Чи був голодомор 1932-1933 рр. інструментом “ліквідації” українського націоналізму // Укр. іст. журн. – 2005. – № 2. – С. 118-131.
5. Голодомор 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К.: Політвидав України, 1990.
6. Джеймс М. Політичні причини голодомору в Україні (1932-1933 рр.) // Укр. іст. журн. – 1995. – № 1. – С. 34-48.
7. Колективізація і голод на Україні 1929–1933: Зб. док. і матеріалів (АН України, Ін-т історії України). – К.: Наук. думка, 1992.

8. Кульчицький С., Максудов С. Втрати населення України від голодомору // Укр. іст. журн. – 1991. – №2. – С. 3-10.

Контрольна робота №18

Конституція УРСР 1937 року та її декларативний характер

П л а н

1. Підготовка і прийняття Конституції.
2. Система і структура Конституції.
3. Конституція про суспільний лад і державний устрій.
4. Система органів влади і управління за Конституцією.
5. Основні права й обов'язки громадян за Конституцією.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник: у 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1: кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Ін Юре, 2003.
2. Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Д. Гончаренка. – Вид. перероб. і доп. – Т. 1. – К.: Ін Юре, 2003.
3. Курицын В.М. История государства и права России 1929-1940 гг. Учеб. пособие для высш. шк. – М., 1998.

Контрольна робота №19

Право України в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945 рр.)

П л а н

1. Джерела права в Україні в умовах війни.
2. Цивільне, земельне та колгоспне право.
3. Сімейне право.
4. Трудове право.
5. Кримінальне та процесуальне право.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник: у 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1: кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Концерн „Видавничий Дім "Ін Юре", 2003.
2. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Д. Гончаренка. – Вид. перероб. і доп. – Т. 1. – К.: Ін Юре, 2003.
3. Історія держави і права Української РСР: у 2-х т. 1917-1967 рр. – Том 2. – К.: Наукова думка, 1967.
4. Исаев М.М., Утевский Б.С., Гродзинский М.М. Законодательство по уголовному праву и процессу в период войны. – М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР., 1943.
5. История советского государства и права: в 3-х кн. Книга третья. – М., Наука, 1985.
6. История советского уголовного права / Под ред. А.А. Герцензона. – М.: Юрид. изд-во Министерство юстиции СССР, 1948.

7. История развития советского трудового законодательства / Под ред. О.Н. Волкова. – М., ВЮЗИ, 1985.
8. Кравцов Б. Советское право в условиях Великой Отечественной войны // Советское государство и право. – 1965. – № 5. – С. 22-29.
9. Сорок лет советского права. 1917-1957. – Том II. – Ленинград: Изд-во Ленингр. Ун-та. 1957.
10. Советское право в период Великой Отечественной войны / Под ред. И.Т. Голякова. – М.: Юрид. изд-во МЮ СССР, 1948.

Контрольна робота №20

Держава і право України в період лібералізації суспільних відносин (середина 50-х – середина 60-х років)

П л а н

1. Суспільно-політичне життя й політична боротьба в Україні.
2. Розширення повноважень союзних республік.
3. Перебудова державного апарату. Реформи промисловості та системи управління народним господарством.
4. Непослідовність і незавершеність демократичних процесів.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник: у 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1: кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Ін Юре, 2003.
2. Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Д. Гончаренка. – Вид. перероб. і доп. – Т. 1. – К.: Ін Юре, 2003.
3. Новітня історія України (1900-2000): Підруч. / А.Г. Слісаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. – К.: Вища шк., 2000.
4. Павлов О. Аграрна політика радянської держави в 1960-1970-ті роки: пріоритети, наслідки, уроки // Зб. наук. праць Нац. акад. держ. управління при Президентові України. – 2005. – №1.
5. Падалка С.С. Україна 50-60-х років ХХ ст. – К.: Ін-т історії України, 2000.
6. Тимцуник В. Своєрідність викриття культу особи як головного знаряддя у боротьбі за владу напередодні ХХ з'їзду КПРС // Вісн. Укр. акад. держ. управління при Президентові України. – 2003. – № 1.
7. Шаповал Ю.І. Сталінізм і Україна // Український історичний журнал. – 1992. – № 5.

Контрольна робота №21

Кодифікація радянського законодавства в Україні у 60-70-х рр. ХХ ст.

П л а н

1. Причини кодифікації права та особливості її проведення.
2. Кодифікація за галузями права: цивільне та господарське право; кримінальне право; адміністративне право; процесуальне право; виправно-трудове право; трудове право; сімейне право; природоресурсне право.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України. Підручник: у 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1: кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Ін Юре, 2003.
2. Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Д. Гончаренка. – Вид. перероб. і доп. – Т. 1. – К.: Ін Юре, 2003.
3. История государства и права Украинской ССР / Под ред. Г. Бабия. – К.: Наук. думка, 1976.
4. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР (1953-1991 гг.). – Казань: Изд. Казанского университета 1992.

Контрольна робота №22

Конституція УРСР 1978 р.

П л а н

1. Причини та передумови прийняття Конституції УРСР 1978 р.
2. Розробка та прийняття Конституції УРСР 1978 р.
3. Правовий статус УРСР як союзної республіки.
4. Вищі органи влади й управління УРСР.
5. Місцеві органи влади й управління.
6. Судові і правоохоронні органи.
7. Права і свободи громадян.

Л і т е р а т у р а

1. Історія держави і права України: Підручник у 2- т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Т. 2. – К.: Ін Юре, 2003.
2. Хрестоматія з історії держави і права України / За ред. В.Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре, 2003..
3. Постанова Верховної Ради УРСР про створення Редакційної комісії по підготовці остаточного тексту Конституції Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1978. – № 18. – Ст. 226.
4. Декларація Верховної Ради УРСР про прийняття Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки // Там само. – Ст. 267.
5. Советское строительство: Учеб. пособие для юр. факульт. и вузов / А.А. Головкин, А.Н. Крамник, Е.Н. Тагунов, под ред. А.А. Головкин. – Мн.: Высш. школа, 1979.
6. Мироненко О.М. Історія Конституції України. – К.: Ін Юре, 1997.
7. Історія української Конституції / Упоряд. А.Г. Слюсаренко, М.В Томенко – К.: Право, 1997.
8. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – К.: Тов-во „Знання" КОО, 1999.
9. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність / Під ред. Ю.С. Шемшученка; упоряд. О.І. Кресіна. – К.: Ін-т держави і права ім В.М. Корецького НАН України, 2001.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДО ЗМІСТОВНИХ МОДУЛІВ

Змістовий модуль 1

Завдання до самостійної роботи:

Перші державні утворення на території сучасної України

План

1. Держава скіфів.
2. Античні міста-держави.
3. Боспорське царство.

Методичні вказівки

Розглядаючи перше питання даної теми, перш за все, слід з'ясувати специфіку суспільного ладу скіфів та рівень їх господарського життя. Особливу увагу слід приділити процесам розкладу первіснообщинного ладу у скіфів та організації управління скіфським суспільством у вигляді військової демократії. Обов'язково слід розкрити особливості джерел скіфського права та специфіку правового регулювання зобов'язальних, шлюбно-сімейних, кримінальних та інших правовідносин.

Друге питання теми, присвячене античним містам- державам, потребує дослідження процесів грецької колонізації Північного Причорномор'я, специфіки економічного життя та соціальної структури суспільства в містах-полісах. Крім того, необхідно з'ясувати механізм управління античними містами-державами та рівень їхнього правового розвитку.

Висвітлюючи третє питання, необхідно розглянути процеси становлення і розвитку Боспорського царства, особливості його суспільного та державного устрою. Враховуючи те, що відомостей про Боспорське право збереглося замало, доцільним буде також дати загальну характеристику правовим джерелам, що використовувались у Боспорському царстві.

Список літератури

1. Бакалець О.А. Історія України з найдавніших часів до початку ХХІ століття. – Л.: Магнолія 2006, 2010. – 573 с.
2. Бойко О.Д. Історія України: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Видання 3-тє, виправлене, доповнене. – К.: Академвидав, 2005. – 688 с.
3. Відейко М.Ю. Україна: від Трипілля до Антів. – К.: КВІЦ, 2008. – 280 с.
4. Гавриленко О.А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н. е. – перша половина VI ст. н. е.). – Х.: Парус, 2006. – 352 с.
5. Гавриленко О.А. Основні риси права скіфських ранньодержавних утворень // Часопис Київського університету права. – 2007. – №1. – С.17-22.
6. Гончарук П.С. Історія України з найдавніших часів до початку ХХ століття. – К.: Центр учебной литературы, 2009. – 528 с.
7. Залізник Л.Л. Первісна історія України. – К.: Вища шк., 1999. – 263 с.
8. Історія держави і права України: Підручник. – У 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренко. – Том 1. – К.: Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”, 2003. – 656 с.

9. Мурзин В.Ю. Происхождение скифов. Основные этапы формирования скифского этноса. – К.: Наук. думка, 1990. – 88 с.
10. Семененко В.И., Радченко Л.А. История Украины с древнейших времен до наших дней. – Х.: Торсинг, 2002. – 480 с.
11. Смирнов К.Ф. Сарматы и утверждение их политического господства в Скифии. – М.: Наука, 1984. – 184 с.
12. Чупин Г.Т. Предыстория и история Киевской Руси, Украины и Крыма. – Х.: Литера Нова, 2010. – 720 с.

Контрольні запитання

1. Проаналізуйте механізм військової демократії у скіфів.
2. Розкрийте структуру скіфського суспільства.
3. Назвіть основні етапи становлення скіфської державності.
4. Дайте загальну характеристику скіфського права.
5. Охарактеризуйте соціально-економічний устрій античних міст-держав на території Північного Причорномор'я.
6. Якою була організація державної влади в античних містах-державах?
7. Розкрийте особливості державного устрою Боспорського царства.

Тестові завдання для самоперевірки

1. Якою була форма правління Скіфської держави?
  - А) Конституційна монархія.
  - Б) Аристократична республіка.
  - В) Рабовласницька монархія.
  - Г) Рабовласницька республіка.

2. Назвіть найпоширеніші види покарань у скіфському праві за скоєння злочинів:
  - А) Тюремне ув'язнення, штраф, конфіскація майна.
  - Б) Смертна кара, відсікання правої руки, вигнання.
  - В) Колесування, четвертування, повішання.

3. Вкажіть античні міста-держави, які існували на території Північного Причорномор'я у 6-5 ст. до н.е.:
  - А) Харків, Київ, Одеса.
  - Б) Вільнюс, Рига, Таллін.
  - В) Афіни, Рим, Константинополь.
  - Г) Ольвія, Феодосія, Пантикапей.

4. Якою була форма правління в античних містах-державах?
  - А) Аристократична республіка.
  - Б) Абсолютна монархія.
  - В) Станово-представницька монархія.
  - Г) Ранньофеодальна монархія.

5. Назвіть вищі органи державної влади в античних містах-державах:
  - А) Конгрес, Президент, Верховний суд.

- Б) Народні збори, Буле, Магістратури.
- В) Верховна рада, Президент, Верховний суд.
- Г) Директорія, Рада п'ятисот, Рада старійшин.

6. На чолі Боспорської держави стояв:

- А) Президент.
- Б) Парламент.
- В) Цар.
- Г) Магістратура.

Змістовий модуль 2.

Завдання до самостійної роботи:

Суспільно-політичний лад і право західноукраїнських земель (друга половина XVII – XVIII ст.)

План

1. Особливості державного ладу на західноукраїнських землях.
2. Суспільний лад на західноукраїнських землях.
3. Основні риси права.

Методичні вказівки

Вивчення теми слід починати з розгляду тих подій на території західноукраїнських земель, що були пов'язані з національно-визвольною війною українського народу проти Речі Посполитої у 1648-1654 рр. Особливу увагу необхідно приділити тій обставині, що Галичина та Волинь у цей період часу перебували під владою Польщі, Північна Буковина входила до складу Молдавії, Закарпаття – до складу Угорщини. Відповідно державний лад на західноукраїнських землях слід розглядати у безпосередньому зв'язку з державно-правовими інститутами тієї держави, під юрисдикцією якої вони перебували.

Що стосується суспільного ладу на території західноукраїнських земель, то його доцільно розглядати крізь призму основних соціальних верств населення, які склалися на той час та серед яких виділялися феодала, духовенство, селянство та міське населення. Звичайно, слід враховувати особливості суспільного устрою тієї держави, до складу якої входили західноукраїнські землі.

Досліджуючи рівень правового розвитку західноукраїнських земель, перш за все, варто звернутися до польськолитовських джерел права, що отримали тут свого найширшого розповсюдження. Зокрема, слід згадати Третій Литовський статут 1588 р., а також численні привілеї, постанови та статuti вищих органів державної влади Речі Посполитої. Важливе значення для правового розвитку західноукраїнських земель мало й Магдебурзьке право.

Список літератури:

1. Історія держави і права України: Підручник. – У 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренко. – Том 1. – К.: Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”, 2003. – 656 с.
2. Історія України: нове бачення: у 2 т. / Під ред. В.А. Смолія. – К.: Україна, 1995. – Т.1. – 350 с.

3. Кобилецький М. Правовий статус міського населення за магдебурзьким правом // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. Вип.49. – Л.: Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, 2009. – С.34-40.

4. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 2007. – 624 с.

5. Субтельний О. Україна: історія. – К.: Либідь, 1994. – 736 с.: іл.

6. Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т. – Т.1: З найдавніших часів до початку ХХ ст. / За ред. В.Д. Гончаренко. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: Ін Юре, 2000. – 472 с.

7. Шандра Р.С. Організація сільського самоврядування за волоським правом на західноукраїнських землях у XIII-XVIII ст. // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – №12. – С.141-143.

8. Шандра Р.С. Правове регулювання сплати податків та зборів населенням сіл волоського права на західноукраїнських землях (XIII – XVIII ст.) // Часопис Київського університету права. – 2008. – №3. – С.71-78.

9. Шандра Р.С. Суд та судочинство за волоським правом на західноукраїнських землях у XIII-XVIII ст. // Право України. – 2008. – №6. – С.153-159.

Контрольні запитання

1. Вкажіть, які іноземні держави здійснювали найбільший вплив на державно-правовий розвиток західноукраїнських земель у другій половині XVII-першій половині XVIII ст.
2. Яким був державний устрій на західноукраїнських землях у складі Речі Посполитої у досліджуваний період?
3. Проаналізуйте державний устрій Буковини.
4. Назвіть особливості державного ладу на території Закарпаття.
5. Охарактеризуйте суспільний лад на території західно-українських земель у другій половині XVII-першій половині XVIII ст.
6. Назвіть основні риси права, що діяло на західноукраїнських землях.

Тестові завдання для самоперевірки

1. На які три воєводства були поділені західноукраїнські землі, що входили до складу Польщі?
А) Київське, Волинське, Подільське.
Б) Руське, Белзьке, Волинське.
В) Харківське, Київське, Одеське.
Г) Московське, Новгородське, Володимиро-Суздальське.
2. До складу якої держави входила Північна Буковина у другій половині XVII-першій половині XVIII ст.?
А) До Молдавії.
Б) До Росії.
В) До Великого князівства Литовського.
Г) До Німеччини.
3. До складу якої держави входило Закарпаття у другій половині XVII-першій половині XVIII ст.?
А) До Росії.
Б) До Угорщини.

- В) До Польщі.
- Г) До Великого князівства Литовського.

4. Основними верствами населення на західноукраїнських землях у другій половині XVII-першій половині XVIII ст. були:

- А) Бояри, смерди, холопи.
- Б) Буржуазія, пролетаріат, селянство.
- В) Феодали, духовенство, селянство.
- Г) Партийна бюрократія, пролетаріат, селянство.

5. Основними джерелами права, що використовувались на території західноукраїнських земель у другій половині XVII-першій половині XVIII ст. були:

- А) Звичаї, сенатус-консульты, едикти магістратів.
- Б) Руська Правда, церковні статuti Володимира і Ярослава, Візантійське канонічне право.
- В) Закони Верховної Ради, постанови Кабінету Міністрів, розпорядження Президента.
- Г) Звичаї, Магдебурзьке право, нормативно-правові акти Литви та Польщі.

Суспільно-політичний лад і право західноукраїнських земель у складі Австрійської імперії (XVIII – перша половина XIX ст.)

План

1. Суспільний лад на західноукраїнських землях у складі Австрійської імперії.
2. Особливості державного ладу на західноукраїнських землях у складі Австрійської імперії.
3. Основні риси права на західноукраїнських землях.

Методичні вказівки

При дослідженні першого питання слід розкрити правове положення всіх верств населення на західноукраїнських землях у складі Австрійської імперії у XVIII – першій половині XIX ст. Слід враховувати, що у розглядуваний період феодали залишалися панівним класом. Основну масу експлуатованих становили селяни, які поділялися на декілька категорій.

При розкритті політичного ладу на західноукраїнських землях у складі Австрійської імперії у XVIII – першій половині XIX ст. основну увагу слід зосередити на органах місцевого управління на даній території. Окрім того, в межах другого питання має бути висвітлено повноваження місцевих судових органів, якими щодо українського селянства переважно виступали поміщики.

При розкритті третього питання щодо основних рис права на західноукраїнських землях у складі Австрійської імперії у XVIII – першій половині XIX ст. слід відзначити кодифікації цивільного законодавства кінця XVIII ст. (Галицький цивільний кодекс 1797 р.) та початку XIX ст. (Австрійський цивільний кодекс 1811 р.) Щодо кримінального та кримінально-процесуального права, то слід відзначити кодекс кримінального та кримінально-процесуального права 1768 р. (так звана „Терезіана”), кримінальні кодекси 1787 р. („Йозефіана”) та 1803 р. („Францишкана”).

Список літератури

1. Глущенко С. Становлення касації в Україні під владою двох імперій (XVIII-XIX століття) // Юридична Україна. – 2009. – №11-12 (№ 11). – С.156-160.

2. Гончаренко В. Законодавчі органи Австро-Угорської монархії під час перебування в її складі західноукраїнських земель // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 4
3. (43). – Х.: Право, 2005. – С.52-60.
4. Довгань Г. Правове регулювання відносин промислової власності на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорщини з 1772 по 1918 рік // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. Вип. 45. – Л.: ЛДУ, 2007. – С.61-68.
5. Закревський А. До питання про формування австрійських поліцейських органів у Галичині в останній чверті XVIII ст. // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. Вип. 50. – Л.: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2010. – С.59-65.
6. Історія держави і права України: У 2 т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – К.: Видавничий дім „Ін Юре”, 2003. – Т.1. – 648 с.
7. Кондратюк О. Утворення Австро-Угорщини: причини та умови // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. Вип. 41. – Л.: ЛДУ, 2005. – С.84-92.
8. Кондратюк С.В. Розвиток доктрини українського парламентаризму в Галичині у складі Австро-Угорщини // Науково-вий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Вип. 2. – Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С.54-62.
9. Кульчицький В.С. Історія держави і права України: Підручник / Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. – К.: Вид. Дім „Ін Юре”, 2007. – 624 с. 12
10. Матвеева Т.О. Конституційні закони Західної України у XIX столітті // Теоретичні та практичні проблеми реалізації Конституції України: Тези доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. (29-30 черв. 2006 р.). – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2006. – С.143-146.
11. Мацькевич М. Концепції української автономії у складі Австро-Угорської імперії, Польщі та Росії // Юридична Україна. – 2009. – № 3. – С.4-7.
12. Нелін О.І. До питання успадкування в українських землях у складі Австро-Угорської імперії // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.45. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2009. – С.141-146.
13. Панич Н. Анексія Галичини Австрією та поширення австрійського права на її території // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. Вип. 43. – Л.: ЛДУ, 2006. – С.73-77.

Контрольні запитання

1. Розкрийте систему управління західноукраїнським землями у складі Австрійської імперії.
2. Розкрийте судову систему в Галичині у складі Австрійської імперії.
3. Розкрийте структуру та дайте загальну характеристику Австрійського цивільного кодексу 1811 р.
4. Які новації були внесені до кримінального права Австрійської імперії з прийняттям „Йозефіани” 1787 р.?

Тестові завдання для самоперевірки

1. На які адміністративні одиниці поділялася Галичина?
  - А) області.
  - Б) штати.
  - В) циркули (округи).

2. Великі феодали Австрійської імперії називалися:

- А) магнати.
- Б) шляхтичі.
- В) кмети.

3. Правлячою династією в Австрійській імперії були:

- А) Романови.
- Б) Габсбурги.
- В) Гогенцоллерн.

4. Австрійський цивільний кодекс 1811 р. набув чинності:

- А) 1 січня 1811 р.
- Б) 1 січня 1812 р.
- В) 1 вересня 1812 р.

5. Вперше в історії кримінального права Австрії протиправні дії були поділені на кримінальні злочини та адміністративні проступки в кодексі:

- А) Терезіана.
- Б) Йозефіана.
- В) Францишкана.

Змістовий модуль 3.

Завдання до самостійної роботи:

Суспільно-політичний лад і право в Україні (у складі Російської імперії) у період Першої світової війни

План

1. Суспільний лад України у період Першої світової війни.
2. Зміни в державному ладі на українських землях у складі Російської імперії у період Першої світової війни.
3. Право України у період Першої світової війни.

Методичні вказівки

При розгляді першого питання треба зазначити, що в період Першої світової війни суспільний лад в Україні був майже подібним суспільному ладу, що склався на початку ХХ ст. В той же час слід відмітити наслідки аграрної реформи, проведеної головою російського уряду П. Столипіним. Доцільно також розглянути правове положення населення на українських землях у розглядуваний період.

При розкритті другого питання необхідно виходити з того, що війна викликала появу нових державних органів, зокрема особливого значення набули особливі наради, створені на підставі Положення від 17 серпня 1915 р. Також, треба зазначити, що на більшій території України було оголошено воєнний стан, що спричинило зміну в організації управління в губерніях.

При розгляді третього питання основну увагу слід приділити законодавству, що приймалося у зв'язку з воєнними діями, зокрема, Тимчасовому положенню про воєнну цензуру та змінам і доповненням до Військового статуту про покарання. Певні зміни були також внесені до фабричного законодавства, що також підлягає висвітленню.

Список літератури

1. Гончаренко В.Д. Право України під час її перебування у складі Російської імперії // Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5 т. Т. 1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – Х.: Право, 2008. – С.304-372.
2. Головка О. Апарат управління фінансами Російської імперії на українських землях у роки Першої світової війни // Право України. – 2005. – № 3. – С.129-131.
3. Грушевський М.С. Новий період історії України: За роки від 1914 до 1919. – К.: Либідь, 1992. – 46 с.
4. Історія держави і права України: У 2 т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – К.: Видавничий дім „Ін Юре”, 2003. – Т.1. – 656 с.
5. Козаченко А. Земське самоврядування на Полтавщині у період Першої світової війни // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 2. – С.110-113.
6. Коляда І.А. Правові аспекти благодійної діяльності української інтелігенції у роки Першої світової війни // Юридичні читання молодих вчених: Зб. матеріалів всеукр. наук. конф., 23-24 квіт. – К.: НПУ ім. Драгоманова, 2004. – С.360-363.

7. Лепісевич П.М. Політико-правові погляди українських політичних сил напередодні Першої світової війни // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Вип.3. – Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – С.14-24.

8. Реєнт О. Перша світова війна й українське питання // Україна в революційних процесах перших десятиліть ХХ століття: Міжнар. наук.-теорет. конф. 20-21 лист. 2007 р. – К.: Ін-т політ. і етнонаціонал. досліджень НАН України, 2007. – С.67-85.

9. Холод Ю.А. Соціальне законодавство Російської імперії в період Першої світової війни // Право і безпека. – 2006. – № 5/1 (№ 1). – С.164-167.

Контрольні запитання

1. Які зміни відбулися в суспільному ладі України у складі Російської імперії у період Першої світової війни?
2. Які нові державні органи були створені у зв'язку з початком Першої світової війни?
3. Які зміни відбулися в кримінальному праві Російської імперії у період Першої світової війни?

Тестові завдання для самоперевірки

1. Протягом Першої світової війни Російську імперію очолював:

- А) Цар.
- Б) Державна рада.
- В) Верховна рада.
- Г) Президент.

2. Особливі наради були створені відповідно до закону від:

- А) 1 серпня 1914 р.
- Б) 1 серпня 1915 р.
- В) 17 серпня 1915 р.

3. Яким було головне призначення Особливих нарад, створених у Російській імперії під час Першої світової війни?

- А) Організація культурно-розважальних заходів.
- Б) Контррозвідувальна діяльність.
- В) Забезпечення армії та флоту предметами військового призначення та продуктами харчування.
- Г) Здійснення опіки та піклування над психічно хворими та безпритульними.

4. Військово-промислові комітети створювалися як громадські організації для:

- А) Координації діяльності особливих нарад та губернаторів.
- Б) Сприяння урядовим закладам та установам у справі постачання армії та флоту спорядження і продовольства.
- В) Проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо ходу військових дій.

5. Тимчасове положення про військову цензуру було прийнято:

- А) 20 липня 1914 р.
- Б) 1 серпня 1914 р.
- В) 1 серпня 1915 р.

Державний лад і право УСРР у 1918-1920 рр.

План

1. Боротьба за відновлення радянської влади в Україні в 1918-1919 рр.
2. III Всеукраїнський з'їзд Рад. Прийняття Конституції УСРР, її основні положення.
3. Становлення радянського права.

Методичні вказівки

Висвітлюючи перше питання, треба показати загальну ситуацію в Україні в умовах громадянської війни, яка позначилась боротьбою найрізноманітніших політичних сил за владу, підкресливши особливу роль партії більшовиків у відновленні радянської влади в Україні. Далі слід звернути увагу на організацію та правове закріплення процесу створення українського уряду – Тимчасового робітничо-селянського уряду, який з кінця січня 1919 р. став іменуватися Радою Народних Комісарів УСРР. Крім цього, бажано охарактеризувати соціально-економічні перетворення радянської влади в Україні, які здійснювалися на основі політики „воєнного комунізму”.

При викладенні другого питання необхідно докладно описати організацію, структуру, компетенцію центральних і місцевих органів влади та управління в УСРР за Конституцією 1919 р., затвердженою III Всеукраїнським з'їздом Рад.

Відповідь на третє питання має базуватися на аналізі законодавчих актів, які характеризують головні інститути цивільного, трудового, кримінального права, особливості процесуального права.

Список літератури

1. Васильченко В.В. Особливості регулювання спадкових відносин в період післяреволюційної примусової ліквідації капіталістичної системи в Україні (1917-1922 рр.) // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. 2003 р. №1(10). – Д.: Б.в., 2003. – С.295-299.
2. Гончаренко В.Д. Всеукраїнський съезд советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов – верховный орган власти УССР в 1917-1937 годах. – К.: УМК ВО, 1990. – 64 с.
3. Дмитрасевич Н.О. Становлення та функціонування органів представницької влади в УРСР (1919-1922 рр.) // Часопис Київського університету права. – 2010. – №1. – С.44-49.
4. Заріцька І.М. Виникнення радянського земельного законодавства (листопад 1917 – квітень 1918 рр.) // Часопис Київського університету права. – 2008. – №1. – С.43-48.
5. Історія держави і права України: Підручник. – у 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. – Том 2. – Кол. авторів: В.Д.
6. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2003. – 580 с.
7. Історія конституційного законодавства України: Зб. док. / Упоряд. В.Д. Гончаренко. – Х.: Право, 2007. – 256 с.
8. Кравчук М. Становлення радянської влади в Україні у 1917-1921 рр. та її законодавче закріплення // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – №2. – С.122-128.
9. Олійник О.М. Розвиток трудового законодавства в УСРР в період впровадження політики воєнного комунізму // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Вип.28. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – С.265-270 .
10. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. Посіб: У 2 т. / За ред В.Д.Гончаренка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Ін Юре, 2000 – Т.2.

Контрольні запитання

1. Які політичні сили брали участь у боротьбі за владу в Україні у 1918-1920 рр.?
2. Чим була зумовлена реорганізація українського радянського уряду у січні 1919 р.?
3. Назвіть основні заходи політики „воєнного комунізму”.
4. Чи сприяли положення Конституції УСРР 1919 р. закріпленню суверенітету держави?
5. Які риси були притаманні цивільному та кримінальному праву УСРР?

Тестові завдання для самоперевірки

1. Хто очолював український радянський уряд після його реорганізації у січні 1919 р.?

- А) Г. П’ятаков.
- Б) Х. Раковський.
- В) Артем (Ф. Сергєєв).

2. Найхарактернішими проявами воєнно-комуністичних методів господарювання були:

- А) Націоналізація промисловості, введення продрозкладки, загальна трудова повинність.
- Б) Оренда об’єктів промисловості, запровадження продподатку, введення госпрозрахунку.
- В) Розробка „кодексів чесної конкуренції”, заборона експорту золота, введення квот для продукції сільського господарства.

3. Який саме Всеукраїнський з’їзд Рад розглянув і затвердив Конституцію УСРР 1919 р.?

- А) I Всеукраїнський з’їзд Рад.
- Б) II Всеукраїнський з’їзд Рад.
- В) III Всеукраїнський з’їзд Рад.

4. За Конституцією 1919 р. центральними органами радянської влади визнавалися:

- А) Верховна Рада, Президія Верховної Ради, Раднарком.
- Б) Всеукраїнський з’їзд Рад, ВУЦВК, Раднарком.
- В) Верховна Рада, Президент, Кабінет Міністрів.

5. Декретами Раднаркому УСРР 1919 р. у галузі сімейного права визнавалися лише:

- А) Церковні шлюби.
- Б) Цивільні шлюби.
- В) I цивільні і церковні шлюби.

Держава і право України в період десталінізації (друга половина 1950-х – перша половина 1960-х років)

План

1. Передумови демократичних змін в УРСР в період десталінізації. Зміни у суспільному ладі.
2. Статус України в Союзі РСР.
3. Демократизація організації та діяльності вищих і місцевих органів державної влади та управління.
4. Зміни в законодавстві. Початок нової кодифікації радянського законодавства в кінці 50-х – на початку 60-х рр.

Методичні вказівки

Висвітлення першого питання потребує аналізу передумов, які сприяли демократизації радянського суспільства і державного ладу (смерть Сталіна, послаблення ізоляції СРСР та ін.). Надалі необхідно показати зміни у правовому положенні громадян, а саме кроки влади щодо припинення масових політичних репресій та часткової реабілітації безпідставно засуджених.

Досліджуючи друге питання, треба зосередити увагу на розширенні прав республік Союзу РСР, в тому числі України, у економічній, фінансовій, юридичній сферах.

При розгляді третього питання слід проаналізувати спроби щодо удосконалення державного апарату, зокрема, посилення представницького складу Верховної Ради УРСР, розширення її компетенції, часткової децентралізації системи управління.

Останнє питання потребує, перш за все, відображення змін в цивільному, трудовому, колгоспному, кримінальному праві у період десталінізації та дослідження процесів підготовки та провадження кодифікації радянського законодавства.

Список літератури

1. Баран В.К. Україна після Сталіна. Нариси історії 1953-1985рр. – Л., 1992. – 175 с.
2. Гончаренко В.Д. Право України в період десталінізації (друга половина 1950-х – перша половина 1960-х рр.) // Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5 т. – Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – Х.: Право, 2008. – С.472-480.
3. Дубов В. Доба відбудови: уряди України у 1943-1956 рр // Урядовий кур'єр. – 2008. – №10. – С.12.
4. Історія держави і права України: Підручник. – у 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. – Том. 2. – Кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Видавничий дім „Ін Юре”, 2003. – 580 с.
5. Касьянов Г. Негідні: Українська інтелігенція в русі опору 1960-1980рр. – К.: 1995. – 240 с.
6. Коріненко П.С., Терещенко В.Д., Бармак М.В. Новітня історія України (1939–2007рр.). – Ч. IV. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2007. – 400 с.
7. Разнатовський І.М. Розвиток організаційно-правових форм управління промисловістю Української РСР (1917-1956рр.). – К.: Наук. думка, 1965. – 162 с.
8. Редько А. Особливості територіального принципу організації системи влади й управління в УРСР (1957-1962 рр.) // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – №12. – С.142-145.
9. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. Посіб. У 2 т. / За ред В.Д.Гончаренка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Ін Юре, 2000 – Т.2.

Контрольні запитання

1. Яку роль відіграв М. Хрущов у відродженні демократичних процесів в УРСР після смерті Й. Сталіна?
2. Які зміни відбулися в організації та діяльності центральних та місцевих органів влади УРСР?
3. У чому полягало реформування управління промисловістю?
4. Назвіть джерела права в УРСР в кінці 50-х – на початку 60-х рр.
5. Чим можна пояснити непослідовність та незавершеність десталінізації?

Тестові завдання для самоперевірки

1. На якому з'їзді КПРС була заслухана доповідь М. Хрущова „Про культ особи та його наслідки” й розпочато тим самим процес десталінізації в СРСР?

- А) На XVI-му.
- Б) На XIX-му.
- В) На XX-му.

2. В УРСР за реформою 1957р.:

- А) Запровадили галузеві міністерства.
- Б) Ліквідували галузеві міністерства.
- В) Підпорядкували галузеві міністерства ЦК КПРС.

3. В якому році Указом Президії Верховної Ради СРСР Кримська область була передана від РСФРР до УРСР?

- А) У 1953 р.
- Б) У 1954 р.
- В) У 1955 р.

4. Яку нову форму власності закріплював Цивільний кодекс 1964 р.?

- А) Державну.
- Б) Громадських організацій.
- В) Іноземців в УРСР.

5. Виключною мірою покарання за КК УРСР 1961 р. визнавалося:

- А) Позбавлення волі на строк до 15 років.
- Б) Довічне ув'язнення.
- В) Смертна кара.

6. За Кримінальним Кодексом УРСР 1961 р. кримінальна відповідальність наставала:

- А) З 16, за тяжкі злочини з 14 років.
- Б) З 14, за тяжкі злочини з 12 років.
- В) З 16 років.

17. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Завдання мають чотири варіанти відповідей, із яких лише ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ. Оберіть правильний, на вашу думку, варіант відповіді і позначте у бланку. ЧАС ПРОВЕДЕННЯ одного варіанту тесту – 10 хвилин.

Тест №1

Предмет і завдання курсу.

Стародавні держави і право на території України

1 Основна форма державного устрою грецьких міст-держав Північного Причорномор'я:

- а) республіка;
- в) східна деспотія;
- б) монархія;
- г) олігархія.

2 Скіфський цар, який об'єднав більшість племен Північного Причорномор'я і частину Фракії у першу скіфську державу:

- а) Атей;
- б) Фардой;
- в) Скілур;
- г) Митридат.

3 Столиця Боспорського царства:

- а) Пантікапей;
- б) Ольвія;
- в) Фанагорія;
- г) Херсонес.

4 Вищий законодавчий орган у Скіфії:

- а) рада старійшин;
- б) царська рада;
- в) народні збори;
- г) цар.

5 Визначте зайвий виконавчий орган у грецьких містах Північного Причорномор'я:

- а) колегія архонтів;
- б) еклесія;
- в) колегія деміургів;
- г) герусія.

6 Основними виробниками матеріальних цінностей у скіфів були:

- а) раби;
- б) вільні общинники;
- в) старійшини племен;

г) купці.

7 За правління якого короля Готська держава у Північному Причорномор'ї досягла найбільшої могутності?

- а) Аттіла;
- б) Теодорих;
- в) Ардарих;
- г) Германаріх.

8 Поява першої грецької колонії – міста-держави у Північному Причорномор'ї датується:

- а) VIII ст. до н.е.;
- б) VI ст. до н.е.;
- в) VII ст. до н.е.;
- г) V ст. до н.е.

9 Коли відбулося об'єднання грецьких міст-держав Північного Причорномор'я в Боспорське царство?

- а) 480-438 рр. до н.е.;
- б) 258-256 рр. до н.е.;
- в) 350-346 рр. до н.е.;
- г) I ст. н.е.

10 Коли відбувся розпад політичного об'єднання антів і утворення союзів племен дулібів, волинян, полян, сіверян, кривичів, уличів, хорватів?

- а) IV-VI ст.;
- б) VII-VIII ст.;
- в) IV-IX ст.;
- г) IV-VII ст.

11 Грецькі міста-держави Північного Причорномор'я були однотипними за... Визначте зайве.

- а) походженням;
- б) суспільно-політичним ладом;
- в) формами господарювання; г) кількістю населення.

12 Про яку країну грецький історик Геродот писав, що вона має вигляд квадрата, кожна із сторін якого дорівнює близько 700 км?

- а) Кіммерія;
- б) країна готів;
- в) Скіфія;
- г) Таврида.

13 Великі адміністративно-територіальні одиниці у Скіфії очолювали:

- а) номархи;
- б) архонти;
- в) екзархи;

г) деміурги.

14 Столицею Малої Скіфії було місто:

- а) Неаполь Скіфський;
- б) Херсонес;
- в) Пантікапей;
- г) Ольвія.

15 Описуючи суспільний лад якого народу, візантійські автори VI – початку VII ст. констатували наявність у нього не тільки рабів, але й работоргівлю?

- а) скіфи;
- б) анти;
- в) венеди;
- г) склавіни.

16 У працях якого автора політичне об'єднання антів було згадане вперше?

- а) Йордана;
- б) Прокопія Кесарійського;
- в) Геродота;
- г) Нестора-літописця.

17 Визначте зайве серед назв народних зборів:

- а) агора;
- б) еклесія;
- в) віче;
- г) герусія або гелісія.

18 Смертна кара у Скіфії призначалася за такі злочини:

- а) згвалтування;
- б) відступ від віри батьків;
- в) крадіжку;
- г) вбивство чужого раба.

19 Визначте зайве серед джерел права античних міст-держав Північного Причорномор'я:

- а) закони народних зборів;
- б) місцеві звичаї;
- в) постанови колегії;
- г) конституція.

20 Після 63 р. до н.е. царі Боспорського царства:

- а) обиралися герусією;
- б) обиралися народними зборами;
- в) спадкували владу від батька;
- г) затверджувалися римським імператором.

Тест № 2

Виникнення і розвиток держави Київська Русь

1 Перша літописна згадка назви „Україна” датується:

- а) 1096 р.;
- б) 1125 р.;
- в) 1187 р.;
- г) 1242 р.

2 Володимир Святославич (Великий) був Київським князем у:

- а) 912-944 рр.;
- б) 980-1015 рр.;
- в) 882-912 рр.;
- г) 1019-1054 рр.

3 Ярослав Мудрий був великим Київським князем у:

- а) 1014-1052 рр.;
- б) 1019-1054 рр.;
- в) 1013-1125 рр.;
- г) 1125-1132 рр.

4 Що таке верв?

- а) сільські збори;
- б) сільська територіальна община;
- в) кругова порука в сільській общині;
- г) плата за оренду землі.

5 Княгиня Ольга здійснила реформу:

- а) податкову;
- б) адміністративну;
- в) судову;
- г) військову.

6 Що таке кормчество?

- а) утримання урядовців та місцевої адміністрації за рахунок поборів з населення;
- б) утримання селянської сім'ї тільки за рахунок сільської общини;
- в) прибуток від селянського господарства;
- г) оплата податків у князівську казну.

7 Співправління у Київській Русі синів Ярослава Мудрого Ізяслава, Святослава і Всеволода в історичній літературі має назву:

- а) дуумвірат;
- б) васалітет;
- в) триумвірат;
- г) колонат.

8 Система управління, за якою князівські слуги згодом перетворилися на державних урядовців:

- а) вотчинна;
- б) намісницька;
- в) десяткова;
- г) двірцево-вотчинна.

9 Як називали на Русі XI-XII ст. князівські з'їзди?

- а) снеми;
- б) ізгої;
- в) магістрат;
- г) екзархи.

10 Яка категорія населення не сплачувала податків?

- а) смерди;
- б) бояри;
- в) міщани;
- г) купці.

11 Об'єднання Південної і Північної Західної Русі у Давньоруську державу сталося в період князювання:

- а) Аскольда;
- б) Ольги;
- в) Олега;
- г) Володимира Великого.

12 Кому належала ініціатива військових походів та їх організація?

- а) воєводі;
- б) боярській раді;
- в) князю;
- г) віче.

13 До правління Ярослава Мудрого князівську владу спадкував:

- а) старший за віком з династії Рюриковичів;
- б) молодший син Великого князя;
- в) дружина Великого князя;
- г) митрополит Київський.

14 Вищий законодавчий орган на Русі у X-XI ст. – це:

- а) боярська дума;
- б) князь;
- в) церковна рада;
- г) віче.

15 У період політичної (удільної) роздробленості Русі ранньофеодальна монархія набула форму:

- а) унітарної республіки;
- б) абсолютної монархії;

- в) федеративної монархії;
- г) теократії.

16 Хто призначав єпископів до часів правління Ізяслава II?

- а) собор єпископів;
- б) князь;
- в) боярська рада;
- г) патріарх.

17 Дорадчим органом при князі була:

- а) рада міста;
- б) Боярська дума;
- в) верв.

18 Кого можна віднести до так званого чорного духівництва?

- а) причетники;
- б) паламарі;
- в) дяки;
- г) монахи.

19 Хто належав до нижчої категорії вільних людей?

- а) закупи;
- б) рядовичі;
- в) смерди;
- г) холопи.

20 Хто належав до групи напіввільних людей?

- а) закупи;
- б) міщани;
- в) холопи;
- г) смерди.

Тест № 3

Правова і судова системи Київської Русі

1 Що таке віра в Київській державі?

- а) податок;
- б) сільські збори;
- в) штраф;
- г) плата за користування землею.

2 Митники в Київській державі збирали:

- а) торговельний податок;
- б) данину;
- в) штрафи за вбивства;
- г) мито на продаж коней.

3. Справи про розлучення розглядав суд:

- а) церковний;
- б) громадський;
- в) князівський;
- г) міський.

4 Що таке татьба в Київській державі?

- а) образа;
- б) розбій;
- в) вбивство;
- г) крадіжка.

5 Потік і пограбування за “Руською Правдою” – це:

- а) вигнання злочинця з общини з конфіскацією майна;
- б) вид слідства з подальшим затриманням злочинця;
- в) рішення суду, за яким карається вся община;
- г) розбійний напад на боярські володіння.

6 Як називався штраф у розмірі від 1 до 12 гривень за “Руською Правдою”?

- а) полувир’є;
- б) продажа;
- в) вира;
- г) урок.

7 Грошова компенсація потерпілому за понесені збитки за “Руською Правдою” – це:

- а) полувир’є;
- б) продажа;
- в) вира;
- г) урок.

8 Що таке “урок” за “Руською Правдою”?

- а) грошова компенсація потерпілому за понесені збитки;
- б) штраф у розмірі від 1 до 12 гривень;
- в) штраф за нанесення каліцтв та тяжких тілесних ушкоджень;
- г) вигнання злочинця з общини з конфіскацією майна.

9 Що таке “продажа” за “Руською Правдою”?

- а) грошова компенсація потерпілому за понесені збитки;
- б) штраф у розмірі від 1 до 12 гривень;
- в) штраф за нанесення каліцтв та тяжких тілесних ушкоджень;
- г) вигнання злочинця з общини з конфіскацією майна.

10 Яка вища міра покарання застосовувалася судом общини?

- а) смертна кара;
- б) кровна помста;
- в) вигнання з общини;

г) штраф.

11 У чію власність переходило майно вигнаного з общини смерда за “Руською Правдою”?

- а) князю;
- б) потерпілому;
- в) общині;
- г) родичам вигнанця.

12 Який суд розглядав сімейно-шлюбні суперечки?

- а) князівський;
- б) общинний;
- в) суд посадників або тіунів;
- г) церковний.

13 Що таке “заклик”?

- а) обвинувачувач у суді;
- б) потерпілий;
- в) свідок;
- г) публічне звернення потерпілого до населення.

14 Як називалися свідки, які надавали в суді інформацію про підозрюваного?

- а) заклики;
- б) видоки;
- в) волостелі;
- г) послухи.

15 Як називалися свідки, які були безпосередньо присутніми під час скоєння злочину?

- а) заклики;
- б) видоки;
- в) волостелі;
- г) послухи.

16 Випробування залізом і водою в суді називалося:

- а) звід;
- б) гоніння сліду;
- в) ордалії;
- г) татарщина.

17 Як у “Руській Правді” називався злочин?

- а) образа;
- б) заклик;
- в) звод;
- г) жереб.

18 Визначте зайве джерело права періоду Київської Русі.

- а) міжнародні договори Русі з Візантією;

- б) Церковні статuti Володимира Великого і Ярослава Мудрого;
- в) “Руська Правда”;
- г) Повчання дітям Володимира Мономаха.

19 Хто міг бути суб’єктом злочину?

- а) тільки вільні люди;
- б) напіввільні;
- в) невольні люди;
- г) всі без винятку.

20 Визначте зайве серед судових доказів:

- а) власне дізнання;
- б) заклик;
- в) свідчення послухів і видоків;
- г) “суд божий” (ордалії).

Тест № 4

Галицько-Волинська держава –спадкоємиця Київської Русі

1 Коли відбулося підкорення Києва Данилом Галицьким владі Галицько-Волинського князівства?

- а) 1235 р.;
- б) 1239 р.;
- в) 1245 р.;
- г) 1246 р.

2 У середині XIII – першій половині XIV ст. намісники в Галицько-Волинському князівстві призначалися чи обиралися:

- а) боярською думою;
- б) віче;
- в) князем;
- г) золотоординським ханом

3 Яке українське місто отримало магдебурзьке право першим?

- а) Володимир;
- б) Кам’янець-Подільський;
- в) Львів;
- г) Санок.

4 Коли відбулося остаточне об’єднання Галичини і Волині?

- а) в 1205 р.;
- б) в 1230 р.;
- в) в 1239 р.;
- г) в 1245 р.

5 Як називався грошовий оброк у Галицько-Волинському князівстві?

- а) “татарщина”;
- б) “чинш”;
- в) “серебщина”;
- г) “дим”.

6 Хто в Галицько-Волинському князівстві відповідав за князівську печатку та складання текстів документів?

- а) дворський;
- б) канцлер;
- в) стольник;
- г) сотник.

7 Хто відповідав за своєчасне надходження прибутків з князівських земельних володінь?

- а) двірський;
- б) канцлер;
- в) стольник;
- г) сотник.

8 Визначте зайве джерело права Галицько-Волинського князівства:

- а) звичаєве право;
- б) рішення народних зборів;
- в) “Руська Правда”;
- г) князівське законодавство.

9 До компетенції якого суду належали шлюбно-сімейні справи в Галицько-Волинському князівстві?

- а) церковного;
- б) городського;
- в) князівського;
- г) земського.

10 Хто серед названих правителів Галицько-Волинського князівства не належав до князівського стану?

- а) Роман Мстиславич;
- б) Владислав Кормильчич;
- в) Ярослав Осмомисл;
- г) Юрій II Болеслав.

11 Вперше Галицьке і Волинське князівства були об’єднані у:

- а) 1188 р.;
- б) 1199 р.;
- в) 1238 р.;
- г) 1239 р.

12 Що таке «дворище»?

- а) об’єднання кількох селян-общинників;

- б) одноосібне селянське господарство;
- в) двір князя;
- г) феодальне володіння.

13 Судових функцій не мали:

- а) князі;
- б) бояри над своїми підлеглими;
- в) воєводи;
- г) міщани.

14 Джерело холопства в Галицько-Волинському князівстві?

- а) борг;
- б) полон;
- в) добровільна згода;
- г) скоєння злочину

15 У якому місті було короновано Данила Галицького?

- а) Львів;
- б) Дорогочин;
- в) Київ;
- г) Галич.

16 Хто правив Галицько-Волинською державою в 1340-1349 рр.?

- а) Владислав Кормильчич;
- б) Юрій II Болеслав;
- в) Дмитро Дідько;
- г) князі Андрій та Лев.

17 Хто очолював апарат управління господарством князівського домена?

- а) двірський;
- б) канцлер;
- в) стольник;
- г) посадник.

18 Данила Галицького папським легатом було короновано у:

- а) 1240 р.;
- б) 1249 р.;
- в) 1253 р.;
- г) 1264 р.

19 Магдебурзьке право на українських землях виникає наприкінці:

- а) XII ст.;
- б) XIII ст.;
- в) XIV ст.;
- г) XV ст.

20 Останнім Галицько-Волинським князем був:

- а) Владислав Кормильчич;
- б) Юрій Львович;
- в) Данило Галицький;
- г) Юрій II Болеслав.

Тест №5

Литовсько-Руська держава (друга половина XIV – перша половина XVI ст.)

1 Після приєднання руських земель до Литви місце Мономаховичів зайняли:

- а) Гедиміновичі;
- б) Любартовичі;
- в) Ольгердовичі;
- г) Карабутовичі.

2 Коли підписана Кревська унія?

- а) 1385 р.;
- б) 1389 р.;
- в) 1413 р.;
- г) 1485 р.

3 Визначте судовий орган міст, що користувалися Магдебурзьким правом.

- а) міська рада;
- б) пани-рада;
- в) лава;
- г) міський сойм.

4 За якою унією литовці-католики були урівнені в правах з поляками?

- а) Городельською;
- б) Люблінською;
- в) Кревською;
- г) Берестейською.

5 У 1490-х роках магдебурзьке право було надано:

- а) Києву;
- б) Володимир-Волинському;
- в) Львову;
- г) Кролевцю.

6 Коли була скасована Кревська унія?

- а) 1385 р.;
- б) 1387 р.;
- в) 1389 р.;
- г) 1410 р.

7 Коли була підписана Городельська унія?

- а) 1385 р.;
- б) 1389 р.;
- в) 1410 р.;
- г) 1413 р.

8 Яка територія відійшла від Польщі до Литви після перемоги у Грюнвальдській битві?

- а) Галичина;
- б) Закарпаття;
- в) Буковина;
- г) Поділля.

9 Що таке “тягло”?

- а) панщина;
- б) податок на утримання війська;
- в) шляхетський маєток;
- г) покарання за злочин.

10 Нижча адміністративна одиниця в Литовсько-Руській державі?

- а) воєводство;
- б) земство;
- в) двір;
- г) волость.

11 Що означає поняття „хороші люди”?

- а) громадська рада общини;
- б) всі вільні верстви населення;
- в) свідки в суді;
- г) виправдані в суді.

12 Як називався схід сільської общини?

- а) “хороші люди”;
- б) “копа”;
- в) “толока”;

г) “гвалт”.

13 Визначте зайвого серед урядовців міської адміністрації.

- а) воєвода;
- б) волостель;
- в) староста;
- г) канцлер.

14 Як називалося професійне об’єднання ремісників у Великому князівстві Литовському?

- а) цех;
- б) сотня;
- в) дворище;
- г) мануфактура.

15 Селянин, який сплачував податок медом, зерном, шкірою зі своєї власної землі, називався:

- а) холопом;
- б) чиншевиком;
- в) закупом;
- г) челядником.

16 Як називався Великий князь Литовський з другої половини XV ст. в офіційних документах, наприклад, у Литовському статуті?

- а) король;
- б) господар;
- в) монарх;
- г) волостель.

17 Як передавалася влада Великого князя Литовського?

- а) старшому сину;
- б) шляхом виборів князя з-поміж удільних князів;
- в) молодшому сину;
- г) шляхом виборів з-поміж синів Великого князя.

18 Який новий орган влади вперше був скликаний у 1507 р.?

- а) Великий вальний сейм;
- б) боярська рада;
- в) пани-рада;
- г) боярсько-шляхетський з’їзд.

19 Великий вальний сейм був визнаний державною установою:

- а) Городельською унією;
- б) привілеєм 1492 р.;
- в) привілеєм 1434 р.;
- г) I Литовським статутом.

20 Хто головував за відсутності Великого князя на засіданнях пани-ради?

- а) маршалок дворський;

- б) дворський підскарбій;
- в) маршалок земський;
- г) канцлер.

Тест № 6

Право і суд Литовсько-Руської держави

1 Який суд збирався в селах під час сільського сходу і очолювався старостою?

- а) гродський;
- б) земський;
- в) копний;
- г) товариський.

2 Як називалося велике приватне господарство, що виробляло продукцію переважно для збуту і опиралося на панщину?

- а) замок;
- б) фільварок;
- в) толока;
- г) мануфактура.

3 Головний орган самоврядування в містах з магдебурзьким правом – це:

- а) копа;
- б) ратуша;
- в) магістрат;
- г) лава.

4 Хто очолював судову владу у містах, що користувалися Магдебурзьким правом?

- а) бургомістр;
- б) городничий;
- в) комісар;
- г) вййт.

5 Що таке лава?

- а) місце для засідань магістрата;
- б) судовий орган при магістраті;
- в) дорадчий орган при міському голові;
- г) місце для торгівлі в містах.

6 Лавники в містах з магдебурзьким правом:

- а) призначалися королем;
- б) обиралися з числа заможних торговців;
- в) обиралися з числа заможного міського населення;
- г) призначалися войтом.

7 Вища судова інстанція у Великому князівстві Литовському:

- а) суд державця-намісника;
- б) сеймовий суд;

- в) доменіальний суд;
- г) гродський суд;
- д) князь (князівський суд);
- є) земський суд.

8 Визначте зайвий вид спадкування майна.

- а) за законом;
- б) за звичаєм;
- в) за заповітом.

9 Що таке доменіальний суд?

- а) суд Великого князя і магнатів;
- б) суд намісників;
- в) суд землевласників над залежними селянами;
- г) міський суд.

10 Діяльність доменіальних судів регламентувалася:

- а) Статутом 1529 р.;
- б) Судебником Казимира 1468 р.;
- в) звичаєвим правом;
- г) Бельським привілеєм 1564 р.

11 Діяльність якого суду регламентувалася нормами звичаєвого права?

- а) доменіального;
- б) копного;
- в) земського;
- г) підкоморського.

12 Апеляційна інстанція для земських судів?

- а) великокнязівський суд;
- б) територіальний суд;
- в) сеймовий суд;
- г) доменіальний суд.

13 Які справи розглядав підкоморський суд?

- а) справи, що виникали при розмежуванні земельних наділів;
- б) кримінальні справи;
- в) цивільні справи;
- г) справи про розлучення.

14 Посаг - це

- а) заповіт;
- б) майно, що виділялося майбутній дружині нареченим;
- в) спадкова частина доньки у майні батька;
- г) придане нареченої.

15 Визначте зайвого серед судових чиновників.

- а) возний;
- б) виж;
- в) дільчий;
- г) воєвода.

16 Коли був прийнятий перший Статут Великого князівства Литовського?

- а) у 1468 р.;
- б) у 1510 р.;
- в) у 1529 р.;
- г) у 1566 р.

17 Коли був прийнятий другий Статут Великого князівства Литовського?

- а) у 1468 р.;
- б) у 1510 р.;
- в) у 1529 р.;
- г) у 1566 р.

18 Визначте зайве джерело права.

- а) Руська Правда;
- б) Привілеї і грамоти;
- в) Литовський Статут;
- г) Гетьманський універсал.

19 Що таке головщина?

- а) відшкодування родичам загиблого;
- б) вид панщини;
- в) назва подушного податку;
- г) збір селянської общини.

20 Що таке вено?

- а) штраф на користь міста;
- б) штраф за вбитого;
- в) частина майна, яке виділяв чоловік своїй майбутній дружині;
- г) придане жінки, яка вступає в шлюб.

Тест № 7

Українські землі у складі Речі Посполитої
(друга половина XVI – перша половина XVII ст.)

1 Хто внаслідок волочної реформи мав право дарувати шляхетство?

- а) суд;
- б) сейм;
- в) король;
- г) магнати.

2 Коли була прийнята „Устава на волоки”?

- а) 1557 р.;
- б) 1564 р.;
- в) 1634 р.;
- г) 1648 р.

3 Органами місцевого самоврядування шляхти були:

- а) сенатські збори;
- б) повітові сеймики;
- в) ратуші;
- г) земські суди.

4 За “Артикулами” Генріха Валуа польський король зобов’язувався скликати вальний сейм:

- а) щорічно;
- б) два рази на рік;
- в) кожні два роки;
- г) раз на п’ять років.

5 Найвпливовішою частиною вального сейму був(ла):

- а) король;
- б) міністри;
- в) сенат;
- г) посольська ізба.

6 Визначте зайвого серед місцевих урядовців.

- а) воєвода;
- б) гетьман;
- в) староста;
- г) волостель.

7 Коли створено реєстрове козацтво?

- а) 1552 р.;
- б) 1564 р.;
- в) 1572 р.;
- г) 1578 р.

8 Скільки козаків увійшло до першого реєстру?

- а) 300;
- б) 500;
- в) 700;
- г) 1000.

9 Хто мав судову і військову владу над реєстровими козаками згідно з “Ординацією Війська Запорізького реєстрового...” 1638 р.?

- а) сейм;
- б) генеральний суддя;
- в) король;
- г) комісар.

10 З прийняттям “Артикулів” Генріха Валуа Річ Посполита являла собою:

- а) шляхетську республіку на чолі з королем;
- б) абсолютну монархію;
- в) конституційну монархію;
- г) всестанову республіку.

11 Вищим законодавчим органом Речі Посполитої був(ла):

- а) король;
- б) сенат;
- в) Вальний сейм;
- г) Посольська ізба.

12 До якого воєводства належали Львівська, Галицька, Перемишльська, Санокська і Холмська землі?

- а) Руського;
- б) Брацлавського;
- в) Белзького;
- г) Київського;
- д) Подольського;
- є) Чернігівського.

13 Хто на Запоріжжі мав право участі у Військовій Раді?

- а) всі козаки;
- б) генеральна старшина;
- в) козацька старшина;
- г) гетьман і полковники.

14 Скільки разів на рік Військова Рада збиралася обов’язково?

- а) 2;
- б) 4;
- в) 5;
- г) 7.

15 Що таке Номоканон?

- а) правова збірка православних норм;

- б) правова збірка католицьких норм;
- в) правова збірка іудейських норм;
- г) князівський статут.

16 До компетенції яких судів належали справи про підроблення грошей, підготовку і участь у повстаннях?

- а) головний трибунал;
- б) королівський суд;
- в) сеймовий суд;
- г) господарський суд.

17 “Артикули” Генріха Валуа прийняті у:

- а) 1566 р.;
- б) 1573 р.;
- в) 1588 р.;
- г) 1596 р.

18 Визначте зайву судову інстанцію для шляхти у Речі Посполитій.

- а) Земський суд;
- б) Коронний трибунал;
- в) Королівський суд.

19 Вищий судовий орган Запорізької Січі:

- а) кошовий отаман;
- б) Військова Рада;
- в) генеральний суддя;
- г) козацька рада.

20 Чернігівське воєводство було створене у:

- а) 1432 р.;
- б) 1462 р.;
- в) 1565 р.;
- г) 1635 р.

Тест № 8

Українська держава і право в роки Визвольної війни 1648-1654 рр.

1 Коли був підписаний Зборівський мирний договір?

- а) 1648 р.;
- б) 1649 р.;
- в) 1651 р.;
- г) 1653 р.

2 Коли був підписаний Білоцерківський мирний договір?

- а) 1648 р.;
- б) 1649 р.;

- в) 1651 р.;
- г) 1653 р.

3 Українсько-московський договір ухвалено:

- а) 1649 р.;
- б) 1651 р.;
- в) 1653 р.;
- г) 1654 р.

4 Резиденцією Б.Хмельницького, столицею Козацької держави до 1676 р., був:

- а) Київ;
- б) Чигирин;
- в) Батурин;
- г) Глухів.

5 Визначте зайвого у складі сотенного уряду.

- а) сотник;
- б) обозний;
- в) осавул;
- г) писар.

6 Міста, яким право на самоуправління надавалося гетьманськими універсалами.

- а) магдебурзькі;
- б) сеймові;
- в) магістратські;
- г) ратушні.

7 Як називалися міста, що користувалися магдебурзьким правом ще за часів Речі Посполитої?

- а) магдебурзькі;
- б) сеймові;
- в) магістратські;
- г) ратушні.

8 За Зборівським договором до всіх євреїв застосовувалася:

- а) смертна кара;
- б) вигнання з України;
- в) заборона займатися промислами і торгівлею;
- г) заборона вступати до козацтва.

9 Адміністративно-територіальний поділ козацької держави був:

- а) сотенно-паланковий;
- б) повітово-сотенний;
- в) полково-сотенний;
- г) воєводсько-намісницький

10 Вищим органом влади на початку Визвольної війни (Національної революції) був(ла):

- а) Військова Рада Війська Запорізького;
- б) Генеральний уряд;
- в) Гетьман;
- г) Старшинська Рада.

11 Хто мав право брати участь у військовій Раді?

- а) гетьман і вся козацька старшина;
- б) гетьман і всі полковники;
- в) гетьман, старшина і заможні козаки;
- г) всі козаки.

12 Центральний орган управління:

- а) Військова Рада Війська Запорізького;
- б) Генеральний уряд;
- в) Гетьман;
- г) Старшинська Рада.

13 За якою угодою влада Б.Хмельницького обмежувалася Брацлавським, Київським і Чернігівським воєводствами?

- а) Зборівською;
- б) Московською;
- в) Білоцерківською;
- г) Глухівською.

14 Хто відповідав за охорону гетьманських клейнодів?

- а) генеральний бунчужний;
- б) генеральний обозний;
- в) генеральний хорунжий;
- г) генеральний підскарбій.

15 Хто виконував судові функції у сотні?

- а) осавул;
- б) обозний;
- в) полковий суддя;
- г) городовий отаман.

16 Землі, які гетьман жалував старшині своїми універсалами за службу на певній посаді, називалися:

- а) жалувані;
- б) удільні;
- в) рангові;
- г) даровані.

17 Кому належала вища судова влада в Козацькій державі?

- а) гетьману;
- б) старшинській раді;
- в) генеральному судді;
- г) войтам.

18 За якою угодою влада гетьмана Б.Хмельницького обмежувалася Київським воєводством?

- а) Зборівською;
- б) Московською;
- в) Білоцерківською;
- г) Глухівською.

19 Коли були прийняті “Березневі статті”?

- а) 1651 р.;
- б) 1653 р.;
- в) 1654 р.;
- г) 1657 р.

20 Скільки статей увійшло до “Березневих статей” 1654 р.?

- а) 7;
- б) 10;
- в) 11;
- г) 15.

Тест № 9

Суспільно-політичний устрій Козацько-гетьманської держави (друга половина XVII – XVIII ст.)

1 Набуття статусу Руського князівства у складі Речі Посполитої передбачалося:

- а) Гадяцькою угодою;
- б) Переяславськими статтями;
- в) Слободищенським трактатом;
- г) Коломацькими статтями.

2 Коли існувала I Малоросійська колегія?

- а) 1720-1725 рр.;
- б) 1722-1727 рр.;
- в) 1722-1725 рр.;
- г) 1723-1729 рр.

3 Коли існувала II Малоросійська колегія?

- а) 1762-1796 рр.;
- б) 1764-1786 рр.;

- в) 1764-1796 рр.;
- г) 1763-1775 рр.

4 Коли було скасовано інститут гетьманства?

- а) 1762 р.;
- б) 1763 р.;
- в) 1764 р.;
- г) 1775 р.

5 Хто був останнім кошовим отаманом Запорізької Січі?

- а) О.Розумовський;
- б) П.Калнишевський;
- в) К.Розумовський;
- г) І.Мазепа.

6 Визначте зайве місто з-поміж резиденцій гетьманів:

- а) Батурин;
- б) Чигирин;
- в) Київ;
- г) Глухів.

7 Генеральна старшина належала до:

- а) знатного товариства;
- б) військового товариства;
- в) значкового товариства;
- г) головного товариства.

8 Полкова старшина належала до:

- а) бунчукового товариства;
- б) військового товариства;
- в) значкового товариства;
- г) головного товариства.

9 Коли кріпосне право отримало юридичне оформлення на Лівобережній та Слобідській Україні?

- а) 22 квітня 1760 р.;
- б) в липні 1782 р.;
- в) 3 травня 1783 р.;
- г) 25 червня 1785 р.

10 Кому належала вища законодавча, адміністративна і військова влада в період 1734-1750 рр.?

- а) гетьману;
- б) Правлінню гетьманського уряду;
- в) Малоросійській колегії;
- г) Старшинській раді.

11 Хто очолював II Малоросійську колегію?

- а) президент;
- б) гетьман;
- в) бригадир;
- г) секретар.

12 Хто очолював Генеральну військову канцелярію?

- а) генеральний писар;
- б) гетьман;
- в) генеральний суддя;
- г) генеральний бунчужний.

13 Хто був заступником гетьмана, завідував артилерією, забезпеченням війська, виконував дипломатичні доручення?

- а) генеральний писар;
- б) генеральний обозний;
- в) генеральний суддя;
- г) генеральний бунчужний;
- д) генеральний хорунжий.

14 На скільки полків поділялася в другій половині XVII ст. Лівобережна Україна?

- а) 5 полків;
- б) 7 полків;
- в) 10 полків;
- г) 12 полків.

15 Коли підписані „Пакти і конституції законів і вольностей Війська Запорізького” П.Орлика?

- а) 1709 р.;
- б) 1710 р.;
- в) 1711 р.;
- г) 1722 р.

16 Як називався податок, який сплачували селяни на утримання війська?

- а) тягло;
- б) стація;
- в) чинш;
- г) материзна.

17 Визначте зайве серед атрибутів (клейнодів) гетьманської влади:

- а) корогва;
- б) пірнач;

- в) бунчук;
- г) шабля гетьмана.

18 Коли була ліквідована Запорізька Січ?

- а) 1765 р.;
- б) 1770 р.;
- в) 1775 р.;
- г) 1785 р.

19 Визначте зайву адміністративно-територіальну одиницю (полк) Слобідської України.

- а) Харківський;
- б) Острогозький;
- в) Охтирський;
- г) Глухівський;
- д) Сумський;
- е) Ізюмський.

20 Хто стояв на чолі „Канцелярії комісії утворення слобідських полків”?

- а) Румянцев;
- б) Голіцин;
- в) Шаховський;
- г) Шереметєв.

Тест № 10

Право Козацько-гетьманської держави (друга половина XVII – XVIII ст.)

1 Вищою судовою інстанцією у Козацько-гетьманській державі був:

- а) Генеральний суд;
- б) коронний трибунал;
- в) магістратський суд;
- г) королівський суд.

2 Вільними від впливів полкової і сотенної адміністрації залишалися:

- а) общинні суди;
- б) ярмаркові суди;
- в) мирові суди;
- г) магістратські суди.

3 Коли відбулася судова реформа в Україні?

- а) 1760-1763 рр.;
- б) 1764-1765 рр.;
- в) 1763-1765 рр.;
- г) 1783-1785 рр.

4 За реформою 1760-х років земельні справи розглядав суд:

- а) підкоморський;

- б) общинний;
- в) земський;
- г) городський.

5 За судовою реформою 1760-х років для розгляду кримінальних справ у полкових містах існували суди:

- а) підкоморські;
- б) общинні;
- в) земські;
- г) городські.

6 Які справи розглядали земські суди?

- а) цивільні справи;
- б) кримінальні справи;
- в) земельні справи;
- г) сімейно-шлюбні стосунки.

7. Вища судова інстанція на Правобережній Україні – це:

- а) Генеральний суд;
- б) жупа;
- в) коронний трибунал;
- г) земський суд.

8 Визначте збірник українського права, підготовлений Ф.Чуйкевичем, (приватна кодифікація).

- а) “Права, за якими судиться малоросійський народ”;
- б) “Процес короткий наказний”;
- в) “Суд і розправа в правах малоросійських”;
- г) “Екстракт малоросійських прав”.

9 Визначте зайвий серед місцевих судів.

- а) Малоросійська колегія;
- б) копний;
- в) ратушний;
- г) доменіальний.

10 Судовий виконавець у XVIII ст називався:

- а) сотником;
- б) войтом;
- в) возним;
- г) старостою.

11 Коли була створена перша кодифікаційна комісія в Україні?

- а) 1719 р.;
- б) 1721 р.;
- в) 1722 р.;
- г) 1728 р.

12 Коли був підготовлений та поданий на затвердження російській імператриці Анні Іоанівні збірник “Права, за якими судиться малоросійський народ”?

- а) 1722 р.;
- б) 1728 р.;
- в) 1734 р.;
- г) 1758 р.

13 Хто був автором “Екстракту малоросійських прав”?

- а) К.Розумовський;
- б) В.Кондратьєв;
- в) Ф.Чуйкович;
- г) О.Безбородько;
- д) Д.Апостол.

14 Визначте зайве у засобах забезпечення зобов’язань.

- а) завдаток;
- б) порука;
- в) застава;
- г) позичка.

15 Викресліть зайве серед договірних статей, що уклалися московським царем і українським гетьманом.

- а) Березневі статті 1654 р.;
- б) Московські статті 1665 р.;
- в) Гадяцький трактат 1658 р.;
- г) Коломацькі статті 1687 р.

16 Шлюбний вік для чоловіків на Гетьманщині складав:

- а) 15 років;
- б) 18 років;
- в) 16 років;
- г) 20 років.

17 Питання законності шлюбів та їх розірвання належали до компетенції:

- а) общинних судів;
- б) сотенних судів;
- в) церковних судів;
- г) підкоморських судів.

18 Суб’єктами злочину вважалися особи, яким виповнилося:

- а) 14 років;
- б) 18 років;
- в) 16 років;
- г) 20 років.

19. Найбільш небезпечними вважалися злочини:

- а) проти православної віри;
- б) майнові;
- в) проти особи;
- г) державні;
- д) проти порядку управління і суду.

20 Підроблення грошей, печаток, документів, лжеприсяга належали до злочинів:

- а) проти православної віри;
- б) майнових;
- в) проти особи;
- г) державних;
- д) проти порядку управління і суду.

Тест № 11

*Суспільно-політичний устрій України у складі Російської імперії
(XIX – початок XX ст.)*

1 Визначте вищий орган влади, який мав законодавчо-дорадчі функції:

- а) Кабінет міністрів;
- б) Державна дума;
- в) Державна рада;
- г) імператор.

2 Визначте зайву серед губерній, що були складовими Малоросійського генерал-губернаторства:

- а) Харківська;
- б) Чернігівська;
- в) Полтавська;
- г) Катеринославська.

3 У яких губерніях земська реформа була запроваджена на початку XX ст.?

- а) Волинська, Подільська, Київська;
- б) Катеринославська, Таврійська, Херсонська;
- в) Полтавська, Харківська, Чернігівська;
- г) Закарпатська, Галицька, Белзька.

4 Згідно з указом „О Малороссийских чинах, дающих право на действительное или потомственное дворянство” 1835 р.:

- а) землі української шляхти передавалися російським дворянам;
- б) підтверджувалися станові привілеї козацької старшини та її нащадків;
- в) визнавалися права на дворянство всієї української козацької старшини;
- г) зазначалися умови отримання дворянства українцями.

5 За законом про земських начальників від 1889 р. цю посаду могли обіймати тільки:

- а) купці I та II гільдій;
- б) міщани з доходом не менше 5 тис. крб.;
- в) потомственні дворяни;
- г) особисті дворяни.

6 Основу якої партії становили дворяни та промислова і банківська буржуазія?

- а) Революційна українська партія;
- б) “Союз 17 жовтня”;
- в) Українська радикально-демократична партія;
- г) Товариство українських поступовців.

7 Визначте зайвий серед станів:

- а) військові;
- б) селяни;
- в) дворяни;
- г) духовенство.

8 Визначте зайвих серед титулованих дворян:

- а) князі;
- б) барони;
- в) графи;
- г) почесні громадяни.

9 Визначте представника чорного духовенства:

- а) священик (ієрей);
- б) диякон;
- в) протодиякон;
- г) ігумен.

10 Коли був підписаний маніфест про проведення селянської реформи?

- а) 14 лютого 1860 р.;
- б) 19 лютого 1861 р.;
- в) 16 лютого 1861 р.;
- г) 28 лютого 1862 р.

11 Положення про удільних селян, які переводилися до розряду селян-власників видано:

- а) 1861 р.;
- б) 1863 р.;
- в) 1866 р.;
- г) 1871 р.

12 Закон, що стосувався державних селян, був виданий:

- а) 1861 р.;
- б) 1863 р.;
- в) 1866 р.;
- г) 1871 р.

13 У якій партії була зосереджена найбільша частина представників ліберально-монархічної буржуазії?

- а) октябристів;
- б) радикалів;
- в) соціал-демократів;
- г) кадетів.

14 З появою якого вищого органу влади Російська імперія перетворилася на обмежену монархію?

- а) Державної Ради;
- б) Кабінету міністрів;
- в) Державної Думи;
- г) генерал-губернатора.

15 Коли була розпочата земська реформа?

- а) 1861 р.;
- б) 1864 р.;
- в) 1863 р.;
- г) 1870 р.

16 Коли була проведена міська реформа?

- а) 1861 р.;
- б) 1864 р.;
- в) 1863 р.;
- г) 1870 р.

17 Найвищою ланкою місцевого управління на українських землях у ХІХ ст. були:

- а) сільські старости;
- б) капітани-справники;
- в) генерал-губернатори;
- г) губернатори.

18 Визначте зайве серед органів місцевого самоврядування на українських землях у другій половині ХІХ ст.

- а) земське зібрання;

- б) міська дума;
- в) губернське правління;
- г) волосний схід.

19 Згідно з Положенням про заходи з охорони державного порядку і громадського спокою 1881 р.:

- а) генерал-губернаторам надавалося право оголошувати місцевість на положенні посиленої охорони;
- б) створювалося Новоросійське генерал-губернаторство;
- в) вводилися посади жандармів у повітах;
- г) генерал-губернаторам надавалося право винесення судових вироків.

20 Яку назву мав друкований орган української фракції у I Державній Думі?

- а) „Рідна справа – вісті з Думи”;
- б) „Вісник Думи”;
- в) „Український вісник”;
- г) „Український депутат”.

Тест № 12

*Суд і правова система України у складі Російської імперії
(XIX – початок XX ст.)*

1 Остання кодифікація українського права завершилася у 1807 р. виданням:

- а) Зібрання малоросійських прав 1807 р.;
- б) Статуту прав малоросійських;
- в) Повного зібрання законів Російської імперії;
- г) Зводу законів Російської імперії.

2 Коли була проведена судова реформа?

- а) 1861 р.;
- б) 1863 р.;
- в) 1862 р.;
- г) 1864 р.

3 Яка судова функція належала імператору після судової реформи?

- а) винесення вироку;
- б) право помилування;
- в) апеляція на рішення будь-якого суду;
- г) догляд за виконанням законів судами.

4 Чинність норм Литовського статуту на українських землях скасовано у:

- а) 1806-1808 рр.;
- б) 1840-1842 рр.;
- в) 1861-1864 рр.;
- г) 1905-1907 рр.

5 Кримінальне уложення – перший кримінальний кодекс у Російській імперії було ухвалено в:

- а) 1807 р.;
- б) 1840 р.;
- в) 1861 р.;
- г) 1870 р.

6 За судовою реформою 60-х років XIX ст. дрібні кримінальні і цивільні справи розглядали:

- а) мирові судді;
- б) судові палати;
- в) окружні судді;
- г) Сенат.

7 Коли в Україні почали діяти військово-польові суди?

- а) 1864 р.;
- б) 1905 р.;
- в) 1906 р.;
- г) 1907 р.

8 Поліцейська реформа відбулася у:

- а) 1832 р.;
- б) 1862 р.;
- в) 1880 р.;
- г) 1905 р.

9 Коли в Україні було скасоване магдебурзьке право?

- а) 1811 р.;
- б) 1827 р.;
- в) 1832 р.;
- г) 1841 р.

10 Наприкінці XIX – на початку XX ст. вищою судовою інстанцією в імперії був(ла):

- а) Сенат;
- б) окружний суд;
- в) судова палата;
- г) з'їзд мирових суддів.

11 Визначте місто, де не було судової палати.

- а) Київ;
- б) Одеса;
- в) Харків;
- г) Чернігів.

12 Хто очолив групу, що у 1804-1808 рр. працювала над кодифікацією права Правобережної України?

- а) П.Завадовський;
- б) О.Повстанський;

- в) М.Сперанський;
- г) Ф.Давидович.

13 Хто очолив групу, що у 1804-1808 рр. працювала над кодифікацією права Лівобережної України?

- а) П.Завадовський;
- б) О.Повстанський;
- в) М.Сперанський;
- г) Ф.Давидович.

14 Яке право регламентувало загальні вимоги до змісту угод і визначало види угод?

- а) зобов'язальне;
- б) спадкове;
- в) фабрично-заводське;
- г) майнове.

15 Яким актом проголошувалися громадянські права і свободи в Російській імперії?

- а) Маніфестом від 19 лютого 1861 р.;
- б) Загальними положеннями щодо селян, які вийшли з кріпосної залежності від 19 лютого 1861 р.;
- в) Маніфестом від 17 жовтня 1905 р.;
- г) Тимчасовими правилами про зібрання від 4 березня 1906 р.

16 Порухення правил, введених для охорони визначених законами прав громадської та особистої безпеки і користі згідно з Кримінальним уложенням?

- а) злочин;
- б) правопорушення;
- в) проступок;
- г) замах на злочин.

17 До чия компетенції входило застосування арешту як форми адміністративного стягнення щодо селян з 1889 р.?

- а) губернатор;
- б) земський начальник;
- в) сільський староста;
- г) становий пристав.

18 Визначте зайве серед органів земського самоврядування.

- а) земське зібрання;
- б) земська управа;
- в) земський суд;
- г) голова земської управи.

19 Комерційний суд з 1808 р. діяв у:

- а) Одесі;
- б) Катеринославі;

- в) Києві;
- г) Полтаві.

20 Визначте зайве серед змін, що сталися у судовій системі внаслідок судової реформи 1864 р.

- а) рівність усіх перед судом;
- б) відокремленість суду від адміністрації;
- в) становий характер суду;
- г) виборність мирових суддів.

Тест № 13

Українські землі у складі Австрійської імперії (1772-1918 рр.)

1 Де була створена Головна Руська рада?

- а) у Кам'янці-Подільському;
- б) в Ужгороді;
- в) у Чернівцях;
- г) у Львові.

2 Чого вимагала Головна Руська рада у своїй програмі?

- а) ліквідації кріпацтва в Галичині;
- б) незалежності західноукраїнських земель;
- в) автономії Західної України в складі Австрійської імперії;
- г) культурно-національної автономії українського населення в Галичині.

3 Коли створено Головну Руську раду?

- а) 1847 р.;
- б) 1848 р.;
- в) 1849 р.;
- г) 1851 р.

4 Кріпацтво на західноукраїнських землях було скасовано у:

- а) 1774 р.;
- б) 1812 р.;
- в) 1848 р.;
- г) 1867 р.

5 У 1774 р. для ведення галицьких справ у Відні було засновано:

- а) Галицьку надвірну канцелярію;
- б) Галицьке губернське правління;
- в) Галицький крайовий сейм;
- г) Галицьке президентське правління.

6 Хто стояв на чолі коронного краю Буковина?

- а) президент;
- б) генерал-губернатор;
- в) губернатор;

г) воєвода.

7. Коли Австрійська імперія перетворилася на Австро-Угорську?

- а) 1848 р.;
- б) 1851 р.;
- в) 1867 р.;
- г) 1872 р.

8 Як називалася перша українська політична партія?

- а) Українська радикальна партія;
- б) Революційна українська партія;
- в) Національна українська партія;
- г) Товариство українських поступовців.

9 Який стан був найвпливовішим на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст.?

- а) дворяни;
- б) буржуазія;
- в) селяни;
- г) міщани.

10 Військово-кримінальний кодекс було введено в дію у:

- а) 1803 р.;
- б) 1853 р.;
- в) 1873 р.;
- г) 1912 р.

11 Східна Галичина опинилася у складі Австрійської імперії внаслідок:

- а) I і III поділів Польщі;
- б) Російсько-Австрійської війни;
- в) війни Австрії з Наполеоном;
- г) Австрійсько-Турецької війни.

12. Визначте спеціальний суд:

- а) повітовий суд;
- б) комерційний суд;
- в) окружний суд;
- г) Вищий крайовий суд.

13 Північна Буковина була виділена в окремий коронний край у:

- а) 1774 р.;
- б) 1807 р.;
- в) 1861 р.;
- г) 1867 р.

14 Буковинський крайовий сейм створено у:

- а) 1774 р.;

- б) 1807 р.;
- в) 1861 р.;
- г) 1867 р.

15 Яким судам були підсудні селяни в першій половині XIX ст.?

- а) городським;
- б) комітатським;
- в) земським;
- г) доменіальним.

16 Комітатський суд:

- а) розглядав справи шляхти;
- б) був судом другої інстанції для доменіальних судів;
- в) розглядав справи духовенства;
- г) був судом першої інстанції для міщан.

17 Коли був затверджений інститут адвокатури в західноукраїнських землях?

- а) 1781 р.;
- б) 1849 р.;
- в) 1852 р.;
- г) 1912 р.

18 Коли в Австро-Угорщині введені загальні судові установи для всіх станів?

- а) 1849 р.;
- б) 1850 р.;
- в) 1852 р.;
- г) 1912 р.

19 Кому підпорядковувався суд за австрійськими законами?

- а) імператору;
- б) поліції;
- в) прокуратурі;
- г) намісникам.

20 Коли в Австрії створена прокуратура?

- а) 1849 р.;
- б) 1850 р.;
- в) 1867 р.;
- г) 1872 р.

Тест № 14

*Суспільно-політичний лад і право в Україні після Лютневої революції
(лютий-жовтень 1917 р.)*

1 Коли почалася Лютнева революція?

- а) 17 лютого 1917 р.;

- б) 28 лютого 1917 р.;
- в) 23 лютого 1917 р.;
- г) 20 лютого 1918 р.

2 Де виникла 2 березня 1917 р. Рада робітничих депутатів?

- а) в Києві;
- б) в Одесі;
- в) в Харкові;
- г) в Миколаєві.

3 Хто очолював Тимчасовий уряд Росії з 2 березня 1917 р.?

- а) Е.Львов;
- б) О.Керенський;
- в) М.Терещенко;
- г) О.Гучков.

4 Який державний орган був найвищою владою в Києві в перші дні після лютневої революції?

- а) Рада робітничих, солдатських і селянських депутатів;
- б) Рада об'єднаних громадських організацій;
- в) Комітет Ради об'єднаних громадських організацій;
- г) Рада робітничих депутатів.

5 Робітнича міліція підпорядковувалася:

- а) Тимчасовому уряду;
- б) Державній думі;
- в) радам робітничих депутатів;
- г) комітетам об'єднаних громадських організацій.

6 Представниками Тимчасового уряду на місцях були:

- а) голови повітових земських управ;
- б) волосні старости;
- в) земські начальники;
- г) губернські комісари.

7 Кому підпорядковувалася народна міліція?

- а) комісарам Тимчасового уряду;
- б) Радам робітничих депутатів;
- в) земським начальникам;
- г) Раді об'єднаних громадських організацій.

8 Де діяли військово-революційні суди?

- а) у прифронтовій смузі;
- б) в усіх містах;
- в) у губернських містах;
- г) у губернських і повітових містах.

9 Визначте зайву серед організацій, що підтримували Ради робітничих і солдатських депутатів:

- а) профспілки;
- б) селянські комітети;
- в) державна варта;
- г) червона гвардія.

10 Які суди розглядали цивільні позови до 1000 крб.?

- а) окружні;
- б) адміністративні;
- в) мирові;
- г) військово-революційні.

11 Які суди розглядали кримінальні справи, за якими передбачалося покарання до 1,5 років ув'язнення?

- а) окружні;
- б) адміністративні;
- в) мирові;
- г) військово-революційні.

12 Які суди розглядали конфлікти між державними органами, комісарами уряду та громадськими установами?

- а) окружні;
- б) адміністративні;
- в) мирові;
- г) військово-революційні.

13 Хто головував у тимчасових судах?

- а) тимчасовий суддя;
- б) адміністративний суддя;
- в) окружний суддя;
- г) мировий суддя.

14 Хто очолив Тимчасовий уряд з липня 1917 р.?

- а) Е.Львов;
- б) О.Керенський;
- в) М.Терещенко;
- г) О.Гучков.

15 Цивільне законодавство Тимчасового уряду спрямовувалося на:

- а) наділення трудящих власністю;
- б) охорону права приватної власності;
- в) наділення селян землею;
- г) створення кооперативної власності.

16 Визначте зайве серед місцевих органів самоврядування у 1917 р.

- а) губернські і повітові земства;

- б) волосні земства;
- в) міські думи;
- г) комітети громадських організацій.

17 У якому регіоні України у 1917 р. діяло найбільше рад робітничих і солдатських депутатів?

- а) на Правобережжі;
- б) на Півдні України;
- в) у Донбасі;
- г) на Київщині.

18 Який орган влади проголосив у березні 1917 р. повну амністію з політичних, релігійних і аграрних справ?

- а) Петроградська Рада робітничих і солдатських депутатів;
- б) Тимчасовий уряд;
- в) імператор;
- г) Державна дума.

19 Яку функцію виконували примирливі камери?

- а) контролювали виконання законів про працю;
- б) регулювали питання охорони праці;
- в) попереджали конфлікти між працівниками і підприємцями;
- г) розглядали питання про конфлікти між державними та громадськими установами.

20 Якому органу у 1917 р. було надано статус вищого органу влади у галузі законодавства, нагляду і управління?

- а) Тимчасовому уряду;
- б) Тимчасовому комітету Державної думи;
- в) Петроградській Раді робітничих і солдатських депутатів;
- г) Державній раді.

Тест № 15

Відродження Української держави (березень 1917 – квітень 1918 р.)

1. Коли була створена Центральна Рада?

- а) у лютому 1917 р.;
- б) у квітні 1917 р.;
- в) у березні 1917 р.;
- г) у травні 1917 р.

2. Коли відбувся Український національний конгрес?

- а) 3 березня 1917 р.;
- б) 25 червня 1917 р.;
- в) 5-7 квітня 1917 р.;
- г) 7 листопада 1917 р.

3. Лідери Центральної Ради прагнули добитися від Тимчасового уряду:

- а) незалежності України;
- б) поширення влади на всю територію України;
- в) визнання України як самостійної держави;
- г) широкої автономії для України.

4 Хто став ініціатором створення української армії?

- а) М.Грушевський;
- б) В.Винниченко;
- в) С.Петлюра;
- г) М.Міхновський.

5 Коли відбувся I Всеукраїнський селянський з'їзд?

- а) у травні 1917 р.;
- б) 28 травня – 2 червня 1917 р.;
- в) 5-11 червня 1917 р.;
- г) 20 жовтня – 1 листопада 1917 р.

6 Хто висловився проти створення української армії?

- а) М.Грушевський;
- б) С.Єфремов;
- в) В.Винниченко;
- г) М.Міхновський.

7 Коли прийнято I Універсал Центральної Ради?

- а) 3 березня 1917 р.;
- б) 10 червня 1917 р.;
- в) 3 липня 1917 р.;
- г) 4 березня 1917 р.

8 Коли прийнято II Універсал Центральної Ради?

- а) 3 березня 1917 р.;
- б) 10 червня 1917 р.;
- в) 3 липня 1917 р.;
- г) 7 листопада 1917 р.

9 Коли прийнято III Універсал Центральної Ради?

- а) 3 липня 1917 р.;
- б) 9 січня 1918 р.;
- в) 7 листопада 1917 р.;
- г) 22 січня 1918 р.

10 Коли прийнято IV Універсал Центральної Ради?

- а) 3 липня 1917 р.;
- б) 9 січня 1918 р.;
- в) 7 листопада 1917 р.;
- г) 22 січня 1918 р.

11 Хто очолив Генеральний Секретаріат?

- а) М.Грушевський;
- б) С.Єфремов;
- в) С.Петлюра;
- г) В.Винниченко.

12 Генеральний Секретаріат за II Універсалом?

- а) крайовий орган Тимчасового уряду;
- б) дорадчий орган Тимчасового уряду;
- в) дорадчий орган Центральної Ради;
- г) єдиний представник влади в Україні.

13 Викресліть зайве серед актів, якими регламентувалася діяльність Генерального секретаріату.

- а) Статут Генерального секретаріату;
- б) Інструкція Тимчасового уряду;
- в) Декларація Генерального Секретаріату;
- г) Декрет Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів.

14 Створення Української Народної Республіки проголошено:

- а) I Універсалом;
- б) III Універсалом;
- в) II Універсалом;
- г) IV Універсалом.

15 Яким актом було проголошено незалежність УНР?

- а) I Універсалом;
- б) III Універсалом;
- в) II Універсалом;
- г) IV Універсалом.

16 Виконавчим органом Центральної Ради за IV Універсалом була:

- а) Рада Народних Міністрів;
- б) Українські Установчі Збори;
- в) Генеральний Секретаріат;
- г) Рада Міністрів.

17 Влада українського уряду за Інструкцією Тимчасового уряду територіально обмежувалася:

- а) 3 губерніями;
- б) 7 губерніями;
- в) 5 губерніями;
- г) 9 губеніями.

18 За Інструкцією Тимчасового уряду влада Центральної Ради не поширювалася на:

- а) Волинську губернію;
- б) Полтавську губернію;
- в) Подільську губернію;

- г) Харківську губернію;
- д) Чернігівську губернію;
- е) Київську губернію.

19 У грудні замість судових палат Центральною Радою були створені:

- а) військові революційні суди;
- б) революційні трибунали;
- в) апеляційні суди;
- г) окружні суди.

20 Вищий судовий орган УНР?

- а) Верховний Суд;
- б) Вищий крайовий суд;
- в) Генеральний Суд;
- г) Генеральне секретарство.

Тест № 16

Українська Гетьманська держава (квітень – листопад 1918 р.)

1 Коли відбувся Конгрес українських хліборобів, на якому гетьманом України було проголошено П.Скоропадського?

- а) 29 квітня 1918 р.;
- б) 23 березня 1918 р.;
- в) 25 лютого 1918 р.;
- г) 25 березня 1918 р.

2 Коли Центральна Рада припинила своє існування?

- а) 1 травня 1918 р.;
- б) 30 квітня 1918 р.;
- в) 29 квітня 1918 р.;
- г) 27-28 квітня 1918 р.

3 Визначте зайвий акт, проголошений гетьманом 29 квітня 1918 р.:

- а) “Грамота до всього українського народу”;
- б) Закони про тимчасовий державний устрій України;
- в) Положення про Малу Раду Міністрів.

4 Головою Ради міністрів Української держави був:

- а) П.Скоропадський;
- б) Д.Дорошенко;
- в) О.Лизогуб;
- г) В.Винниченко.

5 Визначте зайве у складі Державного Сенату:

- а) Президент;
- б) судді Генерального адміністративного суду;

- в) судді Генерального кримінального суду;
- г) голова Державної варти.

6 Які ланки судової системи були відновлені у липні 1918 р.?

- а) Генеральний суд;
- б) судові палати;
- в) окружні суди;
- г) мирові суди.

7 Головний політичний орган повстання проти гетьмана:

- а) українські січові стрільці;
- б) більшовики;
- в) німецькі війська;
- г) Директорія.

8 Коли була створена Директорія?

- а) 29 квітня 1918 р.;
- б) 16 листопада 1918 р.;
- в) 13 листопада 1918 р.;
- г) 18 листопада 1918 р.

9 Коли П.Скоропадський відмовився від влади?

- а) 13 листопада 1918 р.;
- б) 18 листопада 1918 р.;
- в) 14 листопада 1918 р.;
- г) 14 грудня 1918 р.

10 Вищий орган влади в Українській державі:

- а) Гетьман;
- б) Державний Сенат;
- в) Рада міністрів;
- г) Державний Сейм.

11 До кого мала перейти влада на випадок смерті гетьмана?

- а) Колегії верховних правителів держави;
- б) Раді міністрів;
- в) Державному Сенату;
- г) Державному Сейму.

12 Як називався гетьманський уряд?

- а) Гетьман;
- б) Рада народних міністрів;
- в) Рада міністрів;
- г) Державний Сенат.

13 Хто очолював місцеву адміністрацію?

- а) комісар;
- б) староста;
- в) комендант;
- г) війт.

14 У підпорядкуванні якого відомства перебувала вся система місцевої адміністрації?

- а) Міністерства внутрішніх справ;
- б) Ради міністрів;
- в) Державного Сенату;
- г) губернського старости.

15 Вищою судовою інстанцією Української держави до вересня 1918 р. був:

- а) Вищий державний суд;
- б) Верховний суд Української держави;
- в) Генеральний суд;
- г) Верховний суд гетьмана.

16 Хто очолював Державний Сенат?

- а) Гетьман;
- б) прем'єр-міністр;
- в) Президент;
- г) генеральний суддя.

17 Кому підпорядковувалася Державна варта на місцях?

- а) помічнику-інспектору Державної стражі;
- б) комісару;
- в) начальнику повітової стражі;
- г) старостам.

18 Згідно із “Законами про тимчасовий державний устрій України” відмінити закон можна було:

- а) з волі Гетьмана;
- б) за рішенням Державного Сенату;
- в) за рішенням Ради міністрів;
- г) іншим законом.

19 Вища судова інстанція з вересня 1918 р.:

- а) Державний Сенат;
- б) Генеральний суд;
- в) Суд Гетьмана;
- г) Гетьманський трибунал.

20 Міністром судових справ Української держави був:

- а) М.Чубинський;
- б) М.Грушевський;
- в) О.Зіньківський;
- г) Х.Раковський.

Тест № 17

Українська Народна Республіка часів Директорії

1 Коли була створена Директорія?

- а) 13 листопада 1918 р.;
- б) 14 грудня 1918 р.;
- в) 16 листопада 1918 р.;
- г) 18 грудня 1918 р.

2 Коли Директорія прийшла до влади в Україні?

- а) 13 листопада 1918 р.;
- б) 14 грудня 1918 р.;
- в) 16 листопада 1918 р.;
- г) 18 грудня 1918 р.

3 У зв'язку з анулюванням якого договору Росія припинила визнавати Україну як суверенну державу?

- а) Брестського;
- б) Паризького;
- в) Варшавського;
- г) Женевського.

4 Яке рішення прийнято на першій сесії Трудового конгресу?

- а) про скликання парламенту;
- б) про вибори органів місцевого самоврядування;
- в) про тимчасову передачу законодавчої і виконавчої влади Директорії;
- г) про курс на союз з Антантою.

5 Голова та члени Ради Народних Міністрів:

- а) обиралися шляхом таємного голосування;
- б) призначалися Державною Народною Радою;
- в) призначалися Головою Директорії;
- г) призначалися Директорією і затверджувалися Державною Народною Радою.

6 Головою Директорії до початку лютого 1919 р. був:

- а) В.Винниченко;
- б) Ф.Швець;
- в) С.Петлюра;
- г) А.Макаренко.

7 Головою Директорії з лютого 1919 р. був:

- а) В.Винниченко;
- б) Ф.Швець;
- в) С.Петлюра;
- г) А.Макаренко.

8 За Декларацією Української Директорії від 26 грудня 1918 р. тимчасова законодавча влада належала:

- а) Директорії УНР;
- б) Конгресу трудового народу;
- в) Раді народних міністрів;
- г) Найвищому суду.

9 Рада Народних Міністрів мала статус:

- а) органу судової влади;
- б) органу законодавчої влади;
- в) органу виконавчої влади;
- г) дорадчого органу при Директорії

10 Виконавчими органами влади у повіті були:

- а) управління;
- б) комендатури;
- в) ради робочих і селянських депутатів; г) комісаріати.

11 Губернськими виконавчими органами влади були:

- а) управління губерніальних комісарів;
- б) ради робочих і селянських депутатів;
- в) комендатури;
- г) комісаріати.

12 Найвища судова установа?

- а) Генеральний суд;
- б) Верховний суд;
- в) Надвищий суд;
- г) Головний суд.

13 Кому належало право нагляду за Надзвичайними військовими судами?

- а) Головному отаману;
- б) Головному військовому прокурору;
- в) Генеральному судді;
- г) Міністру юстиції.

14 При Директорії діяли:

- а) наркомати;
- б) міністерства;
- в) відділи;
- г) комісії.

15 У січні 1919 р. були скасовані:

- а) мирові суди;
- б) окружні суди;
- в) судові палати;

г) надзвичайні військові суди.

16 Коли був підписаний Ризький мирний договір?

- а) у квітні 1920 р.;
- б) у листопаді 1920 р.;
- в) у жовтні 1920 р.;
- г) у березні 1921 р.

17. 21 листопада 1920 р. армія УНР відступила за р.Збруч і:

- а) була остаточно розбита більшовиками;
- б) була інтернована польськими військами;
- в) перейшла до партизанської війни;
- г) була розпущена внаслідок Ризького договору.

18 Ризький мирний договір був підписаний:

- а) Польщею і більшовицькою Росією;
- б) Польщею і урядом УНР;
- в) урядом УНР і більшовицькою Росією;
- г) урядом УНР і Денікіним.

19 Коли був підписаний Варшавський мирний договір?

- а) у квітні 1920 р.;
- б) у листопаді 1920 р.;
- в) у жовтні 1920 р.;
- г) у березні 1921 р.

20 Варшавський мирний договір був підписаний:

- а) Польщею і більшовицькою Росією;
- б) Польщею і урядом УНР;
- в) урядом УНР і більшовицькою Росією;
- г) урядом УНР і Денікіним.

Тест № 18

Західноукраїнська Народна Республіка

1 З якою метою була створена польська ліквідвційна комісія?

- а) знищення будь-яки проявів української державності;
- б) взяти владу в Галичині для наступного приєднання її до Польщі;
- в) створити протывагу Українській Національній Раді в Галичині;
- г) ліквідації всіх українських установ у Галичині.

2 Коли проголошено створення національної держави ЗУНР?

- а) 19 жовтня 1918 р.;
- б) 13 листопада 1918 р.;
- в) 1 листопада 1918 р.;
- г) 19 листопада 1918 р.

3 Коли проголошені назва „ЗУНР” та її державна самостійність?

- а) 19 жовтня 1918 р.;
- б) 13 листопада 1918 р.;
- в) 1 листопада 1918 р.;
- г) 19 листопада 1918 р.

4 Внаслідок якого договору Закарпаття відійшло до складу Чехословаччини?

- а) Сен-Жерменського;
- б) Паризького;
- в) Женевського;
- г) Варшавського.

5 Хто входив до складу Президії Української Національної Ради?

- а) Президент і міністри ЗУНР;
- б) Президент і 9 членів Ради;
- в) Президент і 9 його заступників;
- г) Президент і 4 його заступника.

6 Хто виконував функції колегіального голови ЗУНР?

- а) Українська Національна Рада;
- б) Президія Української Національної Ради;
- в) Виділ;
- г) Державний Секретаріат.

7 Уряд ЗУНР мав назву.

- а) Українська Національна Рада;
- б) Президія Української Національної Ради;
- в) Виділ;
- г) Державний Секретаріат.

8 Хто очолював Державний Секретаріат ЗУНР?

- а) Державний секретар;
- б) Президент;
- в) Українська Національна Рада;
- г) Прем'єр.

9 Першим прем'єром Державного Секретаріату ЗУНР був:

- а) Є.Петрушевич;
- б) К.Левицький;
- в) С.Голубович;
- г) Л.Цегельський.

10 Кому належало право розпуску прибічних рад та призначення нових виборів до них?

- а) повітовому комісару;
- б) міському комісару;

- в) сільському комісару;
- г) волосному старшині.

11 Що відбулося 22 січня 1919 р.?

- а) утворення ЗУНР;
- б) Акт злуки УНР і ЗУНР;
- в) утворення Української Національної Ради;
- г) Петрушевичу надано права диктатора ЗУНР.

12 Коли відбувся Акт злуки УНР і ЗУНР?

- а) 21 листопада 1918 р.;
- б) 22 січня 1919 р.;
- в) 3 січня 1919 р.;
- г) 3 березня 1919 р.

13 Хто входив до складу військового трибуналу?

- а) суддя і два засідателя;
- б) голова і два члени;
- в) прокурор і два присяжних;
- г) суддя, адвокат і два засідателя.

14 Хто очолював корпус української державної жандармерії?

- а) Генеральний державний прокурор;
- б) команда української державної жандармерії;
- в) жандармський міський комендант;
- г) жандармський повітовий комендант.

15 Народна міліція формувалася шляхом:

- а) виборів на громадських засадах;
- б) призначення з числа низової ланки жандармерії;
- в) призначення Генеральним державним прокурором;
- г) затвердження жандармським повітовим комендантом.

16 Коли прийнято Тимчасовий Основний Закон ЗУНР?

- а) 13 листопада 1918 р.;
- б) 14 квітня 1919 р.;
- в) 13 лютого 1919 р.;
- г) 8 квітня 1919 р.

17 За Тимчасовим Основним Законом прапор ЗУНР визначався:

- а) жовто-блакитний;
- б) червоно-чорний;
- в) синьо-жовтий;
- г) чорно-червоний.

18 Армія ЗУНР називалася:

- а) Армією Людовою;
- б) Українською Галицькою армією;
- в) Народною армією;
- г) Українською народною армією.

19 Тимчасовий основний закон був прийнятий:

- а) 1 листопада 1918 р.;
- б) 13 листопада 1918 р.;
- в) 14 квітня 1919 р.;
- г) 13 лютого 1919 р.

20 Українська Національна Рада була створена:

- а) 18 жовтня 1917 р.;
- б) 18 жовтня 1919 р.;
- в) 18 жовтня 1918 р.;
- г) 18 жовтня 1920 р.

Тест № 19

Формування радянської державності в Україні (1917-1920)

1 Місце проведення альтернативного першого Всеукраїнського з'їзду рад?

- а) Київ;
- б) Харків;
- в) Одеса;
- г) Катеринослав.

2 Як називався створений Центральним Виконавчим Комітетом України радянський уряд?

- а) Рада робочих, солдатських і селянських депутатів;
- б) Всеукраїнський з'їзд робочих і солдатських депутатів;
- в) Генеральний Секретаріат;
- г) Народний Секретаріат.

3 У перервах між Всеукраїнськими з'їздами рад вищим законодавчим органом був:

- а) Центральний виконавчий комітет;
- б) Державний секретаріат;
- в) Народний секретаріат;
- г) Революційний комітет.

4 Коли проголошена Українська Соціалістична Радянська Республіка?

- а) 25 грудня 1917 р.;
- б) 25 січня 1919 р.;
- в) 6 січня 1919 р.;
- г) 12 квітня 1919 р.

5 Визначте зайву ланку у судовій системі радянської України з січня 1918 р.:

- а) мировий суд;

- б) повітовий народний суд;
- в) дільничний суд;
- г) міський народний суд.

6 Кого було призначено з 4 березня 1918 р. головою Народного Секретаріату?

- а) Затонського;
- б) Медведєва;
- в) Петровського;
- г) Скрипника.

7 Перший голова Центрального Виконавчого Комітету України:

- а) Затонський;
- б) Медведєв;
- в) Петровський;
- г) Скрипник.

8 З 29 січня 1919 р. уряд радянської України називався:

- а) Народним Секретаріатом;
- б) Центральним Виконавчим Комітетом;
- в) Радою Народних Комісарів УСРР;
- г) Всеукраїнським з'їздом рад.

9 У якому місті за рішенням ЦК РКП(б) від 28 листопада 1918 р. було створено Тимчасовий робітничо-селянський уряд України?

- а) Київ;
- б) Курськ;
- в) Харків;
- г) Вороніж.

10 Який орган був фактичним вищим законодавчим і виконавчим органом радянської влади в Україні з 11 грудня 1919 р. до лютого 1920 р.?

- а) Всеукраїнський революційний комітет;
- б) Народний Секретаріат;
- в) Рада Народних Комісарів УСРР;
- г) Центральний Виконавчий Комітет.

11 Вищим органом влади України з грудня 1918 р. був:

- а) Всеукраїнський з'їзд рад;
- б) Рада народних міністрів;
- в) Рада народних комісарів;
- г) Всеукраїнський робітничий союз.

12 Головна ланка судової системи з 4 січня 1918 р.?

- а) генеральні суди;
- б) революційні трибунали;

- в) революційні суди;
- г) народні суди.

13 Декретом Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 12 грудня 1918 р. було створено:

- а) Всеукраїнську надзвичайну комісію;
- б) Верховний революційний трибунал;
- в) Верховний касаційний суд;
- г) Раду народних суддів.

14 Коли було прийнято Конституцію УСРР?

- а) 5 лютого 1919 р.;
- б) 10 березня 1919 р.;
- в) 6 березня 1919 р.;
- г) 12 квітня 1919 р.

15 За Конституцією УСРР вищим виконавчим і розпорядчим органом влади був(ла):

- а) Рада Народних Комісарів;
- б) Всеукраїнський з'їзд рад;
- в) Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет;
- г) Всеукраїнська надзвичайна комісія.

16 Ким формувалася Рада Народних Комісарів?

- а) ЦК КП(б)У;
- б) Всеукраїнським з'їздом рад;
- в) Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом;
- г) Всеукраїнською надзвичайною комісією.

17 Хто мав право вносити зміни до Конституції?

- а) Рада Народних Комісарів;
- б) Всеукраїнський з'їзд рад;
- в) Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет;
- г) Всеукраїнська надзвичайна комісія.

18 Після прийняття декрету „Про анулювання спадкування” спадкова сума обмежувалася:

- а) 1 тис. крб.;
- б) 10 тис. крб.;
- в) 5 тис. крб.;
- г) 50 тис. крб.

19 Визначте зайве серед надзвичайних місцевих органів.

- а) військовий революційний комітет;
- б) комітет бідноти;
- в) комітет незаможних селян;
- г) Рада робітничих депутатів.

20 Визначте зайве серед органів, які вели боротьбу з порушеннями радянської законності, з контрреволюцією:

- а) народна міліція;
- б) Всеукраїнська надзвичайна комісія;
- в) революційний трибунал;
- г) радянська прокуратура.

Тест № 20

Соціалістична державність в Україні (1921-1929 рр.)

1 Слідчий апарат перебував у підпорядкуванні:

- а) суду;
- в) прокуратури;
- б) суду і прокуратури.

2 У 1922 р. була створена:

- а) Всеукраїнська надзвичайна комісія;
- б) Державна прокуратура;
- в) Державна варта;
- г) Державна міліція.

3 Верховним органом влади в УСРР був(ла):

- а) Всеукраїнський з'їзд рад;
- б) Всеукраїнський центральний виконавчий комітет;
- в) Президія Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету;
- г) Рада народних комісарів.

4 Виконавчим і розпорядчим органом державної влади УСРР був(ла):

- а) Всеукраїнський з'їзд;
- б) Президія ВУЦВК;
- в) ВУЦВК;
- г) Рада народних комісарів.

5 Коли прийнято курс на політику українізації?

- а) у березні 1921 р.;
- б) у квітні 1923 р.;
- в) у лютому 1922 р.;
- г) у травні 1923 р.

6 Коли прийнята постанова “Про заміну продовольчої розкладки натуральним податком”?

- а) 5 лютого 1920 р.;
- б) 9 серпня 1921 р.;
- в) 27 березня 1921 р.;
- г) 7 лютого 1922 р.

7 Згідно з “Наказом РНК про введення непу” у державній власності залишалися:

- а) великі підприємства;
- б) дрібні підприємства;
- в) великі і середні підприємства;
- г) кооперативи.

8 Визначте зайву ланку в системі наркоматів УСРР.

- а) загальносоюзні;
- б) об'єднані;
- в) самостійні;
- г) автономні.

9 10 травня 1925 р. ІХ Всеукраїнський з'їзд рад затвердив у складі УСРР:

- а) Молдавську автономну соціалістичну радянську республіку;
- б) Кримську автономну соціалістичну радянську республіку;
- в) Білоруську автономну соціалістичну радянську республіку;
- г) Польську автономну соціалістичну радянську республіку.

10 За новим адміністративно-територіальним поділом 1923 р. замість повітів створювалися:

- а) райони;
- б) області;
- в) округи;
- г) волості.

11 Нова економічна політика здійснювалася до:

- а) 1927 р.;
- б) 1929 р.;
- в) 1928 р.;
- г) 1930 р.

12 Влітку 1925 р. були скасовані:

- а) губернії;
- б) округи;
- в) райони;
- г) сільради.

13 Коли була остаточно затверджена Конституція СРСР?

- а) 9 серпня 1921 р.;
- б) 6 липня 1923 р.;
- в) 10 грудня 1922 р.;
- г) 31 січня 1924 р.

14 За Конституцією 1919 р. в Україні діяли:

- а) 7 народних комісаріатів;
- б) 16 народних комісаріатів;
- в) 12 народних комісаріатів;
- г) 18 народних комісаріатів.

15 Коли відбулася адміністративно-територіальна реформа в Україні?

- а) в 1921 р.;
- в) в 1926 р.;
- б) в 1922 р.;
- г) в 1929 р.

16 Скільки губерній залишилося в Україні в результаті адміністративно-територіальної реформи?

- а) 5;
- б) 9;
- в) 7;
- г) 12.

17 Що відбулося у березні 1922 р.?

- а) заміна продрозкладки продподатком;
- б) ліквідація Всеукраїнської надзвичайної комісії;
- в) запровадження непу;
- г) проголошення політики українізації.

18 Народний комісар юстиції УРСР одночасно займав посаду:

- а) генерального прокурора республіки;
- б) верховного судді;
- в) голови РНК УРСР;
- г) голови Української надзвичайної комісії.

19 Незначні справи, що не мали великого соціального значення розглядалися у:

- а) дисциплінарних судах;
- б) окружних судах;
- в) товариських судах;
- г) народних судах.

20 Незначні кримінальні та цивільні справи в сільській місцевості розглядалися у:

- а) дисциплінарних судах;
- б) товариських судах;
- в) погоджувальних камерах;
- г) окружних судах.

Тест № 21

Соціалістичне право в Україні (1921-1929 рр.)

1 Коли прийнято постанову про зміни Конституції УРСР 1919 р.?

- а) 24 травня 1924 р.;
- б) 10 травня 1925 р.;
- в) 12 жовтня 1924 р.;
- г) 6 липня 1925 р.

2 Що відбулося на XI Всеукраїнському з'їзді рад 1929 р.?

- а) затвердження змін до Конституції УРСР 1919 р.;
- б) об'єднання УРСР і РРФСР;
- в) створення Молдавської АРСР у складі УРСР;
- г) затвердження Конституції УСРР.

3 За Конституцією УСРР 1929 р. чергові Всеукраїнські з'їзди Рад збиралися:

- а) раз на 1 рік;
- б) раз на 4 роки;
- в) раз на 2 роки;
- г) раз на 5 років.

4 Коли прийнято адміністративний кодекс УСРР?

- а) 10 травня 1925 р.;
- б) 12 жовтня 1927 р.;
- в) 19 січня 1926 р.;
- г) 15 травня 1929 р.

5 Перша кодифікація радянського права була здійснена у:

- а) 1922-1924 рр.;
- б) 1922-1927 рр.;
- в) 1924-1927 рр.;
- г) 1922-1929 рр.

6 Коли прийнято Цивільний кодекс УРСР?

- а) у 1922 р.;
- б) у 1923 р.;
- в) у 1925 р.;
- г) у 1926 р.

7 31 травня 1926 р. ВУЦВК затвердив:

- а) Адміністративний кодекс УРСР;
- б) Земельний кодекс УРСР;
- в) Кодекс законів про сім'ю, опіку, подружню пару та акти громадянського стану;
- г) Кодекс законів про працю.

8 Коли введений в дію Кодекс законів про працю УРСР?

- а) 29 листопада 1922 р.;
- б) 15 листопада 1922 р.;
- в) 12 жовтня 1924 р.;
- г) 31 травня 1926 р.

9 Випрано-трудоий кодекс УСРР було прийнято у:

- а) 1922 р.;
- б) 1924 р.;
- в) 1925 р.;
- г) 1929 р.

10 Наднормова робота за трудовим кодексом УРСР 1922 р.:

- а) оплачувалася у подвійному розмірі;
- б) не допускалася;
- в) не допускалася для жінок і неповнолітніх;
- г) допускалася не більше ніж на 3 години.

11 У примусовому порядку трудові суперечки вирішували:

- а) особливі сесії народних судів;
- б) примирительні камери;
- в) третейські суди;
- г) товариські суди.

12 На якому Всеукраїнському з'їзді рад була прийнята Конституція УСРР 1929 р.?

- а) IV;
- б) VI;
- в) IX;
- г) XI.

13 Земельний кодекс УРСР 1922 р.:

- а) відміняв назавжди право приватної власності на землю, надра, води і ліси в УРСР;
- б) відміняв тимчасово право приватної власності на землю, надра, води і ліси в УРСР;
- в) визначав умови придбання земельних наділів у приватну власність;

14 У Цивільному кодексі УСРР 1929 р. визначалися три форми власності. Виділіть зайву.

- а) державна;
- б) кооперативна;
- в) колгоспна;
- г) приватна.

15 Коли затверджено перший Кримінальний кодекс УСРР?

- а) 15 листопада 1922 р.;
- б) 29 листопада 1922 р.;
- в) 3 листопада 1923 р.;
- г) 23 серпня 1922 р.

16 Максимальний термін позбавлення волі за кримінальними кодексами 1922 та 1927 рр.?

- а) 10 років;
- б) 20 років;
- в) 15 років;
- г) 25 років.

17 Який з перелічених кодексів існував тільки в УСРР?

- а) Кримінальний кодекс;
- б) Кодекс про народну освіту;
- в) Кримінально-процесуальний кодекс;

г) Положення про судоустрій.

18 Коли прийнято перший Кримінально-процесуальний кодекс УРСР?

- а) 13 вересня 1922 р.;
- б) 23 жовтня 1925 р.;
- в) 30 липня 1924 р.;
- г) 8 червня 1927 р.

19 Коли прийнято Цивільно-процесуальний кодекс УСРР?

- а) 13 вересня 1922 р.;
- б) 23 жовтня 1925 р.;
- в) 30 липня 1924 р.;
- г) 8 червня 1927 р.

20 Який з перелічених кодексів УСРР став основою для створення подібного кодексу в РСФРР?

- а) Кримінально-процесуальний;
- б) Земельний;
- в) Цивільно-процесуальний;
- г) Виправно-трудоий.

Тест № 22

Державний устрій України в період панування тоталітарного режиму (1929-1939 рр.)

1 Органи прокуратури виводилися зі структури наркомату юстиції УСРР у:

- а) 1929 р.;
- б) 1933 р.;
- в) 1937 р.;
- г) 1939 р.

2 За Конституцією УСРР 1929 р. вищий орган влади в Україні – це:

- а) Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів;
- б) РНК УСРР;
- в) ВУЦВК;
- г) Всеукраїнська надзвичайна комісія.

3 Делегати до Всеукраїнського з'їзду Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів обиралися:

- а) міськими і селищними радами;
- б) особами, яким виповнилося 18 років;
- в) особами, яким виповнилося 20 років;
- г) обласними з'їздами рад.

4 До сільських рад обиралися за нормою один делегат на:

- а) 10 тис. жителів;
- б) 30 тис. жителів;
- в) 20 тис. жителів;

г) 50 тис. жителів.

5 ВУЦВК формувався шляхом:

- а) призначення генеральним секретарем ЦК РКП(б);
- б) обрання Всеукраїнським з'їздом рад;
- в) призначення народними комісарами РНК;
- г) виборів особами, яким виповнилося 20 років.

6 Коли відбулася зміна назви Українська Соціалістична Радянська Республіка на Українська Радянська Соціалістична Республіка?

- а) 1927 р.;
- б) 1935 р.;
- б) 1929 р.;
- г) 1937 р.

7 Вищим органом управління за Конституцією УСРР був(ла):

- а) ЦВК УСРР;
- б) РНК УСРР;
- в) Президія ЦВК УСРР;
- г) Всеукраїнська надзвичайна комісія

8 За Конституцією УСРР 1937 р. вищим органом влади є:

- а) Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів;
- б) Верховна Рада УСРР;
- в) РНК УСРР;
- г) Президія ЦВК УСРР.

9 Визначте зайве серед позасудових репресивних органів:

- а) "трійка";
- б) "двійка";
- в) Особлива нарада при НКВС СРСР;
- г) прокуратура.

10 Єдиним законодавчим органом республіки за Конституцією УСРР 1937 р. була:

- а) Верховна Рада УСРР;
- б) Президія Верховної Ради УСРР;
- в) Рада Народних Комісарів УСРР;
- г) ЦВК УСРР.

11 Вищий орган виконавчої влади за Конституцією УСРР 1937 р.?

- а) Верховна Рада УСРР;
- б) Президія Верховної Ради УСРР;
- в) Рада Народних Комісарів УСРР;
- г) ЦВК УСРР.

12 Округи в УСРР були скасовані:

- а) 1925 р.;
- б) 1933 р.;
- в) 1930 р.;
- г) 1937 р.

13 Коли були скасовані окружні суди?

- а) 1929 р.;
- б) 1932 р.;
- в) 1930 р.;
- г) 1937 р.

14 В якому році було ліквідовано Об'єднане Державне Політичне Управління?

- а) 1922 р.;
- б) 1929 р.;
- в) 1934 р.;
- г) 1937 р.

15 Орган судового нагляду і керівництва судовою практикою на території республіки – це:

- а) обласний суд;
- б) Верховний суд СРСР;
- в) суди адміністративних округів;
- г) Верховний суд УРСР.

16 На який термін обирався Верховний суд УРСР?

- а) 1 рік;
- б) 5 років;
- в) 3 роки;
- г) довічно.

17 На який термін обиралися народні суди УРСР?

- а) 1 рік;
- б) 5 років;
- в) 3 роки;
- г) довічно.

18 Верховний суд УРСР обирався:

- а) населенням УРСР;
- б) Верховною Радою УРСР;
- в) РНК УРСР;
- г) Президією Верховної Ради УРСР

19 Ким обиралися народні суди УРСР?

- а) населенням УРСР;
- б) Верховною Радою УРСР;
- в) РНК УРСР;
- г) Президією Верховної Ради УРСР.

20 Функції охорони державної безпеки, громадського порядку, державної та громадської власності покладалися на:

- а) Головне управління міліції та карного розшуку при РНК УРСР;
- б) Наркомат внутрішніх справ УРСР;
- в) Державне політичне управління УРСР;
- г) Наркомат юстиції УРСР.

Тест № 23

Право України в період панування тоталітарного режиму (1929-1939 рр.)

1 Коли була прийнята третя радянська Конституція республіки?

- а) 1935 р.;
- б) 1938 р.;
- в) 1936 р.;
- г) 1937 р.

2 Якою Конституцією вперше було закріплене положення про комуністичну партію як керівний орган всіх громадських і державних організацій?

- а) 1919 р.;
- б) 1929 р.;
- в) 1937 р.;
- г) 1939 р.

3 З серпня 1936 р. розмір аліментів на одну дитину становив:

- а) 10% заробітної плати;
- б) 1/3 заробітної плати;
- в) 25% заробітної плати;
- г) 50% заробітної плати.

4 З 25 лютого 1931 р. для працівників промисловості і транспорту встановлювався робочий день:

- а) 6-годинний;
- б) 8-годинний;
- в) 7-годинний;
- г) 10-годинний.

5 Коли запроваджено звання Героя Соціалістичної Праці?

- а) 1936 р.;
- б) 1938 р.;
- в) 1937 р.;
- г) 1939 р.

6 Постанова ЦВК і РНК СРСР “Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності” (т.зв. “закон про п’ять колосків”) була прийнята:

- а) 1939 р.;

- б) 1932 р.;
- в) 1931 р.;
- г) 1933 р.

7 Другою столицею Карпатської України було місто:

- а) Ужгород;
- б) Мукачево;
- в) Хуст;
- г) Берегове.

8 Останнім Президентом Карпатської України був:

- а) А.Волошин;
- б) С.Бандера;
- в) Є.Коновалець;
- г) Р.Смаль-Стоцький.

9 З 1937 р. максимальний термін позбавлення волі становив:

- а) 10 років;
- б) 15 років;
- в) 25 років;
- г) 30 років.

10 Юридично польське панування над землями Східної Галичини та Західної Волині було закріплене Радою послів країн Антанти:

- а) 1922 р.;
- б) 1924 р.;
- в) 1923 р.;
- г) 1925 р.

11 На скільки воєводств були поділені українські землі в складі Польщі?

- а) 3;
- б) 4;
- в) 5;
- г) 6.

12 Хто очолював адміністрацію повіту в західноукраїнських землях, що перебували у складі Польщі?

- а) староста;
- б) комісар;
- в) воєвода;
- г) повітовий начальник.

13 Північна Буковина була окупована румунськими військами у:

- а) грудні 1918 р.;
- б) грудні 1920 р.;
- в) грудні 1919 р.;
- г) грудні 1921 р.

14 Північна Буковина була визнана територією Румунії за:

- а) Ризьким договором;
- б) Севрським договором;
- в) Варшавським договором;
- г) Сен-Жерменським договором.

15 Вибори 1922 р. до польського сейму бойкотували українці:

- а) Волині;
- б) Холмщини;
- в) Полісся;
- г) Східної Галичини.

16 26 жовтня 1938 р. прем'єр-міністром Карпатської України було обрано?

- а) А.Бродія;
- б) А.Волошина;
- в) Є.Петрушевича;
- г) Є.Коновальця.

17 Першою столицею Карпатської України було місто:

- а) Ужгород;
- б) Мукачево;
- в) Хуст;
- г) Берегове.

18 Вищим законодавчим органом в Карпатській Україні був(ло):

- а) Сейм;
- б) Національна Рада;
- в) Рада народних депутатів;
- г) Народне віче.

19 Коли проголошена незалежність Карпатської України?

- а) 11 жовтня 1938 р.;
- б) 22 жовтня 1939 р.;
- в) 15 березня 1939 р.;
- г) 5 серпня 1940 р.

20 Напередодні Другої світової війни Карпатська Україна була окупована військами:

- а) Німеччини;
- б) Румунії;
- б) Угорщини;
- г) Італії.

Тест № 24

Державність і право України в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)

1 Після приєднання Західної України у 1939 р. до складу УРСР було створено 6 областей. Визначте зайву.

- а) Волинська;
- б) Станіславська;
- в) Дрогобицька;
- г) Рівненська;
- д) Львівська;
- є) Тернопільська.
- ж) Закарпатська;

2 Коли Президія Верховної Ради СРСР видала указ про воєнний стан?

- а) 1 вересня 1939 р.;
- б) 22 вересня 1939 р.;
- в) 22 червня 1941 р.;
- г) 30 червня 1941 р.

3 Коли прийнято закон про приєднання Західної України до складу СРСР?

- а) 1-2 вересня 1939 р.;
- б) 1 листопада 1939 р.;
- в) 26-28 жовтня 1939 р.;
- г) 2 серпня 1940 р.

4 Виборний орган Західної України, який прийняв рішення про приєднання до СРСР називався:

- а) обласне управління;
- б) Національна Рада України;
- в) Військова рада України;
- г) Народні збори Західної України.

5 Коли землі Західної України були прийняті до складу УРСР?

- а) у жовтні 1938 р.;
- б) у листопаді 1939 р.;
- в) у жовтні 1939 р.;
- г) у листопаді 1940 р.

6 Скільки областей було створено на землях Західної України?

- а) 4;
- б) 7;
- в) 6;
- г) 8.

7 Коли відбулося приєднання Бессарабії та Північної Буковини до складу УРСР?

- а) 1-2 вересня 1939 р.;
- б) 1 листопада 1939 р.;
- в) 26-28 жовтня 1939 р.;
- г) 2 серпня 1940 р.

8 Коли було проголошено Акт відновлення Української держави в умовах німецького наступу?

- а) 1 вересня 1939 р.;
- б) 30 червня 1941 р.;
- в) 22 червня 1941 р.;
- г) в жовтні 1941 р.

9 Уряд самостійної Української держави у 1941 р. мав назву:

- а) Українське державне правління;
- б) Народні Збори України;
- в) Українська Національна Рада;
- г) Українська Рада.

10. Головою уряду самостійної Української держави був:

- а) Я.Стецько;
- б) А.Мельник;
- в) С.Бандера;
- г) Є.Коновалець.

11 Вищим органом самостійної Української держави був(ло):

- а) Українське державне правління;
- б) Народна Рада;
- в) Українська Національна Рада;
- г) Українська Рада.

12 Коли створена Українська Повстанська Армія?

- а) 1939 р.;
- б) 1940 р.;
- в) 1941 р.;
- г) 1942 р.

13 Хто очолив Українську Повстанську Армію?

- а) С.Бандера;
- б) А.Мельник;
- в) Р.Шухевич;
- г) Я.Стецько.

14 До якої адміністративної одиниці періоду окупації України належали Волинь, Полісся, Правобережжя, частина Полтавщини і Запоріжжя?

- а) Рейхскомісаріат України;
- б) Прифронтна зона;
- в) Трансністрія;
- г) дистрикт „Галичина”.

15 Хто очолював Рейхскомісаріату України?

- а) Манштейн;

- б) Розенберг;
- в) Шелленберг;
- г) Кох.

16 До якої зони окупації належали частина Південно-Західної України і Одеса?

- а) Рейхскомісаріат України;
- б) Трансністрія;
- в) Прифронтна зона;
- г) дистрикт „Галичина”;

17 До якої зони окупації належала Північно-Східна Україна?

- а) Рейхскомісаріату “Україна”;
- б) військової зони;
- в) Трансністрії;
- г) дистрикту „Галичина”.

18 Головним адміністративним центром Рейхскомісаріату “Україна” було місто:

- а) Київ;
- б) Рівне;
- в) Львів;
- г) Тернопіль.

19 Коли був підписаний договір між СРСР та Чехословаччиною про передачу Закарпаття до складу СРСР?

- а) 28 жовтня 1944 р.;
- б) 18 грудня 1944 р.;
- в) 26 листопада 1944 р.;
- г) 29 червня 1945 р.

20 У листопаді 1941 р. у Києві була створена:

- а) Ставка Верховного головнокомандування;
- б) Українська Національна рада;
- в) Українська повстанська армія;
- г) Українське військове об’єднання “Карпатська Січ”.

Тест № 25

Держава і право України у повоєнні роки і період десталінізації (1945 – середина 60-х р. ХХ ст.)

1 Після Другої світової війни вищим законодавчим органом влади УРСР була:

- а) Верховна Рада УРСР;
- б) Президія Верховної Ради УРСР;
- в) Рада Міністрів УРСР;
- г) Рада Народних Комісарів УРСР.

2 Коли відбулися перші повоєнні вибори до Верховної Ради УРСР?

- а) 1945 р.;
- б) 1946 р.;
- в) 1947 р.;
- г) 1948 р.

3 З якого віку мали право обиратися до Верховної Ради УРСР з 1947 р.?

- а) 18 років;
- б) 19 років;
- в) 20 років;
- г) 21 року.

4 Коли було затверджено герб, гімн і прапор УРСР?

- а) 1946 р.;
- б) 1947 р.;
- в) 1948 р.;
- г) 1949 р.

5 Коли відбулася реорганізація наркоматів у міністерства?

- а) 1946 р.;
- б) 1947 р.;
- в) 1948 р.;
- г) 1949 р.

6 Головною формою діяльності рад були:

- а) засідання;
- б) колегії;
- в) сесії;
- г) симпозіуми.

7 Коли прийнятий закон СРСР “Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР”?

- а) 19 лютого 1954 р.;
- б) 12 червня 1955 р.;
- в) 26 квітня 1954 р.;
- г) 7 листопада 1956 р.

8 На кого покладался нагляд за законністю на місцях незалежно від впливу місцевих органів влади?

- а) суди;
- б) міліцію;
- в) прокуратуру;
- г) органи державної безпеки.

9 Міністерство внутрішніх справ з 5 вересня 1962 р. було перейменовано у:

- а) міністерство охорони громадського порядку;
- б) міністерство охорони народного спокою;

- в) Головне управління внутрішніх справ;
- г) Комітет державної безпеки.

10 Коли проведено грошову реформу, яка відмінила карткову систему?

- а) 1946 р.;
- б) 1947 р.;
- в) 1958 р.;
- г) 1961 р.

11 Друга кодифікація радянського права в УРСР розпочалася з прийняття:

- а) Кримінального кодексу;
- б) Кримінально-процесуального кодексу;
- в) Закону про судоустрій;
- г) Цивільного кодексу.

12 Коли почався перехід на 7-годинний робочий день підприємств та установ?

- а) 1954 р.;
- б) 1958 р.;
- в) 1956 р.;
- г) 1960 р.

13 Згідно із законом „Про державні пенсії” від 14 липня 1956 р. право на пенсію за віком мали чоловіки:

- а) з 60 років і зі стажем 20 років;
- б) з 60 років і зі стажем 25 років;
- в) з 55 років і зі стажем 20 років;
- г) з 55 років і зі стажем 25 років.

14 З 12 січня 1950 р. для зрадників Батьківщини, шпівнів та диверсантів було введено покарання:

- а) до 10 років ув'язнення;
- б) до 20 років ув'язнення;
- в) до 25 років ув'язнення у таборах;
- г) смертна кара.

15 Коли був прийнятий Кримінальний кодекс УРСР?

- а) 25 грудня 1958 р.;
- б) 8 грудня 1961 р.;
- в) 28 грудня 1960 р.;
- г) 5 травня 1962 р.

16 Згідно з Кримінальним кодексом УРСР вік кримінальної відповідальності за тяжкі злочини починався з:

- а) 13 років;
- б) 16 років;
- в) 14 років;
- г) 18 років.

17 Максимальний термін ув'язнення згідно з Кримінальним кодексом УРСР 1960 р. складав:

- а) 10 років;
- б) 20 років;
- в) 15 років;
- г) 25 років.

18 Указом Президії Верховної Ради СРСР смертна кара була скасована у:

- а) 1945 р.;
- б) 1947 р.;
- в) 1946 р.;
- г) 1948 р.

19 Грошова оплата праці колгоспників була впроваджена у:

- а) 1945 р.;
- б) 1950 р.;
- в) 1948 р.;
- г) 1958 р.

20 Визначте зайве серед органів громадської самодіяльності, які надавали значну допомогу правоохоронним органам.

- а) товариські суди;
- б) органи державної безпеки;
- в) народні дружини.

Тест № 26

Держава і право України в період неосталінізму (середина 60 – середина 80 рр. ХХ ст.)

1 За Конституцією УРСР 1978 р. політичною основою держави були:

- а) ради депутатів трудящих;
- б) ради народних депутатів;
- в) ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.

2 Склад Верховної Ради УРСР становив:

- а) 400 депутатів;
- б) 500 депутатів;
- в) 650 депутатів;
- г) 750 депутатів.

3 У 1976-1984 рр. Головою Президії Верховної Ради УРСР був:

- а) В.Ватченко;
- б) П.Шелест;
- в) Д.Коротченко;
- г) В.Щербицький.

4 Коли була прийнята Конституція УРСР?

- а) 1964 р.;
- б) 1978 р.;
- в) 1972 р.;
- г) 1979 р.

5 Вищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади УРСР був(ла):

- а) Верховний Суд УРСР;
- б) Президія Верховної Ради УРСР;
- в) Кабінет Міністрів УРСР;
- г) Рада Міністрів УРСР.

6 Рада Міністрів УРСР здійснювала свої повноваження шляхом:

- а) видання законів;
- б) видання постанов і розпоряджень;
- в) видання указів;
- г) видання рекомендацій Верховній Раді.

7 Скільки союзно-республіканських міністерств налічувалося в Україні в 1978 р.?

- а) 15;
- б) 27;
- в) 20;
- г) 29.

8 На скільки років обиралися ради народних депутатів?

- а) 3;
- б) 5;
- в) 4;
- г) 7.

9 Яким відомством здійснювалося керівництво органами державного нотаріату після 1970 р.?

- а) Верховним Судом УРСР;
- б) Радою Міністрів УРСР;
- в) Міністерством юстиції УРСР;
- г) обласними судами.

10 Коли створено союзно-республіканське Міністерство юстиції УРСР?

- а) 6 липня 1947 р.;
- б) 6 жовтня 1970 р.;
- в) 12 листопада 1967 р.;
- г) 15 грудня 1974 р.

11 Посвідченням незаперечних прав і фактів, що мали юридичне значення, займався(алася):

- а) Верховний Суд УРСР;
- б) нотаріат;
- в) прокуратура;
- г) міліція.

12 Скільки років складав термін повноважень прокурорів різних рівнів?

- а) 3;
- б) 5;
- в) 4;
- г) 7.

13 Згідно з Конституцією 1978 р. Україна визнавалася:

- а) суверенною радянською соціалістичною державою;
- б) автономною республікою в складі СРСР;
- в) повноправною державою в федерації СРСР;
- г) республікою підпорядкованою РРФСР.

14 Кодекс УРСР про адміністративні правопорушення було прийнято:

- а) 7 жовтня 1977 р.;
- б) 30 жовтня 1981 р.;
- в) 20 квітня 1978 р.;
- г) 7 грудня 1984 р.

15 За Кодексом про адміністративні правопорушення адміністративна відповідальність встановлювався з:

- а) 14 років;
- б) 16 років;
- в) 15 років;
- г) 18 років.

16 Коли прийнято Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР?

- а) 1962 р.;
- б) 1969 р.;
- в) 1971 р.;
- г) 1983 р.

17 Коли був прийнятий Житловий кодекс УРСР?

- а) 1962 р.;
- б) 1969 р.;
- в) 1971 р.;
- г) 1983 р.

18 Дійсним визнавався тільки шлюб, укладений в:

- а) органах РАГСу;
- б) церкві;
- в) органах юстиції;
- г) органах нотаріату.

19 Коли прийнято Земельний кодекс УРСР?

- а) 1969 р.;

- б) 1970 р.;
- в) 1972 р.;
- г) 1981 р.

20 Конституція УРСР 20 квітня 1978 р. була прийнята:

- а) раніше за Конституцію СРСР;
- б) одночасно з Конституцією СРСР;
- в) після прийняття Конституції СРСР.

Тест № 27

Держава і право України періоду перебудови (1985-1991 рр.)

1 Коли прийнята Декларація про державний суверенітет України?

- а) 28 червня 1990 р.;
- б) 16 липня 1990 р.;
- в) 17 серпня 1990 р.;
- г) 14 грудня 1990 р.

2 Згідно з Декларацією про державний суверенітет України народом України визнавалися:

- а) громадяни всіх національностей;
- б) українці за походженням;
- в) громадяни всіх національностей з 18 років;
- г) всі громадяни, крім неправоздатних осіб;

3 На кого покладался вищий нагляд за точним виконанням законів у державі згідно з Декларацією про державний суверенітет?

- а) Міністерство внутрішніх справ;
- б) Верховний Суд;
- в) Кабінет Міністрів;
- г) Генерального прокурора

4 Коли введено інститут президентства в СРСР?

- а) 1985 р.;
- б) 1989 р.;
- в) 1990 р.;
- г) 1991 р.

5 Кількісний склад Верховної Ради УРСР за законом „Про зміни і доповнення Конституції Української РСР” становив:

- а) 400 депутатів;
- б) 500 депутатів;
- в) 450 депутатів;
- г) 650 депутатів.

6 Народна Рада – це:

- а) перша парламентська опозиція в Україні;
- б) політична партія;
- в) назва Всеукраїнського референдуму;
- г) назва Верховної Ради в Україні з 1991 р.

7 В УРСР інститут президентства запроваджено у:

- а) 1985 р.;
- б) 1989 р.;
- в) 1990 р.;
- г) 1991 р.

8 Перші вибори Президента України відбулися:

- а) 6 липня 1990 р.;
- б) 13 травня 1991 р.;
- в) 5 липня 1991 р.;
- г) 1 грудня 1991 р.

9 Визначте зайвий елемент судової системи Української РСР у 1985-1991 рр.

- а) Верховний суд УРСР;
- б) Верховний суд Автономної Республіки Крим;
- в) Київський міський суд;
- г) Апеляційний суд.

10 Судді районних народних судів обиралися:

- а) міськими радами народних депутатів;
- б) обласними радами народних депутатів;
- в) районними радами народних депутатів;
- г) Верховним судом УРСР.

11 З жовтня 1989 р. термін повноважень суддів всіх рівнів становив:

- а) 3;
- б) 5;
- в) 7;
- г) 10.

12 Згідно з Конституцією УРСР контроль і нагляд за судовою діяльністю судів УРСР покладался на:

- а) Верховний Суд УРСР;
- б) відповідні ради народних депутатів;
- в) Верховного суддю УРСР;
- г) Генерального прокурора УРСР.

13 Термін повноважень Генерального прокурора УРСР становив:

- а) 3;
- б) 5;
- в) 7;

г) 10.

14 Термін повноважень прокурорів всіх рівнів становив:

а) 3;

б) 5;

в) 7;

г) 10.

15. Функція виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень покладалася на:

а) прокуратуру;

б) міліцію;

б) суд;

г) службу безпеки.

16 Комітет конституційного нагляду був переіменований у:

а) Верховний суд УРСР;

б) Конституційний суд;

в) Рада Міністрів УРСР;

г) Генеральна прокуратура УРСР.

17 Конституційний суд УРСР обирався на:

а) 3 років;

б) 5 років;

в) 7 років;

г) 10 років.

18 Кількісний склад Конституційного суду УРСР становив:

а) 10;

б) 12;

в) 20;

г) 23.

19 Який закон УРСР прийнято 7 лютого 1991 р.?

а) “Про кооперацію”;

б) “Про підприємництво”;

в) “Про підприємства УРСР”;

г) “Про власність”.

20 Конституційний суд обирався:

а) Радою міністрів УРСР;

б) Верховним судом УРСР;

в) Верховною Радою УРСР;

г) Президентом України.

Тест № 28
Держава і право України на сучасному етапі
(1991-2006 рр.)

1 Коли прийнято Акт проголошення незалежності України?

- а) 17 березня 1991 р.;
- б) 19 серпня 1991 р.;
- в) 20 серпня 1991 р.;
- г) 24 серпня 1991 р.

2 Коли було проведено Всеукраїнський референдум, на якому підтверджено Акт проголошення незалежності України?

- а) 1 листопада 1991 р.;
- б) 1 грудня 1991 р.;
- в) 5 грудня 1991 р.;
- г) 7-8 грудня 1991 р.

3 Угода про створення Співдружності Незалежних Держав підписана?

- а) 1 листопада 1991 р.;
- б) 1 грудня 1991 р.;
- в) 5 грудня 1991 р.;
- г) 7-8 грудня 1991 р.

4 Коли в Україні існував інститут представників Президента?

- а) 1992-1994 рр.;
- б) 1994-1996 рр.
- в) 1996-1998 рр.;
- г) 1998-2000 р.

5 Коли були внесені зміни до Конституції України, що передбачали зміну і перерозподіл владних повноважень вищих органів влади?

- а) 8 червня 1995 р.
- б) 16 квітня 2000 р.;
- в) 16 квітня 2006 р.;
- г) 8 грудня 1004 р.

6 Вищий законодавчий орган влади в Україні:

- а) Президент;
- б) Кабінет Міністрів;
- в) Верховна Рада;
- г) Законодавче зібрання.

7 Склад Верховної Ради України становить:

- а) 300 депутатів;
- б) 450 депутатів;
- в) 400 депутатів;

г) 500 депутатів.

8 На який термін обираються народні депутати Верховної Ради України?

- а) 3 роки;
- б) 4 років;
- в) 5 роки;
- г) 6 років.

9 Вищий орган виконавчої влади України?

- а) Президент;
- б) Кабінет Міністрів;
- в) Верховна Рада;
- г) народ України.

10 Перед ким відповідальний Кабінет Міністрів України?

- а) Президентом;
- б) Конституційним судом;
- в) Верховною Радою;
- г) Верховним судом.

11 За якою виборчою системою були проведені вибори до Верховної Ради України у 2006 р.?

- а) мажоритарною;
- б) пропорційною;
- в) змішаною.

12 За новітню історію України лише один раз Президента України було обрано в першому турі виборів. Коли це сталося?

- а) 1991 р.;
- б) 1994 р.;
- в) 1999 р.;
- г) 2004 р.

13 Вищим судом судової системи України є:

- а) Конституційний суд;
- б) Вищий арбітражний суд;
- в) Верховний суд;
- г) Верховний суд АРК.

14 Окремі громадяни можуть звертатися до Конституційного суду України через:

- а) Голову Верховної Ради України;
- б) Президента;
- в) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- г) народних депутатів України.

15 Термін повноважень суддів Конституційного суду України:

- а) 5 років;

- б) 7 років;
- в) 9 років;
- г) 10 років.

16 На який державний орган покладені функції попереднього слідства і нагляду за дотриманням законів?

- а) міліція;
- б) суд;
- в) служба безпеки;
- г) прокуратура.

17 З якого року Україна є членом ООН?

- а) 1945 р.;
- б) 1985 р.;
- в) 1991 р.;
- г) 1996 р.

18 Служба безпеки України підпорядкована:

- а) Верховному Суду;
- б) Верховній Раді;
- в) Президенту;
- г) Кабінету Міністрів.

19 Конституційну більшість Верховної Ради становить:

- а) 225 депутатів;
- б) 350 депутатів;
- в) 300 депутатів;
- г) 400 депутатів.

20 Коли була прийнята Конституція України?

- а) 24 серпня 1991 р.;
- б) 28 червня 1994 р.;
- в) 28 жовтня 1996 р.;
- г) 28 червня 1996 р.

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

У завданнях правильну відповідь позначайте тільки

	А	Б	В	Г		А	Б	В	Г		А	Б	В	Г
1	☐	☐	☐	☐	1	☐	☐	☐	☐	1	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	2	☐	☐	☐	☐	2	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	3	☐	☐	☐	☐	3	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	4	☐	☐	☐	☐	4	☐	☐	☐	☐
5	☐	☐	☐	☐	5	☐	☐	☐	☐	5	☐	☐	☐	☐
6	☐	☐	☐	☐	6	☐	☐	☐	☐	6	☐	☐	☐	☐
7	☐	☐	☐	☐	7	☐	☐	☐	☐	7	☐	☐	☐	☐
8	☐	☐	☐	☐	8	☐	☐	☐	☐	8	☐	☐	☐	☐
9	☐	☐	☐	☐	9	☐	☐	☐	☐	9	☐	☐	☐	☐
10	☐	☐	☐	☐	10	☐	☐	☐	☐	10	☐	☐	☐	☐
11	☐	☐	☐	☐	11	☐	☐	☐	☐	11	☐	☐	☐	☐
12	☐	☐	☐	☐	12	☐	☐	☐	☐	12	☐	☐	☐	☐
13	☐	☐	☐	☐	13	☐	☐	☐	☐	13	☐	☐	☐	☐
14	☐	☐	☐	☐	14	☐	☐	☐	☐	14	☐	☐	☐	☐
15	☐	☐	☐	☐	15	☐	☐	☐	☐	15	☐	☐	☐	☐
16	☐	☐	☐	☐	16	☐	☐	☐	☐	16	☐	☐	☐	☐
17	☐	☐	☐	☐	17	☐	☐	☐	☐	17	☐	☐	☐	☐
18	☐	☐	☐	☐	18	☐	☐	☐	☐	18	☐	☐	☐	☐
19	☐	☐	☐	☐	19	☐	☐	☐	☐	19	☐	☐	☐	☐
20	☐	☐	☐	☐	20	☐	☐	☐	☐	20	☐	☐	☐	☐

18. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

№ 1

Держава скіфів (VII-III ст. до н.е.).

Судові органи Гетьманщини.

Застосування кодексів австрійського права в Галичині і Буковині.

Після смерті батька старший, середній та молодший сини почали сперечатися, щодо розділу батьківського майна. Старший був рідним братом середнього та молодшого за материнською лінією. Мати, яка мешкала разом зі старшим сином, запропонувала розділити майно на трьох, але брати відмовилися, і поділили майно між собою. Після смерті матері молодші брати запропонували старшому братові поділити майно матері на трьох. Старший брат відмовився, мотивуючи це тим, що весь цей час мати жила з ним і він доглядав її. Крім цього, брати не поділилися з ним майном батька. Вирішіть справу.

Селянин Іванов захотів викупити свою садибу та зробив внесок у Повітову Скарбницю. Але поміщика у цей час не було в маєтку, і тому угода про викуп садиби не була укладена. Що має робити Іванов?

№ 2

Античні міста-держави на території України (VI-III ст. до н.е.).

Держава Богдана Хмельницького (територіальне відношення).

Особливості Столипінської аграрної реформи в Україні.

Проходячи повз чужий двір Воронов побачив, що хлів відчинено і вдома нікого немає. Він зайшов у хлів, від'язав вола та вивів його на двір. У цей час хазяїн з сином повернулися додому й затримали злодія на місці злочину. Яке покарання отримає злодій? Варіант: крадіжка скоєна вночі.

Під час голосування на суді голоси присяжних розділилися навпів. Яке рішення прийме суддя?

№ 3

Боспорське царство (IV-III ст. до н.е.).

Поступова ліквідація царизмом автономного устрою України.

Виникнення Центральної Ради та її законодавча діяльність.

Жінка, після смерті свого чоловіка-боярина розтратила спадок, що він залишив дітям, і вдруге вийшла заміж. Їхня дочка не змогла вийти заміж, тому що не мала приданого. Чи повинна мати повернути розтрачену спадщину? Хто повинен забезпечити придане для дочки після смерті батька?

Син селянина, якому виповнився 21 рік, тягнув жребій для призову до військової служби та витягнув жребій, що звільняв його від призову. Чи повинен він вдруге тягнути жребій? Якщо так, то коли і в якому віці ?

№ 4

Формування державності у східних слов'ян.

Формування, джерела, структура "Прав, за якими судиться малоросійський народ" 1743 року.

Конституція УНР 1918 року, її структура, зміст та історичне значення.

Двоє холопів вкрали з княжої конюшні кобилиць. Їх спіймали на місці злочину. Яке покарання вони отримають?

Селянин Петров вирішив викупити оселю і заявив на сільському сході, що він виходить із громади, але йому відмовили. Тоді він звернувся до мирowego посередника, котрий теж відмовив. Петров звернувся до суду. Вирішіть справу.

№ 5

Суспільний лад Київської Русі.

"Суд і розправа в правах малоросійських" 1750 року, їх структура і зміст.

Українська гетьманська держава 1918 року.

.Селяни Петров та Іванов уклали між собою договір позики. Петров позичив Іванову мед на 1 рік за відсотки. Коли настав час повертати борг, Іванов відмовився повертати, стверджуючи, що угода не була укладена. Вирішіть справу.

Купець Федорин застрелився. За заповітом спадок мали поділити між собою сини. Під час пострілу на документ потрапила кров- частина тексту була знищена. Слідчі змогли прочитати лише наступне: «Я Іван Федорин залишаю своїм дітям Петру Федорину, Івану Федорину та Степану Федорину 180 тис.рублів. Старшому сину Петрові Федорину – 90 тис.рублів...». Далі текст неможливо було прочитати. Вирішіть справу.

№ 6

Державний лад Київської Русі.

Цивільне право за "Правами, за якими судиться малоросійський народ" 1743 року.

Україна в добу Директорії.

Купець поїхав за кордон з товаром, що придбав за гроші, взяті в кредит. По дорозі додому корабель купця потрапив під бурю і весь товар затонув. Коли купець повернувся додому, кредитор почав вимагати негайного повернення боргу, але купець не зміг погасити кредит, тому що не мав необхідної суми. Вирішіть справу.

Священник, не узгодивши з родичами самовбивці купця Федорина, наказав поховати його не на кладовищі, як ховають християн, а за його межами, недалеко від церкви. Сини покійного, які приїхали на похорон спростували рішення священника, вимагаючи покарати його. Вирішіть справу.

№ 7

Джерела права Київської Русі та їх характеристика.

Кримінальне право за "Правами, за якими судиться малоросійський народ" 1743 року.

Розпад Австро-Угорщини і проголошення Західноукраїнської Народної Республіки.

Селянин наприкінці лютого 1468 року знайшов у лісі вівцю, що заблукала й привів її до себе у двір і почав вважати її своєю власністю. Сусіда повідомив про його дії в канцелярію князя. Вирішіть справу

Робітник протягом двох місяців не отримував зарплатню. Він змушений був узяти позику у директора фабрики, щоб прогодувати свою родину. У травні робітник отримав зарплатню. Директор почав вимагати сплатити відсотки за позику, що була взята в лютому. Чи законними є дії управляючого? Як має вчинити робітник?

№ 8

Походження, основні редакції та списки Руської Правди.

Процесуальне право за "Правами, за якими судиться малоросійський народ" 1743 року.

Державний устрій та право ЗУНР.

Перекладач, який служив у канцелярії великого князя литовського в серпні 1530 р., за проханням родича, підробив державну печать на документі, що підтверджував його право власності на землю. При перевірці цього документа підробка була виявлена. Вирішіть справу. Фабрикант найняв робітника на невизначений термін. Через рік робітник написав заяву про звільнення, але йому відмовили. Тоді він вирішив перейти на іншу фабрику, не дочекавшись згоди хазяїна. Чи правомірними є дії робітника?

№ 9

Цивільне право за Руською Правдою.

Звід законів Російської імперії та його поширення на Україні.

Об'єднання ЗУНР і УНР в єдиній соборній Українській державі.

Син програв у карти велику суму грошей, убив батька, який відмовився заплатити за нього цей борг. Після вбивства він утік в інше місто й переховувався в будинку свого друга. Коли органи розшуку знайшли місце переховування батьковбивці, то він разом з другом намагався втекти, але їх затримали. Вирішіть справу.

У 1898р. відбувся суд над підприємцем Сергієм Єфремовим. Коли Єфремов брав на роботу працівників, він уклав з ними договір про 12-ти годинний робочий день та регулярну заробітну платню в розмірі 40 карбованців. Після 4-х місяців роботи, підприємець зменшив платню до 30 карбованців, збільшивши при цьому робочий день до 13 годин. Працівники декілька місяців не звертались до суду, бо Єфремов сказав, що виконавши велике замовлення, вони отримають усі гроші. Але після виконання роботи нічого так і не змінилося. Яке рішення прийме суд?

№ 10

Кримінальне право за Руською Правдою.

"Уложення про покарання кримінальні та виправні", його редакції і характеристика.

Утворення Української радянської держави.

Вночі в будинок прокрався злодій. Хазяїн намагався його затримати, але крадій почав опиратися й накинувся на нього з ножом. Слуга прийшов на допомогу хазяїнові й убив злодія. Чи отримає покарання слуга?

Фабрикант Дубров розплатився з працівниками не грошима, а хлібом. Робітники були обурені. Чи правильно вчинив фабрикант?

№ 11

Характер та особливості судового процесу в Київській державі.

Декабристський рух в Україні: таємні організації та їх програми.

Конституція УРСР 1919 року, її структура і зміст.

Збіднілий шляхтич Миклевич, прийшов до свого сусіди Любомирського просити допомоги.

Любомирський сказав, що допоможе, якщо Миклевич віддасть заміж свою дочку за його сина.

Однак дочка Миклевича кохала іншого. Батько, перебуваючи в складному фінансовому становищі, погодився на шлюб дочки, незважаючи на її відмову. Вирішіть справу.

Робітник заводу "Арсенал" відмовився працювати, бо його перестала задовольняти заробітна платня, хоча за договором він ще повинен був відпрацювати 6 місяців. Вирішіть справу.

№ 12

Утворення Галицько-Волинського князівства та його історичне значення.

"Збірник малоросійських прав" 1807 р., його зміст і значення.

Утворення Союзу РСР та роль України в цьому процесі.

22 квітня 1654 р. у місті Києві затримали козака Івана Остряника, звинуваченого в незаконному виробленні горілки. Під час обшуку його будинку була знайдена невелика кількість горілки, а також все необхідне для її виробництва. Поставши перед місцевим полковником, Остряник заявив, що виробляв горілку виключно для власного споживання, а не для продажу. Як вирішити справу полковник?

У серпні 1861р. пан не збирав свій урожай, зерно осипалося й сільська громада вирішила зібрати зерно й поділити між собою. Пан вирішив спростувати рішення громади. Вирішіть справу.

№ 13

Особливості суспільного ладу Галицько-Волинського князівства.

Селянська реформа 1864 року в Україні.

Державно-правовий статус України за конституцією СРСР 1924 року.

17 грудня 1656 р. у місті Козельці ремісники місцевого швейного цеха конфіскували весь товар у купця Богдана Сирітченка, який торгував на ярмарку. Своєю поведінку ремісники мотивували тим, що купець не повідомив старшинам місцевого швейного цеха про свій намір продавати тканину на ярмарку в їхньому місті. Іван Сирітченко спростував їхні дії у бургомістра. Вирішіть справу.

У 1864 році тридцятирічний міщанин Петров, якого рік тому перевели до Слобожанського повіту на посаду вчителя народної школи, висунув свою кандидатуру у присяжні засідателі. Чи вдасться йому виграти на виборах?

№ 14

Особливості державно-правового розвитку Галицько-Волинського князівства.

Зміни в суспільному устрої України після селянської реформи.

Конституція УРСР 1929 року, її структура і зміст.

Кравченко угнав у сусіди отару овець та перегнав її на нове пасовисько. Під час перегону одна вівця померла. Сусіда, дізнавшись, де знаходяться його вівці, разом із синами відібрав свою отару. Перерахувавши отару, він побачив, що не вистачає однієї вівці й звернувся до суду. Вирішіть справу.

У серпні 1889г. на посаду земського начальника було обрано дворянина за походженням світового суддю Опанова. Левін, купець подав на нього скаргу до суду, вимагаючи його відставки, оскільки Опанов продовжував працювати в суді, не маючи права поєднувати дві посади. Вирішіть справу.

№ 15

Виникнення і розвиток митної служби в Україні.

Земська реформа 1864 року в Україні.

Перебудова державного апарату і демократизація виборчої системи за Конституцією УРСР 1937 року.

Козаки Полтавського полку, незадоволені політикою Ганни Іоанівни повстали. Після спинення їх виступу стало відомо, що родичі козаків знали, що готується повстання. На кого чекає суд? Яке покарання вони отримають?

У вересні 1861г. поміщик Опятін подав скаргу до суду на селянина Барова за те, що той уже 2 тижні не працював на панщині. Суддя наказав Барову відпрацювати 6 днів за минулі 2 тижні і стягнути з нього штраф. Чи правомірними є дії судді?

№ 16

Правове положення українських земель у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.

Міська реформа 1870 року в Україні.

Проголошення самостійності Карпатської України в 1938-1939 рр.

Грабіжника було спіймано на місці злочину, але з ним не було крадених речей. Судовим вироком стала смертна кара через повішення. Чи правомірними є дії судді?

На тютюновому заводі в січні 1887г. з Ковальовим Іваном трапився нещасний випадок. Адміністрація заводу терміново викликала лікаря, за послуги якого було сплачено 1 крб. Під час видачі зарплатні Іванові не доплатили ті гроші, що пішли на плату лікареві. Чи правомірними є дії адміністрації заводу?

№ 17

Суспільний устрій Великого князівства Литовського.

Судові статuti 1864р., їх зміст та історичне значення.

Апарат управління Західною Україною в складі Польщі (1921-1939 рр.).

18 травня 1646р. путивльський воевода Ю.Долгорукий затримав українського купця Петра Томенка, який віз в Росію на продаж плетені кошики та сіль, а 20 травня 1646р. він затримав іншого українського купця Івана Сороку, який віз в Росію на продаж хліб і порох. Томенко і Сорока подали скаргу до суду на дії Долгорукого. Вирішіть справу.

У березні 1922 мешканець с.Луначарське продав частину свого с/г інвентаря. Через деякий час його заарештували, звинувативши у розкраданні державної власності. Селянин заявив, що це його власне майно і тому він має право розпоряджатися ним. Вирішить справу.

№ 18

Органи влади та управління на українських землях в період XIV-XVI ст.

Судова система за Статутом 1864 року.

Входження Західної України до складу УРСР.

31 січня 1654р. Київський міщанин Хриштоф Солонець затримав київлянина Самійла Чупринку, який продавав горілку. Чупринка надав розписку в тому, що це не його горілка, що вона виготовлена Олексою Остапчуком, мешканцем Глухова. Вирішить справу.

Трудова хлібозаготівля, не встигаючи виконати план робіт додатково прийняла на роботу працівників. Робітників попередили, що вони отримають меншу платню ніж постійні працівники господарства. Робітники подали жалобу в сільраду . Вирішить справу.

№ 19

Литовські статuti та їх застосування в Україні.

Реорганізація прокуратури і заснування адвокатури за судовою реформою 1864 року.

Входження Північної Буковини до складу УРСР.

Росіянин Козьма Коплов 25 липня 1653р. подав скаргу на почепського сотника за те, що той відібрав його коней і бричку. Сотник відповів, що Коплов не сплатив податок за рухоме майно. Чи мав право сотник забирати коней і бричку? Чи повинен був Коплов сплачувати цей податок?

Григоренко переховував у себе свого друга Дмитренка, учасника збройного повстання. Через деякий час Дмитренка заарештували . Чи буде відповідати Григоренко?

№ 20

Цивільне право за Литовськими статутами.

Особливості проведення судової реформи 1864 року в Україні.

Перебудова державного апарату України в роки Другої світової війни.

У травні 1760 р. Пилип Нечет вирішив перейти від свого поміщика Арсен'єва до іншого. Нечет розповів про це Арсен'єву, але той заборонив перехід , мотивуючи це тим, що своє майно Нечет надбав на його землях. Пилип Нечет залишив майно та пішов до нового поміщика, але той його не прийняв. Вирішить справу.

Дмитренка, учасника збройного повстання заарештували, коли він повернувся додому. Він заявив, що особисто не приймав участі в бойових діях , тому що був фельдшером. Вирішить справу.

№ 21

Кримінальне право за Литовськими статутами.

Загарбання західноукраїнських земель Австрією.

Розчленування території України і встановлення окупаційного режиму в період Другої світової війни.

Управляючий поміщика Арсен'єва Кирило Плющ завдав йому своїми неправомірними діями матеріальної шкоди. Розуміючи свою провину та боючись покарання, він утік, не дослуживши до визначеного договором строку та пішов на службу до іншого. Поміщик, зважаючи на непогані здібності К.Плюща, прийняв його на роботу. Вирішіть справу.

У селі Дмитрівка в 1922 році не вистачало робочої сили. Через те до примусової праці було залучено в порядку трудової повинності селянина Андрієнка 1875 року народження. Чи мали право вони діяти таким чином?

№ 22

Судовий процес за Литовськими статутами.

Апарат управління Галичиною (1772-1848 рр.).

Входження Північної Буковини до складу УРСР.

В селі Лисі гори в 1724р. була затримана банда грабіжників, яка за 3 роки існування пограбувала 56 дворів на суму 5,600 карбованців. З числа грабіжників селяни впізнали чиновника Репіна, селянина Кочубея та неповнолітнього хлопця, мешканця іншого села – селянина Порухіна. Розлючені селяни вимагали, щоб звинувачених катував за скоєні злочини. Яке рішення прийме суд?

У 1925 році в місті Запоріжжя шістнадцятирічний хлопець Андрій Кисіль агітував громадян сплачувати податкові повинності. Його було заарештовано і суд ухвалив вирок – розстріл. Чи законним є рішення суду? У якому випадку воно буде легальним? Яке рішення повинен був ухвалити суд у даному випадку?

№ 23

Запорізька Січ, її організація і роль в історії України.

Галицьке намісництво, його структура і діяльність.

Перебудова державного апарату України в роки Другої світової війни.

В 1801р. у Москві було затримано кишенькового злодія Сюрко в той час, коли він намагався вкрасти гроші у міщанина Калинського. Хто має розглядати цю справу? До якого Зводу законів належить ця справа?

Під час арешту зрадника народу Павла Залевського було проведено обшук його помешкання. Під час обшуку була конфіскована золота прикраса. Вагітна дружина Павла Залевського чинила опір під час обшуку, але її попередили, що через непокору її також можуть заарештувати. Вирішіть справу.

№ 24

Формування Української держави в роки народно-визвольної війни 1648-1654 рр.

Крайова конституція для Галичини 1850 року, причини видання та основні положення.

Розчленування території України і встановлення окупаційного режиму в період Другої світової війни.

Козак Архипко подав скаргу великому государю Петру I від 17.12.1689 на гетьмана І. Мазепу, який відібрав у нього грамоту на володіння селом. Вирішіть справу.

Семен Гордієнко приїхав у місто, маючи при собі тимчасове посвідчення особи. Перевіряючи документи, поліція виявила відсутність паспорту в Семена Гордієнка. Яке покарання чекає Семена Гордієнка за те, що він не мав паспорта?

№ 25

Приєднання України до Росії та його юридичне оформлення.

Галицький крайовий сейм, порядок формування, склад і компетенція.

Утворення УПА та її діяльність.

У Києві в 1745р. селянин Ващенко звернувся до суду зі скаргою на купця Косенко за те, що той наніс йому тілесні ушкодження. Що вирішить суддя?

20 грудня 1934 року Петра Григоренка було звинувачено в терористичних актах проти робітників радянської влади. Яке покарання чекає на нього, і чи можливі пом'якшення вироку?

№ 26

Правове становище України за Березневими статтями 1654 року.

Утворення Австро-Угорської монархії.

Соціально-політичне становище Закарпаття в складі Чехословаччини.

5 серпня 1722р. у Чернігові козак Гнатюк подав скаргу до суду на сотника Остапенко за те, що той примушував його будувати в його маєтку кам'яний паркан. Чи правомірними є дії сотника?

Колгоспник Карпович, узявши мотоцикл, що стояв без нагляду, поїхав на колгоспне поле і набрав там два мішки картоплі, за що і був засуджений на два роки позбавлення волі. Чи правильне рішення ухвалив суд?

№ 27

Устрій Гетьмансько-Козацької держави.

Австрійська конституція 1867 року та її характеристика.

Розпад СРСР і відродження Української незалежної держави.

У Києві в 1746р. Марина Євенко звернулася до суду зі скаргою на свого молодшого брата Івана Ніконенко за те, що він забрав усю спадщину собі. Брат аргументував цей учинок тим, що Марина вийшла заміж без згоди батьків. Яке рішення прийме суддя?

Засуджений К. Погодін звернувся зі скаргою в суд на судових виконавців, які внесли в список конфіскації майна його будинок з прибудовами. Вирішить справу.

19. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Гіда Є.О. Історія держави і права України [навчально-методичний комплекс] /Є.О. Гіда, Л.І, Пилипенко. – К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2019. – 183 с.

Структурними частинами навчально-методичного комплексу є:

1. Програма навчальної дисципліни.
2. Робоча програма, до якої входять:
  - 2.1. Опорний конспект лекцій (окрема папка);
  - 2.2. Методичні рекомендації та завдання для практичних і семінарських занять;
  - 2.3. Методичні рекомендації та завдання для практичних і семінарських занять;
  - 2.4. Тестові завдання;
  - 2.5. Екзаменаційні та залікові білети (окрема папка);
  - 2.6. Пакет контрольних завдань для комплексної перевірки знань (окрема папка);
  - 2.7. Пакет контрольних завдань для заміру залишкових знань (окрема папка);
  - 2.8. Методичні вказівки та контрольні роботи для студентів заочної форми навчання.

19. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зайцев Л.О. Спроби відновлення Української держави (теорія і практика 1941 - 1945 рр.) // Академія правових наук України. - Вісник...Харків, 1996. - Вип.5. - С. 126-134.
2. Заруба В. М. Історія держави і права України : навч. посіб. / В. М. Заруба. - К. : Істина, 2006. - 416 с.
3. Захарченко П. Суспільно-політичний лад і право на землях України у складі Великого князівства Литовського // Історія України. - № 33-34. - 2002.
4. Орленко В. І. Історія держави і права України : посіб. для підготов. до іспитів /
5. Чухліб Т.В. Гетьмани Правобережної України в історії. Центральна та Східна 1663-1713. - К. 2004.
6. Аксютин В.В. Хрущевская оттепель и общественное настроение в СССР в 1953-1964 гг. Москва, 2004. - 488 с.
7. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року // Голос України. - 1991. - 25 серпня.
8. Андрущенко В.Л., Федосов В.М. Запорізька Січ як український феномен. - К., 1995.
9. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953 Суспільно-
10. Гетьман В.П. Як приймалась Конституція України.- К., 1996.
11. Горський А.А. Ще раз про роль норманів у формуванні Київської Русі // Укр. істор. журн. - 1994. - №1.
12. Гурбик А. Копні суди на українських землях у XIV-XVI ст. // Укр. істор. журн. - 1990. - № 10. - С.110-116.
13. Декларація про державний суверенітет України, ухвалена Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року// Вечірній Київ. - 1990. - 17 липня.
14. Довбня В. Січові стрільці київського формування у визвольних змаганнях 1917— 1920 років. - К., 2002.
15. Дсаєвич Я. Галицько-Волинська держава. - Львів, 1999.
16. Захарченко П. П. Історія держави та права України : Підруч. / П. П. Захарченко. - К. : Атіка, 2005. - 368 с.
17. Іванов В. М. Історія держави і права України : навч. посіб. / В. М. Іванов. - К. : Атіка, 2007. - 728 с.
18. Історія держави і права України / О. Кузьминець, В. Калиновський. - 2-е вид. допов. - К. : Україна, 2002. - 448 с.
19. Історія держави і права України : підруч. / [А. С. Чайковський, В. І. Батрименко, Л. О. Зайцев та ін.] ; за ред. А. С. Чайковського. - К. : Юрінком Інтер, 2006. - 512 с.
20. Історія держави і права України. Підручник. – У 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 1. – Кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: «Ін Юре», 2003. – 656с.
1. Історія держави і права України: навч. посіб. / В. М. Іванов. – Київ: Атіка, 2003. – 416 с.
2. Історія держави і права України: Підручник. – у 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. – Том 2. – Кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 580 с.
21. Історія держави та права України : навч. посіб. для дист. навч. / П. П. Захарченко, О. В. Кузьминець. - К. : Україна, 2005. - 208 с.
3. Історія конституційного законодавства України: Зб. док. / Упоряд. В.Д. Гончаренко.

– Х.: Право, 2007. – 256 с.

22. Історія українського права : навч. посіб. / [І. А. Безклубий, І. С. Гриценко,
23. Капелюшний В. П. Історія держави і права України : навч. посіб. в схемах, таблицях і визначеннях основних термінів / В. П. Капелюшний, С. В. Кудін. - К. : Олан, 2001. - 224 с.
24. Карвацька С. Б. Історія держави та права України :тестові завдання / С. Б. Карвацька, С. Г. Меленко, І. Ж. Торончук. - Чернівці : Рута, 2006. - 127 с.
25. Коваль В.С. За що і з ким боролися ОУН-УПА // Україна ХХ ст. Проблеми національного відродження. - К.,1993.- С. 91-116.
26. Кондратюк В.О. Державність України в 1917-1920 рр. - Львів, 1992.
27. Конституції і конституційні акти України. історія і сучасність. (До 15-річчя Конституції України і до 20-ї річниці незалежності України) / Упоряд.:
28. Котляр М.Ф. Данило Галицький. - К.,1979.
29. Котляр Н.Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX-XIII. - К.,1985.
30. Кульчицький В. С. Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. - К. : Ін Юре, 2008. - 624 с.
4. Кульчицький В.С. Історія держави і права України / За ред. В. С. Кульчицького, Б.Й. Тищик.– К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 624 с.
31. Лазуренко В.М. На перехресті епох. Богдан Хмельницький та його доба. - Черкаси, 2005.
32. Лозовий В.С. Внутрішня політика Директорії. Українська Народна Республіка (Кам'янецька доба). - К.; Кам'янець-Подільський, 2005.
33. Мироненко О.М. Судові реформи за гетьмана П.Скоропадського // Правова держава. - Вип. 7. - К., 1996.
34. Михайленко П. Суды и наказания в сечи Запорожской // іменем закону. - 1993. - 3, 10, 17 вересня.
35. Мірчук П. Українська повстанська армія. 1942-1952. Документи і матеріали. - Львів, 1991.
36. О. Кресіна, О. В. Батанов ; від. ред. Ю. С. Шемшученко. - 3-є вид. - К. : Юридична думка, 2011
37. Проблеми реформування державної влади: конституційні та управлінські аспекти. Науково-практична конференція. Київ, 10-11 березня 1995. - К., 1995.
38. Российское законодательство X-XX веков (тексты и комментарии): в 9 томах.
39. Сергійчук ВІ. Іменем війська Запорозького: Українське козацтво в міжнародних відносинах ХVІ - сер.ХVІІ ст. - К.,1991.
40. Серета А. М. Історія держави і права України. Ч. 1 : навч. посіб. / А. М. Серета. - Запоріжжя : Зеленкевич Л. П.; Суми : Унів. кн., 2010. - 331 с.
41. Степанков В.С. Б.Хмельницький і проблеми державності України // Укр. істор. журн. - 1991. - № 9-П.
42. Степанков В.С. Українська Козацька Республіка в сер. ХVІІ ст.: особливості політичного устрою та соціально-економічних відносин. - Хмельницький, 1990.
43. Стерчо П. Карпато-Українська держава. -Львів, 1994.
44. Терлюк І. Я. Історія держави і права України : навч. посіб. / І. Я. Терлюк. - К.: Атіка, 2011. - 944 с.
45. Тимошук О.В. Охоронний апарат Української держави (квітень-грудень 1918

р.). - Харків, 2000.

46. Тищик Б.Й., Вівчаренко Б.А. Суспільно-політичний лад і право України у складі Речі Посполитої та Литовської держави. - Львів, 1996.
47. Тищик Б.Й., Вівчаренко Ф.А. Західноукраїнська Народна Республіка. - Коломия, 1994.
48. Толочко А.П. Князь в Древней Руси: власть, собственность, идеология. - К., 1992.
49. Трофанчук Г. І. Історія держави та права України : навч. посіб / Г. І. Трофанчук. - К. : Юрінком Інтер, 2011. - 384 с.
50. Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2-х томах. - К., 1996/1997.
51. Українські землі часів короля Данила Галицького: церква і держава: Статті та матеріали. /В. Гаюк та ін. (ред. кол.) - Л., 2005.
5. Усенко І. Б. Історія держави і права України: проблеми предмета і методології досліджень // Правова держава. – 1999. – Вип. 10. – С. 237–244.
52. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. / Упоряд.: А. С. Чайковський (кер.), О. Л. Копиленко, В. М. Кривоніс та ін. - К. : Юрінком Інтер, 2003. - 656 с.
6. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого ; уклад. В. Д. Гончаренко, О. Д. Святоцький ; ред. В. Д. Гончаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 796 с.
7. Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т. – Т.1: З найдавніших часів до початку ХХ ст. / За ред. В.Д. Гончаренко. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: Ін Юре, 2000. – 472 с.
53. Яворницький Ді. Історія запорозьких козаків: У 3 т. - Львів, 1990-1992.
54. Яковенко Н. Здобутки і втрати Люблінської унії // Київська старовина. - 1993. - № 3.
55. Яковлів А. Основи конституції УНР // Розбудова держави. - К., 1995.- № 5.
56. Яковлів А. Українсько-Московські договори у ХУІІ-ХУІІІ ст. Праці Українського наукового інституту. - Варшава. - 1993. - Т.19. - № 3. - С.18-20.

Додаткова

1. Бакалець О.А. Історія України з найдавніших часів до початку ХХІ століття. – Л.: Магнолія 2006, 2010. – 573 с.
2. Бедрій М. Методологічний інструментарій наукового пізнання українського звичаєвого права / М. Бедрій // Вісник Львівського університету. Серія: юридичні науки. – 2019. – Випуск 69. – С. 12–22.
3. Бедрій М. Форми фіксації українського звичаєвого права: історико-правовий аналіз /М. Бедрій // Вісник Львівського університету. Серія: юридичні науки. – 2019. – Випуск 68. – С. 63–73.
4. Бойко І. Й. Історико-правова школа Львівського університету імені І. Франка – одна із найдавнішніх наукових шкіл в Україні / І. Й. Бойко // Вісник Львівського університету. Серія: юридичні науки. – 2019. – Випуск 69. – С. 23–34.
5. Бойко О.Д. Історія України: Навчальний посібник для здобувачі вищої освіти вищих навчальних закладів. Видання 3-тє, виправлене, доповнене. – К.: Академвидав, 2005. – 688 с.
6. Бойко І. Й. Місце і роль Києво-Руської держави в багатовіковій історії українського державотворення / І. Й. Бойко // Вісник Львівського університету. Серія: юридичні науки. –

2019. – Випуск 68. – С. 74–87.

7. Бойко І. Й. Професор Володимир Кульчицький – видатний український правознавець ХХ століття (до 100-річчя від дня народження) / І. Й. Бойко // Вісник Львівського університету. Серія: юридичні науки. – 2019. – Випуск 69. – С. 173–182.

8. Гончаренко В.Д. Право України під час її перебування у складі Російської імперії // Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5 т. Т. 1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – Х.: Право, 2008. – С.304–372.

9. Гончаренко В.Д. Право України в період десталінізації (друга половина 1950-х – перша половина 1960-х рр.) // Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5 т. – Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – Х.: Право, 2008. – С.472–480.

10. Держипільська А. Погляди сучасних науковців про роль професора Г. Лаутерпахта у створенні Міжнародного білля прав людини та його юридичного забезпечення / А. Держипільська // Вісник Львівського університету. Серія: юридичні науки. – 2019. – Випуск 66. – С. 67–74.

11. Кахнич В. Формування наукової школи публічного права у Львівському університеті (1661–1772) / В. Кахнич // Вісник Львівського університету. Серія: юридичні науки. – 2019. – Випуск 68. – С. 108–116.

12. Кобилецький М. Правовий статус міського населення за магдебурзьким правом / М. Кобилецький // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. Вип.49. – Л.: Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, 2009. – С.34-40.

13. Савенко М. Д. Міжнародне право в національній правовій системі за основним законом України / М. Д. Савенко // Наукові записки НаУКМА. Серія: юридичні науки. – 2016. – Т. 181. – С. 11–16.

14. Шаповал В. Конституція і міжнародне право: до питання про взаємозв'язок і взаємовплив / В. Шаповал // Право України. – 2009. – № 7. – С. 88–94.

15. Шаповал В. Системи національного та міжнародного права і конституційне регулювання / В. Шаповал // Вісник Конституційного Суду України. – 2004. – № 2. – С. 61-80.

Національно-правові документи

1. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>

2. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Постанова Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-1>

10. ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА НОРМАТИВНО - ПРАВОВИХ АКТІВ НА ЕЛЕКТРОННИХ НОСІЯХ ТА В ІНТЕРНЕТІ

1. Електронні бази законодавства України: Інфодиск: „Законодавство України” (нормативно-правова база українською мовою – понад 80 000 документів); ЛИГА: ЗАКОН; Нормативні акти України (НАУ); Парус-Консультант; Юрист + Закон.

2. Верховна Рада України – <http://www.rada.gov.ua>

3. Президент України – <http://www.president.gov.ua>

4. Кабінет Міністрів України – <http://www.kmu.gov.ua>

5. Конституційний суд України – [http:// www.ccu.gov.ua](http://www.ccu.gov.ua)
6. Верховний суд України – <http:// www.scourt.gov.ua>
7. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини –
8. <http:// www.ombudsman.kiev.ua>
9. Бібліотека Інституту Поглиблених Правничих Студій. Велика Британія
<http://www.ials.sas.ac.uk/library/library.htm>
10. Наукова бібліотека ім. М.Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка www.library.univ.kiev.ua
11. Наукова бібліотека Московського державного університету ім. М.В.Ломоносова
<http://www.lib.msu.ru/>
12. Наукова бібліотека Національного університету “Києво-Могилянська академія”
<http://www.ukma.kiev.ua/ukmalib>
13. Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>
14. Національна бібліотека Франції <http://www.bnf.fr/>
15. Національна Парламентська бібліотека України <http://www.nplu.kiev.ua/>
16. Німецькі бібліотеки <http://www.ddb.de/>
17. Російська державна бібліотека <http://www.rsl.ru/>
18. Російська національна бібліотека <http://www.nlr.ru:8101/>
19. Сайт “Бібліотека юриста” <http://www.lawbook.by.ru/>
20. Українська правнича фундація <http://www.ulf.com.ua/>
21. Центр європейського і порівняльного права <http://www.eclg.gov.ua/>
22. Центр розвитку українського законодавства <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>
23. Юридична бібліотека Школи права Йелльського університету
<http://www.law.yale.edu/library/>

Навчально-методичне вказівки

Кафедра теорії та історії держави і права

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

Навчально-методичний вказівки

Відповідальний технічний редактор:
Цаплюк І.В.

Підп.до друку. 30.09.2019. Формат вид. 60x80¹/₁₆
Папір офсет. № 1. Офс. друк. Гарн. «ArialСуг»
Ум. друк. арк. 9,21. Обл.-вид. арк. 8,79.
Тираж 300 пр.

03151, Україна, м.Київ, вул. Ушинського, 15
Телефон (044) 246-24-46; Тел/факс (044) 246-24-40
E-mail: nam@nam.kiev.ua
Інтернет: www.nam.kiev.ua